

CARTA ENCÍCLICA
Laudato si'
DEL SANT PARE FRANCESC
SOBRE L'ATENCIÓ A LA CASA DE TOTS

1. «*Laudato si', mi Signore*» - «Lloat sigueu, Senyor meu», cantava sant Francesc d'Assís. En este bell càntic ens recordava que la casa de tots nosaltres és també com una germana, amb la qual compartim l'existència, i com una mare bonica que ens acull entre els seus braços: «Lloat sigueu, Senyor meu, per la nostra germana terra, la qual ens sosté, i governa i produïx diversos fruits amb flors i herbes de tots els colors»¹.

2. Esta germana clama pel dany que li provoquem a causa de l'ús irresponsable i de l'abús dels béns que Déu ha posat en ella. Hem crescut pensant que érem els seus propietaris i dominadors, autoritzats a espoliar-la. La violència que hi ha en el cor humà, ferit pel pecat, també es manifesta en els símptomes de malaltia que advertim en el sòl, en l'aigua, en l'aire i en els sers vius. Per això, entre els pobres més abandonats i maltractats, es troba la nostra oprimida i devastada terra, que «gemeca i patix dolors de part» (Rm 8,22). Oblidem que nosaltres mateixos som terra (cf. Gn 2,7). El nostre propi cos està constituït pels elements del planeta, el seu aire és el que ens dóna l'alé i la seua aigua ens vivifica i restaura.

Res d'este món ens és indiferent

3. Fa més de cinquanta anys, quan el món estava a punt de patir una crisi nuclear, el sant papa Joan XXIII va escriure una encíclica en la qual no es limità a rebutjar la via de la guerra, sinó que volgué llançar una proposta de pau. Adreçà el seu missatge *Pacem in terris* a tot el «món catòlic», però hi afegia «i a tots els hòmens de bona voluntat». Ara, davant el deteriorament ambiental global, vull adreçar-me a cada persona que habita este planeta. En la meua exhortació *Evangelii gaudium*, vaig escriure als membres de l'Església amb l'objectiu d'animar un procés de reforma missionera encara

¹ Càntic de les criatures: *Fonti Francescane (FF)* 263.

pendent. En esta encíclica, intente especialment entrar en diàleg amb tots a propòsit de la nostra casa de tots.

4. Huit anys després de *Pacem in terris*, en 1971, el beat papa Pau VI es va referir a la problemàtica ecològica, presentant-la com una crisi, que és «una conseqüència dramàtica» de l'activitat descontrolada del ser humà: «A causa d'una explotació inconsiderada de la naturalesa, [el ser humà] corre el risc de destruir-la i de ser al seu torn víctima d'esta degradació»². També va parlar a la FAO sobre la possibilitat d'una «catàstrofe ecològica sota l'efecte de l'explosió de la civilització industrial», subratllant la «urgència i la necessitat d'un canvi radical en el comportament de la humanitat», perquè «els progressos científics més extraordinaris, les proeses tècniques més sorprenents, el creixement econòmic més prodigiós, si no van acompanyats per un autèntic progrés social i moral, es giren en definitiva contra l'home»³.

5. Sant Joan Pau II es va ocupar d'este tema amb un interès cada vegada més gran. En la seua primera encíclica, advertí que el ser humà sembla «no percebre altres significats en el seu ambient natural, sinó solament aquells que servixen els fins d'un ús immediat i de consum»⁴. Successivament va cridar a una *conversió* ecològica global⁵. Però al mateix temps va fer notar que es fa poc d'esforç per «salvaguardar les condicions morals d'una autèntica *ecologia humana*»⁶. La destrucció de l'ambient humà és una cosa molt seriosa, perquè Déu no sols va encomanar el món al ser humà, sinó que la seua pròpia vida és un do que ha de ser protegit de les diverses formes de degradació. Tota pretensió de cuidar i millorar el món suposa canvis profunds en «els estils de vida, els models de producció i de consum, les estructures consolidades de poder que regixen hui la societat»⁷. L'autèntic progrés humà posseïx un caràcter moral i suposa el ple respecte a la persona humana, però també ha de prestar atenció al món natural i «tindre en compte la naturalesa de cada ser i la seua mútua connexió en un

² Carta ap. *Octogesima adveniens* (14 maig 1971), 21: AAS 63 (1971), 416-417.

³ *Discurs a la FAO en el seu 25é aniversari* (16 novembre 1970): AAS 62 (1970), 833.

⁴ Carta enc. *Redemptor hominis* (4 març 1979), 15: AAS 71 (1979), 287.

⁵ Cf. *Catequesi* (17 gener 2001), 4: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (19 gener 2001), p. 12.

⁶ Carta enc. *Centesimus annus* (1 maig 1991), 38: AAS 83 (1991), 841.

⁷ *Ibid.*, 58, p. 863.

sistema ordenat»⁸. Per tant, la capacitat de transformar la realitat que té el ser humà ha de desplegar-se sobre la base de la donació originària de les coses per part de Déu⁹.

6. El meu predecessor Benet XVI va renovar la invitació a «eliminar les causes estructurals de les disfuncions de l'economia mundial i corregir els models de creixement que pareixen incapaços de garantir el respecte del medi ambient»¹⁰. Va recordar que el món no pot ser analitzat solament aïllant-ne un dels aspectes, perquè «el llibre de la naturalesa és un i indivisible», i inclou l'ambient, la vida, la sexualitat, la família, les relacions socials, etc. Per consegüent, «la degradació de la naturalesa està estretament unida a la cultura que modela la convivència humana»¹¹. El papa Benet ens va proposar de reconèixer que l'ambient natural està ple de ferides produïdes pel nostre comportament irresponsable. També l'ambient social té les seues ferides. Però totes elles es deuen en el fons al mateix mal, és a dir, a la idea que no existixen veritats indiscutibles que guien les nostres vides, per la qual cosa la llibertat humana no té límits. S'oblida que «l'home no és solament una llibertat que ell es crea per si sol. L'home no es crea a si mateix. És esperit i voluntat, però també naturalesa»¹². Amb paternal preocupació, ens va invitar a prendre consciència que la creació es veu perjudicada «allà on nosaltres mateixos som les darreres instàncies, allà on el conjunt és simplement una propietat nostra i el consum és tan sols per a nosaltres mateixos. El malbaratament de la creació comença allà on no reconeixem ja cap instància per damunt de nosaltres, sinó que només ens veiem a nosaltres mateixos»¹³.

Units per una mateixa preocupació

7. Estes aportacions dels Papes arrepleguen la reflexió de nombrosos científics, filòsofs, teòlegs i organitzacions socials que han enriquit el pensament de l'Església sobre estes qüestions. Però no podem ignorar que

⁸ JOAN PAU II, Carta enc. *Sollicitudo rei socialis* (30 desembre 1987), 34: AAS 80 (1988), 559.

⁹ Cf. ID., Carta enc. *Centesimus annus* (1 maig 1991), 37: AAS 83 (1991), 840.

¹⁰ *Discurs al Cos diplomàtic acreditat davant la Santa Seu* (8 gener 2007): AAS 99 (2007), 73.

¹¹ Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 51: AAS 101 (2009), 687.

¹² *Discurs al Deutscher Bundestag, Berlín* (22 setembre 2011): AAS 103 (2011), 664.

¹³ *Discurs al clergat de la Diòcesi de Bolzano-Bressanone* (6 agost 2008): AAS 100 (2008), 634.

també fora de l'Església Catòlica, altres Esglésies i Comunitats cristianes – com també altres religions– han demostrat una àmplia preocupació i una valuosa reflexió sobre estos temes que ens preocupen a tots. Per posar només un exemple destacable, vull recollir breument part de l'aportació de l'estimat patriarca ecumènic Bartomeu, amb qui compartim l'esperança de la comunió eclesial plena.

8. El patriarca Bartomeu s'ha referit particularment a la necessitat que cadascú es penedisca de les seues pròpies maneres de danyar el planeta, perquè, «en la mesura en què tots generem xicotets danys ecològics», estem cridats a reconèixer «la nostra contribució –xicoteta o gran– a la desfiguració i destrucció de la creació»¹⁴. Sobre este punt ell s'ha expressat repetidament d'una manera ferma i estimulant, invitant-nos a reconèixer els pecats contra la creació: «Que els sers humans destruïsquen la diversitat biològica en la creació divina; que els sers humans degraden la integritat de la terra i contribuïsquen al canvi climàtic, despellant la terra dels seus boscos naturals o destruint-ne les zones humides; que els sers humans contaminen les aigües, el sòl, l'aire. Totes estes coses són pecats»¹⁵. Perquè «un crim contra la naturalesa és un crim contra nosaltres mateixos i un pecat contra Déu»¹⁶.

9. Al mateix temps, Bartomeu va cridar l'atenció sobre les arrels ètiques i espirituals dels problemes ambientals, que ens inviten a trobar solucions no sols en la tècnica sinó en un canvi del ser humà, perquè si no, només n'afrontaríem els símptomes. Ens proposà de passar del consum al sacrifici, de l'avidesa a la generositat, del malbaratament a la capacitat de compartir, en una ascesi que «significa aprendre a donar, i no simplement a renunciar. És una manera d'estimar, de passar a poc a poc del que jo vull al que necessita el món de Déu. És alliberar-se de la por, de l'avidesa, de la dependència»¹⁷. Els cristians, a més, estem cridats a «acceptar el món com a sagrament de comunió, com a manera de compartir amb Déu i amb el

¹⁴ *Missatge per al dia de pregària per la protecció de la creació* (1 setembre 2012).

¹⁵ *Discurs a Santa Bàrbara*, Califòrnia (8 novembre 1997); cf. JOHN CHRYSAVGIS, *On Earth as in Heaven: Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew*, Bronx, Nova York 2012.

¹⁶ *Ibíd.*9.

¹⁷ *Conferència en el Monestir d'Ulstein*, Noruega (23 juny 2003).

proïme en una escala global. És la nostra humil convicció que les coses divines i humanes es troben en el detall més menut contingut en els vestits sense costures de la creació de Déu, fins en el darrer gra de pols del nostre planeta»¹⁸.

Sant Francesc d'Assís

10. No vull desenrotllar esta encíclica sense recórrer a un model bell que pot motivar-nos. Vaig prendre el seu nom com a guia i com a inspiració en el moment de la meua elecció com a Bisbe de Roma. Crec que Francesc és l'exemple per excel·lència de l'atenció cap als dèbils i d'una ecologia integral, viscuda amb alegria i autenticitat. És el sant patró de tots els qui estudien i treballen al voltant de l'ecologia, estimat també per molts que no són cristians. Ell va manifestar una atenció particular envers la creació de Déu i envers els més pobres i abandonats. Estimava i era estimat per la seua alegria, la seua generositat, el seu cor universal. Era un místic i un pelegrí que vivia amb simplicitat i en una meravellosa harmonia amb Déu, amb els altres, amb la naturalesa i amb ell mateix. En ell s'advertix fins a quin punt són inseparables la preocupació per la naturalesa, la justícia envers els pobres, el compromís amb la societat i la pau interior.

11. El seu testimoniatge ens mostra també que una ecologia integral requerix obertura cap a categories que transcendixen el llenguatge de les matemàtiques o de la biologia, i ens connecten amb l'essència del que és humà. Tal com succeïx quan ens enamorem d'una persona, cada vegada que ell mirava el sol, la lluna o els animalets, la seua reacció era cantar, incorporant en la seua alabança les altres criatures. Ell entrava en comunicació amb totes les coses creades, i encara predicava a les flors «invitant-les a alabar el Senyor, com si gaudiren del do de la raó»¹⁹. La seua reacció era molt més que una valoració intel·lectual o un càlcul econòmic, perquè per a ell qualsevol criatura era una germana, unida a ell amb llaços d'afecte. Per això se sentia cridat a tindre cura de tot el que existix. El seu deixeble sant Bonaventura deia d'ell que, «ple de la major tendresa en considerar l'origen comú de totes les coses, donava a totes les

¹⁸ *Discurs a Halki Summit I «Global Responsibility and Ecological Sustainability: Closing Remarks»*, Istanbul (20 juny 2012).

¹⁹ TOMÁS DE CELANO, *Vida primera de sant Francesc*, XXIX, 81: FF 460.

criatures, per més insignificants que semblaren, el dolç nom de germanes»²⁰. Esta convicció no pot ser menyspreada com un romanticisme irracional, perquè té conseqüències en les opcions que determinen el nostre comportament. Si ens acostem a la naturalesa i a l'ambient sense esta obertura a l'estupor i a la meravella, si ja no parlem el llenguatge de la fraternitat i de la bellesa en la nostra relació amb el món, les nostres actituds seran les del dominador, del consumidor o del mer explotador de recursos, incapaç de posar un límit als seus interessos immediats. En canvi, si ens sentim íntimament units a tot el que existix, la sobrietat i la cura brotaran de manera espontània. La pobresa i l'austeritat de sant Francesc no eren un ascetisme merament exterior, sinó una cosa més radical: una renúncia a convertir la realitat en mer objecte d'ús i de domini.

12. Per altra banda, sant Francesc, fidel a l'Escriptura, ens proposa reconèixer la naturalesa com un esplèndid llibre en el qual Déu ens parla i ens reflectix una part de la seua bellesa i de la seua bondat: «A través de la grandesa i de la bellesa de les criatures, es coneix per analogia l'autor» (Sv 13,5), i «la seua eterna potència i divinitat es fan visibles per a la intel•ligència a través de les seues obres des de la creació del món» (Rm 1,20). Per això ell demanava que en el convent sempre es deixara una part de l'hort sense conrear, perquè hi cresqueren les herbes silvestres, de manera que els qui les admiraren pogueren elevar el seu pensament a Déu, autor de tanta bellesa²¹. El món és alguna cosa més que un problema a resoldre, és un misteri joios que contemplem amb joiosa alabança.

La meua crida

13. El desafiament urgent de protegir la nostra casa de tots inclou la preocupació d'unir tota la família humana en la recerca d'un desenvolupament sostenible i integral, ja que sabem que les coses poden canviar. El Creador no ens abandona, mai no ha fet marxa arrere en el seu projecte d'amor, no es penedix d'haver-nos creat. La humanitat encara posseïx la capacitat de col•laborar per a construir la nostra casa comuna. Desitge reconèixer, encoratjar i donar les gràcies a tots els qui, en els més variats sectors de l'activitat humana, estan treballant per a garantir la

²⁰ BONAVENTURA, *Legenda maior*, VIII, 6: FF 1145.

²¹ Cf. TOMÀS DE CELANO, *Vida segona de sant Francesc*, CXXIV, 165: FF 750.

protecció de la casa que compartim. Mereixen una gratitud especial els qui lluiten amb força per a resoldre les conseqüències dramàtiques de la degradació ambiental en les vides dels més pobres del món. Els joves ens reclamen un canvi. Ells es pregunten com és possible que es pretenga construir un futur millor sense pensar en la crisi de l'ambient i en els patiments dels exclosos.

14. Faig una invitació urgent a un nou diàleg sobre la manera com estem construint el futur del planeta. Necessitem una conversació que ens unisca a tots, perquè el desafiament ambiental que vivim, i les seues arrels humanes, ens interessin i ens impacten a tots. El moviment ecològic mundial ja ha recorregut un llarg i ric camí, i ha generat nombroses agrupacions ciutadanes que han ajudat a la conscienciació. Lamentablement, molts esforços per a buscar solucions concretes a la crisi ambiental solen ser frustrats no sols pel rebuig dels poderosos, sinó també per la falta d'interés dels altres. Les actituds que obstruïxen els camins de solució, fins i tot entre els creients, van de la negació del problema a la indiferència, la resignació còmoda o la confiança cega en les solucions tècniques. Necessitem una solidaritat universal nova. Com van dir els Bisbes de Sud-àfrica, «es necessiten els talents i la implicació de tots per a reparar el dany causat per l'abús humà a la creació de Déu»²². Tots podem col·laborar com a instruments de Déu per a la preservació de la creació, cada u des de la seua cultura, la seua experiència, les seues iniciatives i les seues capacitats.

15. Espere que esta carta encíclica, que s'afegix al magisteri social de l'Església, ens ajude a reconèixer la grandesa, la urgència i la bellesa del desafiament que se'ns presenta. En primer lloc, faré un breu recorregut per diferents aspectes de l'actual crisi ecològica, a fi d'assumir els millors fruits de la recerca científica hui disponible, deixar-nos-en tocar la profunditat i donar una base de concreció al recorregut ètic i espiritual que seguix. A partir d'esta mirada, reprendré algunes raons que es desprenen de la tradició judeo-cristiana, per tal de procurar una major coherència en el nostre compromís amb l'ambient. Després intentaré arribar a les arrels de l'actual situació, de manera que no n'examinem solament els símptomes sinó també les causes més profundes. Així podrem proposar una ecologia que, entre les

²² CONFERÈNCIA DELS BISBES CATÒLICS DE SUD-ÀFRICA, *Pastoral Statement on the Environmental Crisis* (5 setembre 1999).

seues distintes dimensions, incorpore el lloc peculiar del ser humà en este món i les seues relacions amb la realitat que l'envolta. A la llum d'esta reflexió voldria avançar en algunes línies àmplies de diàleg i d'acció que involucren tant cada u de nosaltres com la política internacional. Finalment, ja que estic convençut que tot canvi necessita motivacions i un camí educatiu, proposaré algunes línies de maduració humana inspirades en el tresor de l'experiència espiritual cristiana.

16. Si bé cada capítol posseïx la seua temàtica pròpia i una metodologia específica, al seu torn reprén des d'una nova òptica qüestions importants abordades en els capítols anteriors. Això passa especialment amb alguns eixos que travessen tota l'encíclica. Per exemple: l'íntima relació entre els pobres i la fragilitat del planeta, la convicció que en el món tot està connectat, la crítica al nou paradigma i a les formes de poder que deriven de la tecnologia, la invitació a buscar altres maneres d'entendre l'economia i el progrés, el valor propi de cada criatura, el sentit humà de l'ecologia, la necessitat de debats sincers i honestos, la greu responsabilitat de la política internacional i local, la cultura del rebuig i la proposta d'un nou estil de vida. Estos temes no es tanquen ni s'abandonen, sinó que es replantegen i s'enriquixen constantment.

CAPÍTOL PRIMER

EL QUE ESTÀ PASSANT A LA NOSTRA CASA

17. Les reflexions teològiques o filosòfiques sobre la situació de la humanitat i del món poden sonar a missatge repetit i abstracte, si no es presenten novament a partir d'una confrontació amb el context actual, en el que té d'inèdit per a la història de la humanitat. Per això, abans de reconèixer com la fe aporta noves motivacions i exigències davant el món del qual formem part, propose que ens parem breument a considerar el que està passant en la nostra casa de tots.

18. La contínua acceleració dels canvis de la humanitat i del planeta s'afegix hui a la intensificació dels ritmes de vida i de treball, en la que alguns anomenen «rapidació». Si bé el canvi és part de la dinàmica dels sistemes complexos, la velocitat que les accions humanes li imposen hui contrasta amb la natural lentitud de l'evolució biològica. A això se suma el problema que els objectius d'este canvi veloç i constant no necessàriament s'orienten al bé comú i a un desenvolupament humà, sostenible i integral. El canvi és un objectiu desitjable, però acaba sent preocupant quan es convertix en deteriorament del món i de la qualitat de vida de gran part de la humanitat.

19. Després d'un temps de confiança irracional en el progrés i en la capacitat humana, una part de la societat està entrant en una etapa de major consciència. S'advertix una creixent sensibilitat respecte a l'ambient i a la protecció de la naturalesa, i creix una sincera i dolorosa preocupació pel que està passant amb el nostre planeta. Fem un recorregut, que serà certament incomplet, per aquelles qüestions que hui ens provoquen inquietud i que ja no podem amagar davall l'estora. L'objectiu no és arregar informació o saciar la nostra curiositat, sinó prendre dolorosa consciència, atrevir-nos a convertir en sofriment personal allò que li passa, al món, i així reconèixer quina és la contribució que cada u pot aportar.

I. CONTAMINACIÓ I CANVI CLIMÀTIC

Contaminació, residus i cultura del rebuig

20. Existixen formes de contaminació que afecten diàriament les persones. L'exposició als contaminants atmosfèrics produïx un ampli espectre d'efectes sobre la salut, en particular dels més pobres, que provoquen milions de morts prematures. Emmalaltixen, per exemple, a causa de la inhalació d'elevats nivells de fum que procedix dels combustibles que fan servir per a cuinar o per a calfar-se. S'hi afegix la contaminació que afecta a tots, deguda al transport, al fum de la indústria, als depòsits de substàncies que contribuïxen a l'acidificació del sòl i de l'aigua, als fertilitzants, insecticides, fungicides, controladors de males herbes i agrotòxics en general. La tecnologia que, lligada a les finances, pretén ser l'única solució dels problemes, de fet sol ser incapaç de veure el misteri de les múltiples relacions que existixen entre les coses, i per això a vegades resol un problema creant-ne d'altres.

21. Cal considerar també la contaminació produïda pels residus, incloent-hi les deixalles perilloses presents en distints ambients. Es produïxen centenars de milions de tones de residus per any, molts d'ells no biodegradables: residus domiciliaris i comercials, residus de demolició, residus clínics, electrònics i industrials, residus altament tòxics i radioactius. La terra, la nostra casa, pareix convertir-se cada vegada més en un immens depòsit de porqueria. En molts llocs del planeta, els ancians enyoren els paisatges d'altres temps, que ara es veuen inundats de residus. Tant els residus industrials com els productes químics utilitzats en les ciutats i en el camp, poden produir un efecte de bioacumulació en els organismes dels pobladors de zones properes, que ocorre fins i tot quan el nivell de presència d'un element tòxic en un lloc és baix. Moltes vegades es prenen mesures només quan han produït efectes irreversibles per a la salut de les persones.

22. Estos problemes estan íntimament lligats a la cultura del rebuig, que afecta tant els sers humans exclosos com les coses que ràpidament es convertixen en deixalles. Advertim, per exemple, que la major part del paper que es produïx es desaprofita i no es recicla. Ens costa reconèixer que el funcionament dels ecosistemes naturals és exemplar: les plantes sintetitzen nutrients que alimenten els herbívors; estos al seu torn alimenten els sers carnívors, que proporcionen importants quantitats de residus orgànics, els quals donen lloc a una nova generació de vegetals. En canvi,

el sistema industrial, al final del cicle de producció i de consum, no ha desplegat la capacitat d'absorbir i reutilitzar residus i deixalles. Encara no s'ha aconseguit adoptar un model circular de producció que assegure recursos per a tots i per a les generacions futures, i que comporta limitar al màxim l'ús dels recursos no renovables, moderar el consum, maximitzar l'eficiència de l'aprofitament, reutilitzar i reciclar. Abordar esta qüestió seria una manera de contrarestar la cultura del rebuig que acaba afectant el planeta sencer, però observem que els avanços en este sentit són encara molt escassos.

El clima com a bé comú

23. El clima és un bé comú, de tots i per a tots. A nivell global, és un sistema complex relacionat amb moltes condicions essencials per a la vida humana. Hi ha un consens científic molt consistent que indica que ens trobem davant d'un preocupant calfament del sistema climàtic. En les darreres dècades, este calfament ha anat acompanyat del constant creixement del nivell del mar, i a més és difícil no relacionar-lo amb l'augment d'esdeveniments meteorològics extrems, més enllà del fet que no puga atribuir-se una causa científicament determinable a cada fenomen particular. La humanitat és invitada a prendre consciència de la necessitat de realitzar canvis d'estils de vida, de producció i de consum, per a combatre este escalfament o, almenys, les causes humanes que el produïxen o accentuen. És veritat que n'hi ha altres factors (com el vulcanisme, les variacions de l'òrbita i de l'eix de la Terra o el cicle solar), però nombrosos estudis científics assenyalen que la major part del calfament global de les últimes dècades es deu a la gran concentració de gasos d'efecte hivernacle (anhídrid carbònic, metà, òxids de nitrogen i altres) emesos sobretot a causa de l'activitat humana. En concentrar-se en l'atmosfera, impedeixen que la calor dels raigs solars reflectits per la terra es disperse en l'espai. Això es veu potenciat especialment pel patró de desenvolupament basat en l'ús intensiu de combustibles fòssils, que constituïx el cor del sistema energètic mundial. També hi ha incidit l'augment en la pràctica del canvi d'usos del sòl, principalment la desforestació per a l'agricultura.

24. Al seu torn, el calfament té efectes sobre el cicle del carboni. Crea un cercle viciós que agreuja encara més la situació, i que afectarà la disponibilitat de recursos imprescindibles com l'aigua potable, l'energia i la producció agrícola de les zones més càlides, i provocarà l'extinció de part de la biodiversitat del planeta. El derretiment de les capes polars de gel i de planícies d'altura amenaça amb un alliberament d'alt risc de gas metà, i la descomposició de la matèria orgànica congelada podria accentuar encara més l'emanació d'anhídrid carbònic. Al seu torn, la pèrdua de selves tropicals empitjora les coses, ja que aquelles ajuden a mitigar el canvi climàtic. La contaminació que produïx l'anhídrid carbònic augmenta l'acidesa dels oceans i compromet la cadena alimentària marina. Si l'actual tendència continua, este segle podria ser testimoni de canvis climàtics inaudits i d'una destrucció sense precedents dels ecosistemes, amb greus conseqüències per a tots nosaltres. El creixement del nivell del mar, per exemple, pot crear situacions d'extrema gravetat si es té en compte que la quarta part de la població mundial viu a la vora del mar o molt a prop, i la major part de les megaciutats estan situades en zones costeres.

25. El canvi climàtic és un problema global amb greus dimensions ambientals, socials, econòmiques, distributives i polítiques, i planteja un dels principals desafiaments actuals per a la humanitat. Els pitjors impactes probablement recauran en les pròximes dècades sobre els països en desenvolupament. Molts pobres viuen en llocs particularment afectats per fenòmens relacionats amb el calfament, i els seus mitjans de subsistència depenen fortament de les reserves naturals i dels servicis ecosistèmics, com l'agricultura, la pesca i els recursos forestals. No tenen altres activitats financeres ni altres recursos que els permeten adaptar-se als impactes climàtics o fer front a situacions catastròfiques, i posseïxen poc accés a servicis socials i a protecció. Per exemple, els canvis del clima originen migracions d'animals i vegetals que no sempre poden adaptar-se, i això al seu torn afecta els recursos productius dels més pobres, els quals també es veuen obligats a migrar amb gran incertesa pel futur de les seues vides i dels seus fills. És tràgic l'augment dels migrants fugint de la misèria empitjorada per la degradació ambiental, que no són reconeguts com a refugiats en les convencions internacionals i porten el pes de les seues vides abandonades sense cap protecció normativa. Lamentablement, hi ha una general indiferència davant estes tragèdies, que ocorren ara mateix en diferents parts del món. La falta de reaccions davant estos drames dels

nostres germans i germanes és un signe de la pèrdua d'aquell sentit de responsabilitat pels nostres semblants sobre el qual es funda tota societat civil.

26. Molts d'aquells qui tenen més recursos i poder econòmic o polític pareixen concentrar-se sobretot a emmascarar els problemes i a amagar-ne els símptomes, mirant només de reduir alguns impactes negatius del canvi climàtic. Però molts símptomes indiquen que estos efectes podran ser cada vegada pitjors si continuem amb els actuals models de producció i de consum. Per això s'ha tornat urgent i imperiós el desenvolupament de polítiques perquè en els pròxims anys l'emissió d'anhidrid carbònic i d'altres gasos altament contaminants siga reduïda dràsticament, per exemple, reemplaçant la combustió de combustibles fòssils i desenvolupant fonts d'energia renovable. En el món hi ha un nivell exigü d'accés a energies netes i renovables. Cal encara desenvolupar tecnologies adequades d'acumulació. Tanmateix, en alguns països s'han donat avanços que comencen a ser significatius, si bé estan lluny d'aconseguir una proporció important. També hi ha hagut algunes inversions en formes de producció i de transport que consumixen menys energia i requereixen menys quantitat de matèria primera, així com en formes de construcció o de sanejament d'edificis per a millorar-ne l'eficiència energètica. Però estes bones pràctiques estan lluny de generalitzar-se.

II. LA QÜESTIÓ DE L'AIGUA

27. Altres indicadors de la situació actual tenen a veure amb l'esgotament dels recursos naturals. Coneixem bé la impossibilitat de sostindre l'actual nivell de consum dels països més desenvolupats i dels sectors més rics de les societats, on l'hàbit de gastar i llançar assolix nivells inaudits. Ja s'han superat certs límits màxims d'explotació del planeta sense que hàgem resolt el problema de la pobresa.

28. L'aigua potable i neta representa una qüestió de primera importància, perquè és indispensable per a la vida humana i per a sustentar els ecosistemes terrestres i aquàtics. Les fonts d'aigua dolça abastixen sectors sanitaris, agropecuaris i industrials. El proveïment d'aigua va restar

relativament constant durant molt temps, però ara en molts llocs la demanda supera l'oferta sostenible, amb greus conseqüències a curt i llarg termini. Grans ciutats que depenen d'un important nivell d'emmagatzemament d'aigua patixen períodes de disminució del recurs, que en els moments crítics no s'administra sempre amb una adequada governança i amb imparcialitat. La pobresa de l'aigua social es dona especialment a l'Àfrica, on grans sectors de la població no accedixen a l'aigua potable segura o patixen sequeres que dificulten la producció d'aliments. En alguns països hi ha regions amb aigua abundant i al mateix temps altres que patixen greu escassetat.

29. Un problema particularment seriós és el de la qualitat de l'aigua disponible per als pobres, que provoca moltes morts cada dia. Entre els pobres són freqüents malalties relacionades amb l'aigua, incloent-hi les causades per microorganismes i per substàncies químiques. La diarrea i el còlera, que es relacionen amb servicis higiènics i proveïment d'aigua inadequats, són un factor significatiu de sofriment i de mortalitat infantil. Les aigües subterrànies en molts llocs estan amenaçades per la contaminació que produïxen algunes activitats extractives, agrícoles i industrials, sobretot en països on no hi ha una reglamentació i controls suficients. No pensem solament en els abocaments de les fàbriques. Els detergents i productes químics que fa servir la població en molts llocs del món continuen vessant-se en rius, llacs i mars.

30. Mentre es deteriora constantment la qualitat de l'aigua disponible, en alguns llocs avança la tendència a privatitzar este recurs escàs, convertit en mercaderia que es regula per les lleis del mercat. En realitat, *l'accés a l'aigua potable i segura és un dret humà bàsic, fonamental i universal, perquè determina la supervivència de les persones, i per tant és condició per a l'exercici dels altres drets humans*. Este món té un greu deute social amb els pobres que no tenen accés a l'aigua potable, perquè això és *negar-los el dret a la vida radicat en la seua dignitat inalienable*. Este deute se salda en part amb més aportacions econòmiques per a proveir d'aigua neta i sanejament els pobles més pobres. Però s'advertix un malbaratament d'aigua no sols en països desenvolupats, sinó també en aquells menys desenvolupats que en posseïxen grans reserves. Això mostra que el problema de l'aigua és en part una qüestió educativa i cultural, perquè no hi

ha consciència de la gravetat d'estes conductes en un context de gran desigualtat.

31. Una major escassetat d'aigua provocarà l'augment del cost dels aliments i dels diferents productes que depenen del seu ús. Alguns estudis han alertat sobre la possibilitat de sofrir una escassetesa aguda d'aigua dins de poques dècades si no s'actua amb urgència. Els impactes ambientals podrien afectar milers de milions de persones, però és previsible que el control de l'aigua per part de grans empreses mundials es convertisca en una de les principals fonts de conflictes d'este segle²³.

III. PÈRDUA DE BIODIVERSITAT

32. Els recursos de la terra també són actualment depredats a causa de formes immediatistes d'entendre l'economia i l'activitat comercial i productiva. La pèrdua de selves i boscos implica al mateix temps la pèrdua d'espècies que podrien significar en el futur recursos summament importants, no sols per a l'alimentació, sinó també per a la curació de malalties i per a múltiples servicis. Les diverses espècies contenen gens que poden ser recursos clau per a resoldre en el futur alguna necessitat humana o per a regular algun problema ambiental.

33. Però no n'hi ha prou a pensar en les distintes espècies sols com a eventuals «recursos» explotables, oblidant que tenen un valor en elles mateixes. Cada any desapareixen milers d'espècies vegetals i animals que ja no podrem conèixer, que els nostres fills ja no podran veure, perdudes per a sempre. La immensa majoria s'extingixen per raons que tenen a veure amb alguna acció humana. Per la nostra causa, milers d'espècies ja no donaran glòria a Déu amb la seua existència ni podran comunicar-nos el seu propi missatge. No hi ha dret a això.

34. Potser ens inquieta saber de l'extinció d'un mamífer o d'una au, per la seua major visibilitat. Però per al bon funcionament dels ecosistemes també són necessaris els fongs, les algues, els cucs, els insectes, els rèptils i la innombrable varietat de microorganismes. Algunes espècies poc

²³ Cf. *Salutació al personal de la FAO* (20 novembre 2014): AAS 106 (2014), 985.

nombroses, que solen passar desapercibudes, juguen un rol crític fonamental per a estabilitzar l'equilibri d'un lloc. És veritat que el ser humà ha d'intervindre quan un geosistema entra en estat crític, però hui el nivell d'intervenció humana en una realitat tan complexa com la naturalesa és tal, que els constants desastres que el ser humà ocasiona provoquen una nova intervenció seua, de tal manera que l'activitat humana es fa omnipresent, amb tots els riscos que això comporta. Sol crear-se un cercle viciós en què la intervenció del ser humà per a resoldre una dificultat moltes vegades agreuja més la situació. Per exemple, moltes aus i insectes que desapareixen a causa dels agrotòxics creats per la tecnologia són útils a la mateixa agricultura, i la seua desaparició haurà de ser substituïda amb una altra intervenció tecnològica que potser portarà nous efectes nocius. Són lloables i a vegades admirables els esforços de científics i tècnics que miren d'aportar solucions als problemes creats pel ser humà. Però observant el món advertim que este nivell d'intervenció humana, sovint al servici de les finances i del consumisme, fa que la terra en què vivim en realitat es torne menys rica i bella, cada vegada més limitada i grisa, mentre que al mateix temps el desenvolupament de la tecnologia i de les ofertes de consum continua avançant sense límit. D'esta manera, fa pensar que pretenem substituir una bellesa irreemplaçable i irrecuperable per una altra creada per nosaltres.

35. Quan s'analitza l'impacte ambiental d'alguna iniciativa, se sol posar atenció en els efectes sobre el sòl, l'aigua i l'aire, però no sempre s'hi inclou un estudi acurat sobre l'impacte en la biodiversitat, com si la pèrdua d'algunes espècies o de grups animals o vegetals fóra una cosa de poca rellevància. Les carreteres, els nous conreus, els tancats amb filat, els embassaments i altres construccions, van prenent possessió dels hàbitats i a vegades els fragmenten de tal manera que les poblacions d'animals ja no poden migrar ni desplaçar-se lliurement, de tal manera que algunes espècies entren en perill d'extinció. Existixen alternatives que almenys mitiguen l'impacte d'estes obres, com la creació de corredors biològics, però en pocs països s'advertix esta cura i esta previsió. Quan s'exploten comercialment algunes espècies, no sempre s'estudia la seua forma de creixement per a evitar-ne la disminució excessiva amb el consegüent desequilibri de l'ecosistema.

36. La cura dels ecosistemes suposa una mirada que vaja més enllà del que és immediat, perquè quan només es busca un rèdit econòmic ràpid i fàcil, a ningú no li interessa realment la seua preservació. Però el cost dels danys que s'ocasionen per la descurança egoista és moltíssim més alt que el benefici econòmic que se'n puga obtindre. En el cas de la pèrdua o el dany greu d'algunes espècies, estem parlant de valors que excedixen tot càlcul. Per això, podem ser testimonis muts de gravíssimes injustícies quan es pretén obtindre importants beneficis fent pagar a la resta de la humanitat, present i futura, els altíssims costos de la degradació ambiental.

37. Alguns països han avançat en la preservació eficaç de certs llocs i zones –en la terra i en els oceans– on es prohibix tota intervenció humana que puga modificar-ne la fisonomia o alterar-ne la constitució original. En la protecció de la biodiversitat, els especialistes insistixen en la necessitat de posar especial atenció en les zones més riques en varietat d'espècies, en espècies endèmiques, poc freqüents o amb menor grau de protecció efectiva. Hi ha llocs que requereixen una cura particular per la seua enorme importància per a l'ecosistema mundial, o que constituïxen importants reserves d'aigua i així asseguren altres formes de vida.

38. Esmentem, per exemple, estos pulmons del planeta reblits de biodiversitat que són l'Amazònia i la conca fluvial del Congo, o els grans aqüífers i els glaciars. No s'ignora la importància d'estos llocs per a la totalitat del planeta i per al futur de la humanitat. Els ecosistemes de les selves tropicals tenen una biodiversitat amb una complexitat enorme, quasi impossible de reconèixer integralment, però quan estes selves són cremades o arrasades per a desenvolupar-hi conreus, en pocs anys es perden innombrables espècies, quan no es convertixen en àrids deserts. Així i tot, un delicat equilibri s'imposa a l'hora de parlar sobre estos llocs, perquè tampoc no es poden ignorar els enormes interessos econòmics internacionals que, sota el pretext de cuidar-los, poden atemptar contra les sobiranes nacionals. De fet, existixen «propostes d'internacionalització de l'Amazònia, que només servixen els interessos econòmics de les corporacions transnacionals»²⁴. És lloable la tasca d'organismes internacionals i d'organitzacions de la societat civil que sensibilitzen les poblacions i cooperen críticament, fins i tot fent servir legítims mecanismes

²⁴ V CONFERÈNCIA GENERAL DE L'EPISCOPAT LLATINOAMERICÀ I DEL CARIB, *Document d'Aparecida* (29 juny 2007), 86.

de pressió, perquè cada govern complisca el seu propi i indelegable deure de preservar l'ambient i els recursos naturals del seu país, sense vendre's a interessos espuris locals o internacionals.

39. El reemplaçament de la flora silvestre per àrees forestades amb arbres, que generalment són monocultures, tampoc no sol ser objecte d'una adequada anàlisi. Perquè pot afectar greument una biodiversitat que no és albergada per les noves espècies que s'hi implanten. També els aiguamolls, que són transformats en terreny de conreu, perden l'enorme biodiversitat que acollien. En algunes zones costaneres, és preocupant la desaparició dels ecosistemes constituïts per manglars.

40. Els oceans no sols contenen la major part de l'aigua del planeta, sinó també la major part de la vasta varietat de ser vivents, molts d'ells encara desconeguts per a nosaltres i amenaçats per diverses causes. D'altra banda, la vida en els rius, llacs, mars i oceans, que alimenta gran part de la població mundial, es veu afectada pel descontrol en l'extracció dels recursos pesquers, que provoca disminucions dràstiques d'algunes espècies. Encara continuen desenvolupant-se formes selectives de pesca que malbaraten gran part de les espècies recollides. Estan especialment amenaçats organismes marins que no tenim en compte, com certes formes de plàncton que constituïxen un component molt important en la cadena alimentària marina, i de les quals depenen, en definitiva, espècies que fem servir per a alimentar-nos.

41. Endinsant-nos en els mars tropicals i subtropicals, trobem les barreres de corall, que equivalen a les grans selves de la terra, perquè hostatgen aproximadament un milió d'espècies, incloent-hi peixos, crancs, mol·luscs, esponges, algues, etc. Moltes de les barreres de corall del món hui ja són estèrils o estan en continu estat de declinació: «Qui ha convertit el meravellós món marí en cementiris subaquàtics despallats de vida i de color?»²⁵. Este fenomen es deu en gran part a la contaminació que arriba al mar com a resultat de la desforestació, de les monocultures agrícoles, dels vessaments industrials i de mètodes destructius de pesca, especialment els que fan servir cianur i dinamita. S'agreuja per l'augment de la temperatura dels oceans. Tot això ens ajuda a adonar-nos que qualsevol acció sobre la naturalesa pot tindre conseqüències que no advertim a simple vista, i que

²⁵ CONFERÈNCIA DELS BISBES CATÒLICS DE FILIPINES, Carta pastoral *What is Happening to our Beautiful Land?* (29 gener 1988).

certes formes d'explotació de recursos es fan a costa d'una degradació que finalment arriba fins al fons dels oceans.

42. Cal invertir molt més en recerca per a entendre més bé el comportament dels ecosistemes i analitzar adequadament les diverses variables d'impacte de qualsevol modificació important de l'ambient. Com que totes les criatures estan connectades, cada una ha de ser valorada amb afecte i admiració, i tots els sers ens necessitem els uns als altres. Cada territori té una responsabilitat en la protecció d'esta família, per la qual cosa hauria de fer un acurat inventari de les espècies que alberga amb vista a desenvolupar programes i estratègies de protecció, vigilant amb especial preocupació les espècies en vies d'extinció.

IV. DETERIORAMENT DE LA QUALITAT DE LA VIDA HUMANA I DEGRADACIÓ SOCIAL

43. Si tenim en compte que el ser humà també és una criatura d'este món, que té dret a viure i a ser feliç, i que a més té una dignitat especialíssima, no podem deixar de considerar els efectes de la degradació ambiental, de l'actual model de desenvolupament i de la cultura del rebuig en la vida de les persones.

44. Hui advertim, per exemple, el creixement desmesurat i desordenat de moltes ciutats que s'han fet insalubres per a viure en elles, a causa no solament de la contaminació originada per les emissions tòxiques, sinó també del caos urbà, dels problemes del transport, i de la contaminació visual i acústica. Moltes ciutats són grans estructures ineficients que gasten energia i aigua en excés. Hi ha barris que, encara que hagen estat construïts recentment, estan congestionats i desordenats, sense espais verds suficients. No és propi d'habitants d'este planeta viure cada vegada més inundats de ciment, asfalt, vidre i metalls, privats del contacte físic amb la naturalesa.

45. En alguns llocs, rurals i urbans, la privatització dels espais ha fet que l'accés dels ciutadans a zones de particular bellesa es torne difícil. En altres, es creen urbanitzacions «ecològiques» només per al servici d'uns pocs, on es procura evitar que altres entren a molestar una tranquil·litat artificial. Sol trobar-se una ciutat bella i plena d'espais verds ben cuidats en algunes àrees

«segures», però no tant en zones menys visibles, on viuen els descartables de la societat.

46. Entre els components socials del canvi global s'inclouen els efectes laborals d'algunes innovacions tecnològiques, l'exclusió social, la injustícia en la disponibilitat i el consum d'energia i d'altres servicis, la fragmentació social, el creixement de la violència i l'aparició de noves formes d'agressivitat social, el narcotràfic i el consum creixent de drogues entre els més jòvens, la pèrdua d'identitat. Són signes, entre altres, que mostren que el creixement dels darrers dos segles no ha significat en tots els seus aspectes un verdader progrés integral i una millora de la qualitat de vida. Alguns d'estos signes són al mateix temps símptomes d'una verdadera degradació social, d'una silenciosa ruptura dels llaços d'integració i de comunió social.

47. A tot això s'afegixen les dinàmiques dels mitjans de comunicació i del món digital, que, quan es convertixen en omnipresents, no afavorixen el desplegament d'una capacitat de viure sàviament, de pensar en profunditat, d'estimar amb generositat. Els grans savis del passat, en este context, correrien el risc d'apagar la seua saviesa enmig del soroll dispersiu de la informació. Això ens exigeix un esforç perquè estos mitjans es traduïsquen en un nou desenvolupament cultural de la humanitat i no en un deteriorament de la seua riquesa més profunda. La verdadera saviesa, producte de la reflexió, del diàleg i de la trobada generosa entre les persones, no s'aconsegueix amb una mera acumulació de dades que acaba saturant i obnubilant, en una espècie de contaminació mental. Al mateix temps, tendixen a reemplaçar les relacions reals amb els altres, amb tots els desafiaments que impliquen, per un tipus de comunicació a través d'internet. Això permet seleccionar o eliminar les relacions segons el nostre albir, i així sol generar-se un nou tipus d'emocions artificials, que tenen més a veure amb dispositius i pantalles que no pas amb les persones i la naturalesa. Els mitjans actuals permeten que ens comuniquem i que compartim coneixements i afectes. Tanmateix, a vegades també ens impedeixen prendre contacte directe amb l'angoixa, amb el tremolor, amb l'alegria de l'altre i amb la complexitat de la seua experiència personal. Per això no hauria de cridar l'atenció que, juntament amb l'aclaparadora oferta d'estos productes, es desenvolupe una profunda i melangiosa insatisfacció en les relacions interpersonals, o un danyós aïllament.

V. INJUSTÍCIA PLANETÀRIA

48. L'ambient humà i l'ambient natural es degraden junts, i no podrem afrontar adequadament la degradació ambiental si no prestem atenció a causes que tenen a veure amb la degradació humana i social. De fet, el deteriorament de l'ambient i la de la societat afecten d'una manera especial els més febles del planeta: «Tant l'experiència comuna de la vida ordinària com la recerca científica demostren que els efectes més greus de totes les agressions ambientals els patix la gent més pobre»²⁶. Per exemple, l'esgotament de les reserves ictícoles perjudica especialment els qui viuen de la pesca artesanal i no tenen cap manera de reemplaçar-la, la contaminació de l'aigua afecta particularment els més pobres que no tenen possibilitat de comprar aigua envasada, i l'elevació del nivell del mar afecta principalment les poblacions costaneres empobrides que no tenen on traslladar-se. L'impacte dels desajustos actuals es manifesta també en la mort prematura de molts pobres, en els conflictes generats per falta de recursos i en tants altres problemes que no tenen espai suficient en les agendes del món²⁷.

49. Voldria advertir que no sol haver-hi consciència clara dels problemes que afecten particularment els exclosos. Ells són la major part del planeta, milers de milions de persones. Hui són presents en els debats polítics i econòmics internacionals, però sovint sembla que els seus problemes es plantegen com un apèndix, com una qüestió que s'hi afegix quasi per obligació o de manera perifèrica, si és que no són considerats un mer dany col·lateral. De fet, a l'hora de l'actuació concreta, queden sovint en el darrer lloc. Això es deu en part al fet que molts professionals, formadors d'opinió, mitjans de comunicació i centres de poder estan situats lluny d'ells, en àrees urbanes aïllades, sense prendre contacte directe amb els seus problemes. Viuen i reflexionen des de la comoditat d'un desenvolupament i d'una qualitat de vida que no estan a l'abast de la majoria de la població mundial.

²⁶ CONFERÈNCIA EPISCOPAL BOLIVIANA, Carta pastoral sobre medi ambient i desenvolupament humà a Bolívia *El universo, don de Dios para la vida* (2012), 17.

²⁷ Cf. CONFERÈNCIA EPISCOPAL ALEMANYA, COMISSIÓ PER A AFERS SOCIALS, *Der Klimawandel: Brennpunkt globaler, intergenerationeller und ökologischer Gerechtigkeit* (setembre 2006), 28-30.

Esta falta de contacte físic i de trobada, a vegades afavorida per la desintegració de les nostres ciutats, ajuda a cauteritzar la consciència i a ignorar part de la realitat en anàlisis esbiaixades. Això a vegades conviu amb un discurs «verd». Però hui no podem deixar de reconèixer que *un verdader plantejament ecològic es convertix sempre en un plantejament social*, que ha d'integrar la justícia en les discussions sobre l'ambient, per tal d'escoltar *tant el clamor de la terra com el clamor dels pobres*.

50. En lloc de resoldre els problemes dels pobres i de pensar en un món diferent, alguns pensen només a proposar una reducció de la natalitat. No falten pressions internacionals als països en desenvolupament, que condicionen ajudes econòmiques a certes polítiques de «salut reproductiva». Però, «si bé és cert que la desigual distribució de la població i dels recursos disponibles creen obstacles al desenvolupament i a l'ús sostenible de l'ambient, cal reconèixer que el creixement demogràfic és plenament compatible amb un desenvolupament integral i solidari»²⁸. Culpar l'augment de la població i no el consumisme extrem i selectiu d'alguns, és una manera de no afrontar els problemes. Es pretén legitimar així el model distributiu actual, en què una minoria es creu amb el dret de consumir en una proporció que seria impossible generalitzar, perquè el planeta no podria ni tan sols contindre els residus de semblant consum. A més, sabem que es malbarata aproximadament un terç dels aliments que es produïxen, i «l'aliment que es malbarata és com si es robara de la taula del pobre»²⁹. De qualsevol manera, és cert que cal prestar atenció al desequilibri en la distribució de la població sobre el territori, tant al nivell nacional com al global, perquè l'augment del consum portaria a situacions regionals complexes, per les combinacions de problemes lligats a la contaminació ambiental, al transport, al tractament de residus, a la pèrdua de recursos, a la qualitat de vida.

51. La injustícia no afecta sols individus, sinó països sencers, i obliga a pensar en una ètica de les relacions internacionals. Perquè hi ha un verdader «deute ecològic», particularment entre el Nord i el Sud, relacionat amb desequilibris comercials amb conseqüències en l'àmbit ecològic, com també en l'ús desproporcionat dels recursos naturals dut a terme

²⁸ CONSELL PONTIFICI JUSTÍCIA I PAU, *Compendi de la Doctrina Social de l'Església*, 483.

²⁹ *Catequesi* (5 juny 2013): *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (7 juny 2013), p. 12.

històricament per alguns països. Les exportacions d'algunes matèries primeres per a satisfer els mercats en el Nord industrialitzat han produït danys locals, com la contaminació amb mercuri en la mineria de l'or o amb diòxid de sofre en la del coure, etc. Especialment cal computar l'ús de l'espai ambiental de tot el planeta per a dipositar residus gasosos que s'han anat acumulant durant dos segles i han generat una situació que ara afecta tots els països del món. El calfament originat per l'enorme consum d'alguns països rics té repercussions en els llocs més pobres de la terra, especialment a l'Àfrica, on l'augment de la temperatura unit a la sequera fa estralls en el rendiment dels conreus. A això cal afegir els danys causats per l'exportació cap als països en desenvolupament de residus sòlids i líquids tòxics i per l'activitat contaminant d'empreses que fan en els països menys desenvolupats allò que no poden fer en els països que els aporten capital: «Constatem que sovint les empreses que actuen així són multinacionals, que fan ací el que no se'ls permet en països desenvolupats o de l'anomenat primer món. Generalment, en cessar les seues activitats i en retirar-se, deixen grans passius humans i ambientals, com la desocupació, pobles sense vida, esgotament d'algunes reserves naturals, desforestació, empobriment de l'agricultura i ramaderia locals, cràters, turons triturats, rius contaminats i algunes poques obres socials que ja no es poden sostindre»³⁰.

52. El deute extern dels països pobres s'ha convertit en un instrument de control, però no passa el mateix amb el deute ecològic. De diverses maneres, els pobles en vies de desenvolupament, on es troben les més importants reserves de la biosfera, continuen alimentant el desenvolupament dels països més rics a costa del seu present i del seu futur. La terra dels pobres del Sud és rica i poc contaminada, però l'accés a la propietat dels béns i recursos per a satisfer les seues necessitats vitals els està vedat per un sistema de relacions comercials i de propietat estructuralment pervers. Cal que els països desenvolupats contribuïsqen a resoldre este deute limitant de manera important el consum d'energia no renovable, i aportant recursos als països més necessitats per a donar suport a polítiques i programes de desenvolupament sostenible. Les regions i els països més pobres tenen menys possibilitats d'adoptar nous models amb vista a reduir l'impacte ambiental, perquè no tenen la capacitat per a

³⁰ BISBES DE LA REGIÓ DE PATAGÒNIA-COMAHUE (Argentina), *Mensaje de Navidad* (desembre 2009), 2.

desenvolupar els processos necessaris i no poden cobrir els costos. Per això, cal mantindre amb claredat la consciència que en el canvi climàtic hi ha *responsabilitats diversificades* i, com van dir els Bisbes dels Estats Units, correspon enfocar-se «especialment en les necessitats dels pobres, febles i vulnerables, en un debat sovint dominat per interessos més poderosos»³¹. Necessitem enfortir la consciència que som una sola família humana. No hi ha fronteres ni barreres polítiques o socials que ens permeten aïllar-nos, i per això mateix tampoc no hi ha espai per a la globalització de la indiferència.

VI. LA FEBLESA DE LES REACCIONS

53. Estes situacions provoquen el gemec de la germana terra, que s'unix al gemec dels abandonats del món, amb un clamor que ens reclama un altre rumb. Mai no hem maltractat i ferit la nostra casa de tots com en els darrers dos segles. Però estem cridats a ser els instruments del Pare Déu perquè el nostre planeta siga allò que ell va somiar en crear-lo i responga al seu projecte de pau, bellesa i plenitud. El problema és que no disposem encara de la cultura necessària per a afrontar esta crisi i fa falta construir lideratges que marquen camins, mirant d'atendre les necessitats de les generacions actuals incloent-hi tots, sense perjudicar les generacions futures. Es fa indispensable crear un sistema normatiu que incloga límits infranquejables i assegure la protecció dels ecosistemes, abans que les noves formes de poder derivades del paradigma tecnoeconòmic acaben arrasant no sols la política sinó també la llibertat i la justícia.

54. Crida l'atenció la feblesa de la reacció política internacional. El sotmetiment de la política davant la tecnologia i les finances es mostra en el fracàs de les Cimeres mundials sobre medi ambient. Hi ha massa interessos particulars i molt fàcilment l'interés econòmic arriba a prevaler sobre el bé comú i a manipular la informació per a no veure afectats els seus projectes. En esta línia, el *Document d'Aparecida* reclama que «en les intervencions sobre els recursos naturals no predominen els interessos de grups

³¹ CONFERÈNCIA DELS BISBES CATÒLICS DELS ESTATS UNITS, *Global Climate Change: A Plea for Dialogue, Prudence and the Common Good* (15 juny 2001).

econòmics que arrasen irracionalment les fonts de vida»³². L'aliança entre l'economia i la tecnologia acaba deixant fora a qui no forme part dels seus interessos immediats. Així només podrien esperar-se algunes declamacions superficials, accions filantròpiques aïllades, i fins i tot esforços per mostrar sensibilitat envers el medi ambient, quan en la realitat qualsevol intent de les organitzacions socials per modificar les coses serà vist com una molèstia provocada per il·lusos romàntics o com un obstacle a esquivar.

55. A poc a poc alguns països poden mostrar avanços importants, el desenvolupament de controls més eficients i una lluita més sincera contra la corrupció. Hi ha més sensibilitat ecològica en les poblacions, encara que no arriba a modificar els hàbits danyosos de consum, que no pareixen cedir sinó que s'amplien i despleguen. És el que passa, per donar només un senzill exemple, amb el creixent augment de l'ús i de la intensitat dels condicionadors d'aire. Els mercats, procurant un benefici immediat, estimulen encara més la demanda. Si algú observara des de fora la societat planetària, s'estranyaria davant semblant comportament que a vegades sembla suïcida.

56. Mentrestant, els poders econòmics continuen justificant l'actual sistema mundial, on dominen una especulació i una recerca de la renda financera que tendixen a ignorar tot context i els efectes sobre la dignitat humana i el medi ambient. Així es manifesta que la degradació ambiental i la degradació humana i ètica estan íntimament unides. Molts diran que no tenen consciència de realitzar accions immorals, perquè la distracció constant ens lleva la valentia d'advertir la realitat d'un món limitat i finit. Per això hui «qualsevol cosa que siga fràgil, com el medi ambient, queda indefensa davant els interessos del mercat divinitzat, convertits en regla absoluta»³³.

57. És previsible que, davant l'esgotament d'alguns recursos, es vaja creant un escenari favorable per a noves guerres, disfressades darrere de nobles reivindicacions. La guerra sempre produïx danys greus al medi ambient i a la riquesa cultural de les poblacions, i els perills s'engegantixen quan es pensa en l'energia nuclear i en les armes biològiques. Perquè, «a pesar que determinats acords internacionals prohibisquen la guerra química,

³² V CONFERÈNCIA GENERAL DE L'EPISCOPAT LLATINOAMERICÀ I DEL CARIB, *Documento de Aparecida* (29 juny 2007), 471.

³³ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 56: AAS 105 (2013), 1043.

bacteriològica i biològica, de fet en els laboratoris es continua investigant per al desenvolupament de noves armes ofensives, capaces d'alterar els equilibris naturals»³⁴. Es requereix de la política una major atenció per a previndre i resoldre les causes que puguen originar nous conflictes. Però el poder connectat amb les finances és el que es resistix més a este esforç, i els designis polítics no solen tindre amplitud de mires. Per a què es vol preservar hui un poder que serà recordat per la seua incapacitat d'intervindre quan era urgent i calia fer-ho?

58. En alguns països hi ha exemples positius d'èxits en la millora de l'ambient, com la purificació d'alguns rius que han estat contaminats durant moltes dècades, o la recuperació de boscos autòctons, o l'embelliment de paisatges amb obres de sanejament ambiental, o projectes edilicis de gran valor estètic, o avanços en la producció d'energia no contaminant, en la millora del transport públic. Estes accions no resolen els problemes globals, però confirmen que el ser humà encara és capaç d'intervindre positivament. Com que ha estat creat per a estimar, enmig dels seus límits broten inevitablement gestos de generositat, solidaritat i cura.

59. Al mateix temps, creix una ecologia superficial o aparent que consolida un cert endormiscament i una alegre irresponsabilitat. Com sol passar en èpoques de profundes crisis, que requereixen decisions valentes, tenim la temptació de pensar que el que està passant no és veritat. Si mirem la superfície, més enllà d'alguns signes visibles de contaminació i de degradació, pareix que les coses no siguen tan greus i que el planeta podria persistir per molt de temps en les actuals condicions. Este comportament evasiu ens servix per a continuar amb els nostres estils de vida, de producció i de consum. És la manera com el ser humà s'autojustifica per a alimentar tots els vicis autodestructius: intentant no veure'ls, lluitant per no reconèixer-los, postergant les decisions importants, actuant com si no passara res.

VII. DIVERSITAT D'OPINIONS

³⁴ JOAN PAU II, *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 1990*, 12: AAS 82 (1990), 154.

60. Finalment, reconeguem que s'han format diverses visions i línies de pensament a propòsit de la situació i de les possibles solucions. En un extrem, alguns sostenen a tota costa el mite del progrés i afirmen que els problemes ecològics es resoldran simplement amb noves aplicacions tècniques, sense consideracions ètiques ni canvis de fons. A l'altre extrem, altres entenen que el ser humà, amb qualsevol de les seues intervencions, només pot ser una amenaça i perjudicar l'ecosistema mundial, per la qual cosa convé reduir la seua presència en el planeta i impedir-li tota classe d'intervenció. Entre estos extrems, la reflexió hauria d'identificar possibles escenaris futurs, perquè no hi ha un sol camí de solució. Això donaria lloc a diverses aportacions que podrien entrar en diàleg cap a respostes integrals.

61. Sobre moltes qüestions concretes l'Església no té per què proposar una paraula definitiva i entén que ha d'escoltar i promoure el debat honest entre els científics, respectant la diversitat d'opinions. Però n'hi ha prou a mirar la realitat amb sinceritat per a veure que hi ha un gran deteriorament de la nostra casa de tots. L'esperança ens invita a reconèixer que sempre hi ha una eixida, que sempre podem reorientar el rumb, que sempre podem fer alguna cosa per a resoldre els problemes. Tanmateix, pareixen advertir-se símptomes d'un punt de ruptura, a causa de la gran velocitat dels canvis i de la degradació, que es manifesten tant en catàstrofes naturals regionals com en crisis socials o fins i tot financeres, vist que els problemes del món no poden analitzar-se ni explicar-se de forma aïllada. Hi ha regions que ja estan especialment en risc i, més enllà de qualsevol predicció catastròfica, el que cert és que l'actual sistema mundial és insostenible des de diversos punts de vista, perquè hem deixat de pensar en els fins de l'acció humana: «Si la mirada recorre les regions del nostre planeta, de seguida ens adonem que la humanitat ha defraudat les expectatives divines»³⁵.

³⁵ ID., *Catequesi* (17 gener 2001), 3: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (19 gener 2001), p. 12.

CAPÍTOL SEGON

L'EVANGELI DE LA CREACIÓ

62. Per què incloure en este document, adreçat a totes les persones de bona voluntat, un capítol referit a conviccions creients? No ignore que, en el camp de la política i del pensament, alguns rebutgen amb força la idea d'un Creador, o la consideren irrellevant, fins al punt de relegar a l'àmbit del que és irracional la riquesa que les religions poden oferir per a una ecologia integral i per a un desenvolupament ple de la humanitat. Altres vegades se suposa que constitueixen una subcultura que simplement ha de ser tolerada. Tanmateix, la ciència i la religió, que aporten diferents aproximacions a la realitat, poden entrar en diàleg intens i productiu per a totes dues.

I. LA LLUM QUE OFERIX LA FE

63. Si tenim en compte la complexitat de la crisi ecològica i les seues múltiples causes, hauríem de reconèixer que les solucions no poden arribar des d'una única manera d'interpretar i transformar la realitat. També cal acudir a les diverses riqueses culturals dels pobles, a l'art i a la poesia, a la vida interior i a l'espiritualitat. Si de veres volem construir una ecologia que ens permeta sanar tot el que hem destruït, llavors no podem descartar cap branca de les ciències i cap forma de saviesa, ni tampoc la religiosa, amb el seu propi llenguatge. A més, l'Església Catòlica està oberta al diàleg amb el pensament filosòfic, i això li permet produir diverses síntesis entre la fe i la raó. Pel que fa a les qüestions socials, això es pot constatar en el desenvolupament de la doctrina social de l'Església, que està cridada a enriquir-se cada vegada més a partir dels nous desafiaments.

64. D'altra banda, si bé esta encíclica s'obri a un diàleg amb tots, a fi de buscar junts camins d'alliberament, vull mostrar des del començament com les conviccions de la fe ofereixen als cristians, i en part també als altres creients, grans motivacions per a la cura de la naturalesa i dels germans i germanes més fràgils. Si el sol fet de ser humans mou les persones a tindre cura de l'ambient del qual formen part, «els cristians, en particular,

descobrixen que la seua tasca dins de la creació, com també els seus deures amb la naturalesa i el Creador, formen part de la seua fe»³⁶. Per això, és un bé per a la humanitat i per al món que els creients reconeguem millor els compromisos ecològics que broten de les nostres conviccions.

II. LA SAVIESA DELS RELATS BÍBLICS

65. Sense repetir ací tota la teologia de la creació, ens preguntem què ens diuen els grans relats bíblics a propòsit de la relació del ser humà amb el món. En la primera narració de l'obra creadora en el llibre del Gènesi, el pla de Déu inclou la creació de la humanitat. Després de la creació del ser humà, es diu que «Déu veié tot el que havia creat i era *molt bo*» (Gn 1,31). La Bíblia ensenya que cada ser humà és creat per amor, fet a imatge i semblança de Déu (cf. Gn 1,26). Esta afirmació ens mostra la immensa dignitat de cada persona humana, que «no és solament alguna cosa, sinó algú. És capaç de conèixer-se, de posseir-se i de donar-se lliurement i entrar en comunió amb altres persones»³⁷. Sant Joan Pau II va recordar que l'amor especialíssim que el Creador té per cada ser humà li conferix una dignitat infinita³⁸. Els qui es comprometen en la defensa de la dignitat de les persones poden trobar en la fe cristiana els arguments més profunds per a este compromís. Quina meravellosa certesa és que la vida de cada persona no es perd en un desesperant caos, en un món regit per la pura casualitat o per cicles que es repetixen sense sentit! El Creador pot dir a cada u de nosaltres: «Abans que et formares en el si de ta mare, jo et coneixia» (Jr 1,5). Vam ser concebuts en el cor de Déu, i per això «cada u de nosaltres és el fruit d'un pensament de Déu. Cada u de nosaltres és volgut, cada u és estimat, cada u és necessari»³⁹.

66. Els relats de la creació en el llibre del Gènesi contenen, en el seu llenguatge simbòlic i narratiu, profunds ensenyaments sobre l'existència

³⁶ JOAN PAU II, *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 1990*, 15: AAS 82 (1990), 156.

³⁷ *Catecisme de l'Església Catòlica*, 357.

³⁸ Cf. *Angelus* (16 novembre 1980): *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (23 novembre 1980), p. 9.

³⁹ BENET XVI, *Homilia en el solemne inici del ministeri petrí* (24 abril 2005): AAS 97 (2005), 711.

humana i la seua realitat històrica. Estes narracions suggerixen que l'existència humana es basa en tres relacions fonamentals estretament connectades: la relació amb Déu, amb el proïsme i amb la terra. Segons la Bíblia, estes tres relacions vitals s'han trencat, no sols externament, sinó també dins de nosaltres. Esta ruptura és el pecat. L'harmonia entre el Creador, la humanitat i totes les coses creades va ser destruïda pels sers humans per haver pretés ocupar el lloc de Déu, negant-nos a reconèixer-nos com a criatures limitades. Este fet desnaturalitzà també el mandat de «dominar» la terra (cf. Gn 1,28) i de «treballar-la i tindre'n cura» (cf. Gn 2,15). Com a resultat d'això, la relació originàriament harmoniosa entre el ser humà i la naturalesa es transformà en un conflicte (cf. Gn 3,17-19). Per això és significatiu que l'harmonia que vivia sant Francesc d'Assís amb totes les criatures haja estat interpretada com una guarició d'aquella ruptura. Sant Bonaventura deia que, per la reconciliació universal amb totes les criatures, d'alguna manera Francesc retornava a l'estat d'innocència primitiva⁴⁰. Lluny d'este model, hui el pecat es manifesta amb tota la seua força de destrucció en les guerres, les diverses formes de violència i maltractament, l'abandó dels més fràgils, els atacs a la naturalesa.

67. No som Déu. La terra ens precedix i ens ha estat donada. Això permet respondre a una acusació llançada al pensament judeo-cristià: s'ha dit que, des del relat del Gènesi que invita a «dominar» la terra (cf. Gn 1,28), s'afavoria l'explotació salvatge de la naturalesa presentant una imatge del ser humà com a dominant i destructiu. Esta no és una correcta interpretació de la Bíblia com l'entén l'Església. Si és veritat que algunes vegades els cristians hem interpretat incorrectament les Escriptures, hui hem de rebutjar amb força que, del fet de ser creats a imatge de Déu i del mandat de dominar la terra, se'n deduïska un domini absolut sobre les altres criatures. És important llegir els textos bíblics en el seu context, amb una hemenèutica adequada, i recordar que ens conviden a «treballar i tindre cura» del jardí del món (cf. Gn 2,15). Mentre «treballar» significa conrear, llaurar o forjar, «tindre cura» significa protegir, custodiar, preservar, guardar, vigilar. Això implica una relació de reciprocitat responsable entre el ser humà i la naturalesa. Cada comunitat pot prendre de la bondat de la terra allò que necessita per a la seua supervivència, però també té el deure de protegir-la i de garantir la continuïtat de la seua fertilitat per a les

⁴⁰ Cf. *Legenda maior*, VIII, 1: FF 1134.

generacions futures. Perquè, en definitiva, «la terra és del Senyor» (Sl 24,1), a ell pertany «la terra i tot el que conté» (Dt 10,14). Per això, Déu nega tota pretensió de propietat absoluta: «La terra no es pot vendre a perpetuïtat, perquè la terra és meua, i vosaltres sou forasters i hostes en la meua terra» (Lv 25,23).

68. Esta responsabilitat davant d'una terra que és de Déu implica que el ser humà, dotat d'intel·ligència, respecte les lleis de la naturalesa i els delicats equilibris entre els sers d'este món, perquè «ell ho ordenà i foren creats, ell els fixà per a sempre, pels segles, i els donà una llei que mai no passarà» (Sl 148,5b-6). D'ací que la legislació bíblica es pare a proposar al ser humà diverses normes, no sols en relació amb els altres ser humans, sinó també en relació amb els altres sers vius: «Si veus l'ase o el bou del teu germà caiguts en el camí, no te'n desentengues [...]. Si fent camí trobes un niu d'ocells en un arbre o per terra, amb la mare covant els ous o protegint els seus menuts, no t'emportes la mare amb la cria» (Dt 22,4.6). En esta línia, el repòs del seté dia no es proposa sols per al ser humà, sinó també «perquè reposen el teu bou i el teu ase» (Ex 23,12). D'esta manera advertim que la Bíblia no dóna lloc a un antropocentrisme despòtic que es desentenga de les altres criatures.

69. Al mateix temps que podem fer un ús responsable de les coses, estem cridats a reconèixer que els altres sers vius tenen un valor propi davant de Déu i, «per la seua simple existència, el beneïxen i li donen glòria»⁴¹, perquè el Senyor s'alegra en les seues obres (cf. Sl 104,31). Precisament per la seua dignitat única i per estar dotat d'intel·ligència, el ser humà està cridat a respectar les coses creades amb les seues lleis internes, ja que «per la saviesa el Senyor fundà la terra» (Pr 3,19). Hui l'Església no diu simplement que les altres criatures estan completament subordinades al bé del ser humà, com si no tingueren un valor en elles mateixes i nosaltres en poguérem disposar a voluntat. Per això els Bisbes d'Alemanya van ensenyar que en les altres criatures «es podria parlar de la prioritat del *ser* sobre el *ser útils*»⁴². El *Catecisme* qüestiona de manera molt directa i insistent el que seria un antropocentrisme desviat: «Cada criatura té la seua bondat i la seua perfecció pròpies. [...] Les diverses criatures, estimades en

⁴¹ *Catecisme de l'Església Catòlica*, 2416.

⁴² CONFERÈNCIA EPISCOPAL ALEMANYA, *Zukunft der Schöpfung – Zukunft der Menschheit. Erklärung der Deutschen Bischofskonferenz zu Fragen der Umwelt und der Energieversorgung* (1980), II, 2.

el seu propi ser, reflectixen, cada una a la seua manera, un raig de la saviesa i de la bondat infinites de Déu. Per això l'home ha de respectar la bondat pròpia de cada criatura, per a evitar un ús desordenat de les coses»⁴³.

70. En la narració sobre Caïm i Abel, veiem que la gelosia va conduir Caïm a cometre la injustícia extrema amb el seu germà. Això al seu torn provocà una ruptura de la relació entre Caïm i Déu i entre Caïm i la terra, de la qual fou exiliat. Este passatge es resumix en la dramàtica conversa de Déu amb Caïm. Déu pregunta: «On és Abel, el teu germà?» Caïm respon que no ho sap i Déu li insistix: «Què has fet? La veu de la sang del teu germà clama a mi des del sòl! Ara seràs maleït i t'allunyaràs d'esta terra» (Gn 4,9-11). La descurança en el compromís de conrear i mantindre una relació adequada amb el veí, envers el qual tinc el deure de la cura i de la custòdia, destrueix la meua relació interior amb mi mateix, amb els altres, amb Déu i amb la terra. Quan totes estes relacions són descurades, quan la justícia ja no habita a la terra, la Bíblia ens diu que tota la vida està en perill. Això és el que ens ensenya la narració sobre Noé, quan Déu amenaça d'exterminar la humanitat per la seua constant incapacitat de viure a l'altura de les exigències de la justícia i de la pau: «He decidit posar fi a tots els sers humans, perquè la terra, a causa d'ells, està plena de violència» (Gn 6,13). En estos relats tan antics, carregats de profund simbolisme, ja hi havia continguda una convicció actual: que tot està relacionat, i que l'autèntica cura de la nostra pròpia vida i de les nostres relacions amb la naturalesa és inseparable de la fraternitat, la justícia i la fidelitat als altres.

71. Encara que «la maldat s'estenia sobre la faç de la terra» (Gn 6,5) i a Déu «li sabé mal haver creat l'home en la terra» (Gn 6,6), tanmateix, a través de Noé, que encara es conservava íntegre i just, va decidir obrir un camí de salvació. Així donà a la humanitat la possibilitat d'un nou començament. N'hi ha prou amb un home bo perquè hi haja esperança! La tradició bíblica establix clarament que esta rehabilitació implica el redescobriment i el respecte dels ritmes inscrits en la naturalesa per la mà del Creador. Això es mostra, per exemple, en la llei del *Sabbath*. El seté dia, Déu va reposar de totes les seues obres. Déu ordenà a Israel que cada seté dia havia de celebrar-se com un dia de repòs, un *Sabbath* (cf. Gn 2,2-3; Ex 16,23; 20,10). D'altra banda, també s'instaurà un any sabàtic per a Israel i la seua terra, cada set anys (cf. Lv 25,1-4), durant el qual es donava un

⁴³ *Catecisme de l'Església Catòlica*, 339.

complet descans a la terra, no se semblava i sols es collia l'indispensable per a subsistir i brindar hospitalitat (cf. Lv 25,4-6). Finalment, passades set setmanes d'anys, és a dir, quaranta-nou anys, se celebrava el Jubileu, any de perdó universal i «d'alliberament per a tots els habitants» (Lv 25,10). El desenvolupament d'esta legislació va mirar d'assegurar l'equilibri i l'equitat en les relacions del ser humà amb els altres i amb la terra on vivia i treballava. Però al mateix temps era un reconeixement que el regal de la terra amb els seus fruits pertany a tot el poble. Aquells qui conreaven i custodiaven el territori havien de compartir-ne els fruits, especialment amb els pobres, les vídues, els òrfens i els estrangers: «Quan segueu els sembrats, no arribeu fins a la divisòria del camp ni arreplegueu les espigolalles. I en la verema, igualment: no rebusqueu en la vinya ni arreplegueu els grans que han caigut. Deixeu-ho per als pobres i els forasters» (Lv 19,9-10).

72. Els Salms sovint inviten el ser humà a alabar a Déu creador: «Consolida la terra sobre l'aigua. Perdura eternament el seu amor» (Sl 136,6). Però també conviden les altres criatures a alabar-lo: «Lloeu-lo, sol i lluna, lloeu-lo, estrelles lluminoses, lloeu-lo, cel del cel i aigües de damunt del cel. Que tots lloen el nom del Senyor: a una orde d'ell, tots foren creats» (Sl 148,3-5). Existim no sols pel poder de Déu, sinó davant d'ell i al costat d'ell. Per això l'adorem.

73. Els escrits dels profetes inviten a recobrar la fortalesa en els moments difícils contemplant el Déu poderós que va crear l'univers. El poder infinit de Déu no ens deixa escapar de la seua tendresa paterna, perquè en ell es conjuguen l'afecte i el vigor. De fet, tota sana espiritualitat implica al mateix temps acollir l'amor diví i adorar amb confiança el Senyor pel seu infinit poder. En la Bíblia, el Déu que allibera i salva és el mateix que va crear l'univers, i estes dues maneres divines d'actuar estan íntimament i inseparablement connectades: «Ai, Senyor meu! Vós sou qui va fer el cel i la terra amb el vostre gran poder i braç estés. Res no és extraordinari per a vós [...]. I traguéreu d'Egipte el vostre poble Israel amb senyals i prodigis» (Jr 32,17.21). «El Senyor és Déu per a sempre, ha creat la terra d'un cap a l'altre. No es cansa, no defallix. És insondable la seua intel·ligència. Dóna noves forces als cansats, enrobustix els qui són febles» (Is 40,28b-29).

74. L'experiència de la captivitat a Babilònia va engendrar una crisi espiritual que provocà un aprofundiment de la fe en Déu, explicitant la seua

omnipotència creadora, a fi d'exhortar el poble a recuperar l'esperança enmig de la seua situació desgraciada. Segles després, en un altre moment de prova i persecució, quan l'Imperi romà mirava d'imposar un domini absolut, els fidels tornaven a trobar consol i esperança augmentant la seua confiança en el Déu totpoderós, i cantaven: «Senyor, Déu de l'univers, les vostres obres són grans i admirables. Rei de les nacions, les vostres decisions són justes, no van mai errades» (Ap 15,3). Si va poder crear l'univers del no-res, també pot intervindre en este món i vèncer qualsevol forma de mal. Per tant, la injustícia no és invencible.

75. No podem sostindre una espiritualitat que oblide el Déu totpoderós i creador. D'esta manera, acabaríem adorant altres poders del món, o ens col·locaríem en el lloc del Senyor, fins a pretendre trepitjar la realitat creada per ell sense conèixer límits. La millor manera de posar en el seu lloc el ser humà, i de posar fi a la seua pretensió de ser un dominador absolut de la terra, és tornar a proposar la figura d'un Pare creador i únic amo del món, perquè altrament el ser humà tendirà sempre a voler imposar a la realitat les seues pròpies lleis i interessos.

III. EL MISTERI DE L'UNIVERS

76. Per a la tradició judeo-cristiana, dir «creació» és més que dir naturalesa, perquè té a veure amb un projecte de l'amor de Déu en què cada criatura té un valor i un significat. La naturalesa sol entendre's com un sistema que s'analitza, comprén i gestiona, però la creació només pot ser entesa com un do que sorgix de la mà oberta del Pare de tots, com una realitat il·luminada per l'amor que ens convoca a una comunió universal.

77. «Per la paraula del Senyor va ser fet el cel» (Sl 33,6). Així se'ns indica que el món va procedir d'una decisió, no del caos o la casualitat, la qual cosa l'enaltix encara més. Hi ha una opció lliure expressada en la paraula creadora. L'univers no va sorgir com a resultat d'una omnipotència arbitrària, d'una demostració de força o d'un desig d'autoafirmació. La creació és de l'orde de l'amor. L'amor de Déu és el mòbil fonamental de totes les coses creades: «És que estimeu tot el que existix i no vos repugna res del que heu creat, ja que no heu fet res sense estimar-ho» (Sv 11,24).

Llavors, cada criatura és objecte de la tendresa del Pare, que li dóna un lloc en el món. Fins i tot la vida efímera del ser més insignificant és objecte del seu amor i, en estos pocs segons de la seua existència, ell l'embolcalla amb el seu afecte. Sant Basili el Gran deia que el Creador és també «la bondat sense enveja»⁴⁴, i Dant Alighieri parlava de l'«amor que mou el sol i les estrelles»⁴⁵. Per això, de les obres creades es puja «fins a la seua misericòrdia amorosa»⁴⁶.

78. Al mateix temps, el pensament judeo-cristià va desmitificar la naturalesa. Sense deixar d'admirar-la per la seua esplendor i la seua immensitat, ja no li va atribuir un caràcter diví. D'esta manera es destaca encara més el nostre compromís davant d'ella. Un retorn a la naturalesa no pot ser a costa de la llibertat i la responsabilitat del ser humà, que és part del món amb el deure de conrear les seues pròpies capacitats per a protegir-lo i desenvolupar les seues potencialitats. Si reconeixem el valor i la fragilitat de la naturalesa, i alhora les capacitats que el Creador ens va atorgar, això ens permet posar fi hui al mite modern del progrés material sense límits. Un món fràgil, amb un ser humà a qui Déu confia la seua cura, interpel·la la nostra intel·ligència per a reconèixer com hauríem d'orientar, conrear i limitar el nostre poder.

79. En este univers, conformat per sistemes oberts que entren en comunicació els uns amb els altres, podem descobrir innumbrables formes de relació i participació. Això duu a pensar també el conjunt com a obert a la transcendència de Déu, dins la qual es desenvolupa. La fe ens permet interpretar el sentit i la bellesa misteriosa del que ocorre. La llibertat humana pot fer la seua aportació intel·ligent cap a una evolució positiva, però també pot afegir-hi nous mals, noves causes de sofriment i veritables retrocessos. Això dóna lloc a l'apassionant i dramàtica història humana, capaç de convertir-se en un desplegament d'alliberació, creixença, salvació i amor, o en un camí de decadència i de mútua destrucció. Per això, l'acció de l'Església no sols intenta recordar el deure de protegir la naturalesa, sinó

⁴⁴ *Hom. in Hexaemeron*, 1, 2, 10: PG 29, 9.

⁴⁵ *Divina Comèdia. Paradís*, Cant XXXIII, 145.

⁴⁶ BENET XVI, *Catequesi* (9 novembre 2005), 3: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (11 novembre 2005), p. 20.

que al mateix temps «ha de protegir sobretot l'home contra la destrucció de si mateix»⁴⁷.

80. No obstant això, Déu, que vol actuar amb nosaltres i comptar amb la nostra cooperació, també és capaç de traure algun bé dels mals que nosaltres realitzem, perquè «l'Esperit Sant posseïx una inventiva infinita, pròpia de la ment divina, que proveïx a desfer els nucs dels esdeveniments humans, fins i tot els més complexos i impenetrables»⁴⁸. Ell, d'alguna manera, volgué limitar-se a si mateix en crear un món necessitat de desenvolupament, on moltes coses que nosaltres considerem mals, perills o fonts de sofriment, en realitat són part dels dolors de part que ens estimulen a col·laborar amb el Creador⁴⁹. Ell és present en el més íntim de cada cosa sense condicionar l'autonomia de la seua criatura, i això també dóna lloc a la legítima autonomia de les realitats terrenals⁵⁰. Esta presència divina, que assegura la permanència i el desenvolupament de cada ser, «és la continuació de l'acció creadora»⁵¹. L'Esperit de Déu va omplir l'univers amb virtualitats que permeten que del si mateix de les coses pugui brotar sempre quelcom nou: «La naturalesa no és altra cosa sinó la raó de cert art, concretament l'art diví, inscrit en les coses, pel qual les coses mateixes es mouen cap a un fi determinat. Com si el mestre constructor de vaixells poguera atorgar a la fusta que poguera moure's a si mateixa per a prendre la forma del vaixell»⁵².

81. El ser humà, si bé també comporta processos evolutius, implica una novetat no explicable plenament per l'evolució d'altres sistemes oberts. Cada u de nosaltres té en si una identitat personal, capaç d'entrar en diàleg amb els altres i amb el mateix Déu. La capacitat de reflexió, l'argumentació, la creativitat, la interpretació, l'elaboració artística i altres capacitats inèdites mostren una singularitat que transcendeix l'àmbit físic i biològic. La novetat qualitativa que implica l'aparició d'un ser personal dins de l'univers material, comporta una acció directa de Déu, una crida peculiar

⁴⁷ ID., Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 51: AAS 101 (2009), 687.

⁴⁸ JOAN PAU II, *Catequesi* (24 abril 1991), 6: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (26 abril 1991), p. 6.

⁴⁹ El *Catecisme* explica que Déu volgué crear un món en camí cap a la seua perfecció última i que això implica la presència de la imperfecció i del mal físic; cf. *Catecisme de l'Església Catòlica*, 310.

⁵⁰ Cf. CONC. ECUM. VAT. II, Const. past. *Gaudium et spes*, sobre l'Església en el món actual, 36.

⁵¹ TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologiae* I, q. 104, art. 1, ad 4.

⁵² ID., *In octo libros Physicorum Aristotelis expositio*, lib. II, lectio 14.

a la vida i a la relació d'un Tu a un altre tu. A partir dels relats bíblics, considerem el ser humà com a subjecte, que mai no pot ser reduït a la categoria d'objecte.

82. Però també seria erroni pensar que els altres sers vius hagen de ser considerats com a mers objectes sotmesos a l'arbitrària dominació humana. Quan es proposa una visió de la naturalesa únicament com a objecte de profit i d'interés, això també té serioses conseqüències en la societat. La visió que consolida l'arbitrarietat del ser més fort ha propiciat immenses desigualtats, injustícies i violència per a la majoria de la humanitat, perquè els recursos passen a ser del primer que arriba o del qui té més poder: el guanyador s'ho emporta tot. L'ideal d'harmonia, de justícia, de fraternitat i de pau que proposa Jesús està als antípodes de semblant model, i així ho expressava respecte als poders de la seua època: «Ja sabeu que els governants de les nacions les dominen com si en foren amos i els grans personatges les mantenen davall el seu poder. Però entre vosaltres no ha de ser així de cap manera: qui vulga ser important enmig de vosaltres, que es faça el vostre servidor» (Mt 20,25-26).

83. El fi de la marxa de l'univers està en la plenitud de Déu, que ja ha estat aconseguida per Crist ressuscitat, eix de la maduració universal⁵³. Així afegim un argument més per a rebutjar tot domini despòtic i irresponsable del ser humà sobre les altres criatures. El fi últim de les altres criatures no som nosaltres. Però totes avancen, juntament amb nosaltres i a través de nosaltres, cap al terme comú, que és Déu, en una plenitud transcendent en què Crist ressuscitat ho abraça i il·lumina tot. Perquè el ser humà, dotat d'intel·ligència i d'amor, i atret per la plenitud de Crist, està cridat a reconduir totes les criatures al seu Creador.

IV. EL MISSATGE DE CADA CRIATURA EN L'HARMONIA DE TOTES LES COSES CREADES

⁵³ En esta perspectiva se situa l'aportació del P. Teilhard de Chardin; cf. PAU VI, *Allo stabilimento I.C.A.R.* (24 febrer 1966); JOAN PAU II, *Carta al reverend P. George V. Coyne* (1 juny 1988); *Insegnamenti* 5/2 (2009), 60; BENET XVI, *Homilia per a la celebració de les Vespres a Aosta* (24 juliol 2009); *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (31 juliol 2009), pp. 3s.

84. Quan insistim a dir que el ser humà és imatge de Déu, això no hauria de portar-nos a oblidar que cada criatura té una funció i que cap no és supèrflua. Tot l'univers material és un llenguatge de l'amor de Déu, del seu desmesurat afecte envers nosaltres. El sòl, l'aigua, les muntanyes, tot és carícia de Déu. La història de la pròpia amistat amb Déu sempre es desenvolupa en un espai geogràfic que es convertix en un signe personalíssim, i cada u de nosaltres guarda en la memòria llocs el record dels quals li fa molt bé. Qui ha crescut entre les muntanyes, o qui de menut s'assentava a la vora del rierol a beure, o qui jugava en una plaça del seu barri, quan torna a estos llocs, se sent cridat a recuperar la seua pròpia identitat.

85. Déu ha escrit un llibre preciós, «les lletres del qual són la multitud de criatures presents en l'univers»⁵⁴. Bé expressaren els Bisbes del Canadà que cap criatura no queda fora d'esta manifestació de Déu: «Des dels panorames més amplis a la forma de vida més ínfima, la naturalesa és una contínua deu de meravella i de temor. Ella és, a més, una contínua revelació de la divinitat»⁵⁵. Els Bisbes del Japó, per la seua banda, van dir una cosa molt suggestiva: «Percebre cada criatura cantant l'himne de la seua existència és viure joiosament en l'amor de Déu i en l'esperança»⁵⁶. Esta contemplació de les coses creades ens permet descobrir a través de cada cosa algun ensenyament que Déu ens vol transmetre, perquè «per al creient contemplar les coses creades és també escoltar un missatge, sentir una veu paradoxal i silenciosa»⁵⁷. Podem dir que «juntament amb la Revelació pròpiament dita, continguda en la sagrada Escriptura, es dona una manifestació divina quan brilla el sol i quan cau la nit»⁵⁸. Prestant atenció a esta manifestació, el ser humà aprén a reconèixer-se a si mateix

⁵⁴ JOAN PAU II, *Catequesi* (30 gener 2002), 6: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (1 febrer 2002), p. 12.

⁵⁵ CONFERÈNCIA DELS BISBES CATÒLICS DEL CANADÀ. COMISSIÓ PER ALS AFERS SOCIALS, Carta pastoral *You love all that exists... all things are yours, God, Lover of Life* (4 octubre 2003), 1.

⁵⁶ CONFERÈNCIA DELS BISBES CATÒLICS DEL JAPÓ, *Reverence for Life. A Message for the Twenty-First Century* (1 gener 2001), n. 89.

⁵⁷ JOAN PAU II, *Catequesi* (26 gener 2000), 5: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (28 gener 2000), p. 3.

⁵⁸ ID., *Catequesi* (2 agost 2000), 3: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (4 agost 2000), p. 8.

en relació amb les altres criatures: «Jo m'autoexpresse en expressar el món; jo explore la meua pròpia sacralitat en intentar desxifrar la del món»⁵⁹.

86. El conjunt de l'univers, amb les seues múltiples relacions, mostra millor la inesgotable riquesa de Déu. Sant Tomàs d'Aquino remarcava sàviament que la multiplicitat i la varietat provenen «de la intenció del primer agent», que volgué que «el que falta a cada cosa per a representar la bondat divina fóra suplert per les altres»⁶⁰, perquè la seua bondat «no pot ser representada convenientment per una sola criatura»⁶¹. Per això, nosaltres necessitem captar la varietat de les coses en les seues múltiples relacions⁶². Llavors, s'entén millor la importància i el sentit de qualsevol criatura si la contemplem en el conjunt del projecte de Déu. Així ho ensenya el *Catecisme*: «La interdependència de les criatures és volguda per Déu. El sol i la lluna, el cedre i la flor més menuda, l'àguila i el pardal: l'espectacle de tantes diversitats i desigualtats significa que cap criatura no es basta a ella mateixa. Existixen en dependència les unes de les altres, per a completar-se mútuament en un servici mutu»⁶³.

87. Quan prenem consciència del reflex de Déu que hi ha en tot el que existix, el cor experimenta el desig d'adorar el Senyor per totes les seues criatures i juntament amb elles, com s'expressa en el preciós himne de sant Francesc d'Assís:

«Lloat sigueu, Senyor meu,
amb totes les vostres criatures,
especialment el germà sol,
per qui ens doneu el dia i ens il·lumineu.
I és bell i radiant amb gran resplendor:
de vós, Altíssim, porta significació.
Lloat sigueu, Senyor meu,
per la germana lluna i les estrelles:
en el cel les formàreu clares i precioses, i belles.
Lloat sigueu, Senyor meu, pel germà vent

⁵⁹ PAUL RICOEUR, *Philosophie de la volonté* II. *Finitude et culpabilité*, París 2009, 2016 (ed. esp.: *Finitud y culpabilidad*, Madrid 1967, 249).

⁶⁰ *Summa Theologiae* I, q. 47, art. 1.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² Cf. *ibid.*, art. 2, ad 1; art. 3.

⁶³ *Catecisme de l'Església Catòlica*, 340.

i per l'aire, i el núvol i el cel seré,
i pel temps:
per tots ells a les vostres criatures doneu sosteniment.
Lloat sigueu, Senyor meu, per la germana aigua,
la qual és molt humil, i preciosa i casta.
Lloat sigueu, Senyor meu, pel germà foc,
pel qual il·lumineu la nit,
i és bell, i alegre i vigorós, i fort»⁶⁴.

88. Els Bisbes del Brasil han remarcat que tota la naturalesa, a més de manifestar Déu, és lloc de la seua presència. En cada criatura habita el seu Esperit vivificant que ens crida a una relació amb ell⁶⁵. El descobriment d'esta presència estimula en nosaltres el desenvolupament de les «virtuts ecològiques»⁶⁶. Però quan diem això no oblidem que també existix una distància infinita, que les coses d'este món no posseïxen la plenitud de Déu. Altrament, tampoc no faríem un bé a les criatures, perquè no reconeixeríem el seu propi i veritable lloc, i acabaríem exigint-los indegudament allò que en la seua menudència no ens poden donar.

V. UNA COMUNIÓ UNIVERSAL

89. Les criatures d'este món no poden ser considerades un bé sense amo: «Són vostres, Senyor, que estimeu la vida» (Sv 11,26). Això provoca la convicció que, sent creats pel mateix Pare, tots els sers de l'univers estem units per llaços invisibles i conformem una espècie de família universal, una sublim comunió que ens mou a un respecte sagrat, afectuós i humil. Vull recordar que «Déu ens ha unit tan estretament al món que ens envolta, que la desertificació del sòl és com una malaltia per a cada u, i podem lamentar l'extinció d'una espècie com si fóra una mutilació»⁶⁷.

90. Això no vol dir igualar tots els sers vius i llevar al ser humà este valor peculiar que implica al mateix temps una tremenda responsabilitat. Tampoc

⁶⁴ *Càntic de les criatures*: FF 263.

⁶⁵ Cf. CONFERÈNCIA NACIONAL DELS BISBES DEL BRASIL, *A Igreja e a questão ecológica* (1992), 53-54.

⁶⁶ *Ibíd.*, 61.

⁶⁷ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 215; AAS 105 (2013), 1109.

no suposa una divinització de la terra que ens privaria de la crida a col·laborar amb ella i a protegir la seua fragilitat. Estes concepcions acabarien creant nous desequilibris pel fet d'escapar de la realitat que ens interpel·la ⁶⁸. A vegades s'advertix una obsessió per negar tota preeminència a la persona humana, i es tira avant una lluita per altres espècies que no despleguem per a defensar la igual dignitat entre els sers humans. És veritat que ha de preocupar-nos que altres sers vius no siguen tractats irresponsablement. Però especialment haurien d'exasperar-nos les enormes injustícies que existixen entre nosaltres, perquè continuem tolerant que uns es consideren més dignes que altres. Deixem d'advertir que alguns s'arrossegueu en una degradant misèria, sense possibilitats reals de superació, mentre que altres ni tan sols saben què fer amb el que posseïxen, ostenten vanitosament una suposada superioritat i deixen darrere d'ells un nivell de malbaratament que seria impossible generalitzar sense destrossar el planeta. Continuem admetent en la pràctica que uns se senten més humans que altres, com si hagueren nascut amb més drets.

91. No pot ser real un sentiment d'íntima unió amb els altres sers de la naturalesa si al mateix temps en el cor no hi ha tendresa, compassió i preocupació pels sers humans. És evident la incoherència de qui lluita contra el tràfic d'animals en perill d'extinció, però resta completament indiferent davant el tràfic de persones, es desentén dels pobres o s'entesta a destruir un altre humà que li desagrada. Això posa en perill el sentit de la lluita per l'ambient. No és casual que, en l'himne en què sant Francesc lloa Déu per les criatures, hi afegisca el següent: «Lloat sigueu, Senyor meu, per aquells qui perdonen per amor vostre.» Tot està connectat. Per això es requereix una preocupació per l'ambient unida a l'amor sincer envers els sers humans i a un constant compromís davant dels problemes de la societat.

92. Per altra banda, quan el cor està autènticament obert a una comunió universal, res ni ningú no està exclòs d'esta fraternitat. Per consegüent, també és veritat que la indiferència o la crueltat davant les altres criatures d'este món sempre acaben traslladant-se d'alguna manera al tracte que donem a altres sers humans. El cor és un de sol, i la mateixa misèria que porta a maltractar un animal no tarda a manifestar-se en la relació amb les altres persones. Tot acarnissament amb qualsevol criatura «és contrari a la

⁶⁸ Cf. BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 14: AAS 101 (2009), 650.

dignitat humana»⁶⁹. No podem considerar-nos grans amants si excloem dels nostres interessos alguna part de la realitat: «Pau, justícia i conservació de la creació són tres temes absolutament lligats, que no podran apartar-se per a ser tractats individualment sots pena de caure novament en el reduccionisme»⁷⁰. Tot està relacionat, i tots els sers humans estem junts com a germans i germanes en un meravellós pelegrinatge, entrellaçats per l'amor que Déu té a cada una de les seues criatures i que ens unix també, amb tendre afecte, al germà sol, a la germana lluna, al germà riu i a la mare terra.

VI. DESTINACIÓ COMUNA DELS BÉNS

93. Hui creients i no creients estem d'acord que la terra és essencialment una herència comuna, els fruits de la qual han de beneficiar a tots. Per als creients, això es convertix en una qüestió de fidelitat al Creador, perquè Déu va crear el món per a tots. Per consegüent, qualsevol plantejament ecològic ha d'incorporar una perspectiva social que tinga en compte els drets fonamentals dels més postergats. El principi de la subordinació de la propietat privada a la destinació universal dels béns i, per tant, el dret universal al seu ús és una «regla d'or» del comportament social, i el «primer principi de tot l'ordenament ètico-social»⁷¹. La tradició cristiana mai no ha reconegut com a absolut o intocable el dret a la propietat privada i ha subratllat la funció social de qualsevol forma de propietat privada. Sant Joan Pau II va recordar amb molt èmfasi esta doctrina, dient que «Déu ha donat la terra a tot el gènere humà perquè esta sustente tots els seus habitants, *sense excloure ningú ni privilegiar ningú*»⁷². Són paraules denses i fortes. Va remarcar que «no seria verdaderament digne de l'home un tipus de desenvolupament que no respectara i promoguera els drets humans, personals i socials, econòmics i polítics, incloent-hi els drets de les nacions

⁶⁹ *Catecisme de l'Església Catòlica*, 2418.

⁷⁰ CONFERÈNCIA EPISCOPAL DE LA REPÚBLICA DOMINICANA, *Carta pastoral sobre la relación del hombre con la naturaleza* (15 març 1987).

⁷¹ JOAN PAU II, Carta enc. *Laborem exercens* (14 setembre 1981), 19: AAS 73 (1981), 626.

⁷² Carta enc. *Centesimus annus* (1 maig 1991), 31: AAS 83 (1991), 831.

i dels pobles»⁷³. Amb tota claredat explicà que «l'Església defensa, sí, el legítim dret a la propietat privada, però ensenya amb no menor claredat que sobre tota propietat privada grava sempre una hipoteca social, perquè els béns servisquen a la destinació general que Déu els ha donat»⁷⁴. Per tant, afirmà que «no és conforme amb el disseny de Déu usar este do de tal manera que els seus beneficis afavorisquen només uns pocs»⁷⁵. Això qüestiona seriosament els hàbits injustos d'una part de la humanitat⁷⁶.

94. El ric i el pobre tenen igual dignitat, perquè «a tots dos els va fer el Senyor» (Pr 22,2); «Ell mateix va fer tant el menut com el gran» (Sv 6,7) i «fa eixir el sol sobre roïns i bons» (Mt 5,45). Això té conseqüències pràctiques, com les que enuncien els Bisbes del Paraguai: «Tot camperol té dret natural a posseir un lot racional de terra on pugui establir la seua llar, treballar per a la subsistència de la seua família i tindre seguretat existencial. Este dret ha d'estar garantit perquè el seu exercici no siga il·lusori sinó real. La qual cosa significa que, a més del títol de propietat, el camperol ha de comptar amb mitjans d'educació tècnica, crèdits, assegurances i comercialització»⁷⁷.

95. El medi ambient és un bé col·lectiu, patrimoni de tota la humanitat i responsabilitat de tots. Qui s'apropia alguna cosa és sols per a administrar-la en bé de tots. Si no ho fem, carreguem sobre la consciència el pes de negar l'existència dels altres. Per això, els Bisbes de Nova Zelanda es preguntaren què significa el manament «no mataràs» quan «un vint per cent de la població mundial consumix recursos en tal mesura que roba a les nacions pobres, i a les futures generacions, tot allò que necessiten per a sobreviure»⁷⁸.

VII. LA MIRADA DE JESÚS

⁷³ Carta enc. *Sollicitudo rei socialis* (30 desembre 1987), 33: AAS 80 (1988), 557.

⁷⁴ *Discurs als indígenes i camperols de Mèxic, Cuilapán* (29 gener 1979), 6: AAS 71 (1979), 209.

⁷⁵ *Homilia durant la Missa celebrada per als agricultors a Recife, Brasil* (7 juliol 1980), 4: AAS 72 (1980), 926.

⁷⁶ Cf. *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 1990*, 8: AAS 82 (1990), 152.

⁷⁷ CONFERÈNCIA EPISCOPAL PARAGUAIA, Carta pastoral *El campesino paraguayo y la tierra* (12 juny 1983), 2, 4, d.

⁷⁸ CONFERÈNCIA EPISCOPAL DE NOVA ZELANDA, *Statement on Environmental Issues*, Wellington (1 setembre 2006).

96. Jesús assumix la fe bíblica en el Déu creador i destaca una dada fonamental: Déu és Pare (cf. Mt 11,25). En els diàlegs amb els seus deixebles, Jesús els invitava a reconèixer la relació paterna que Déu té amb totes les criatures, i els recordava amb una commovedora tendresa com cada una d'elles és important als seus ulls: «No es venen cinc aus per pocs diners? Doncs bé, Déu no n'oblida ni una sola» (Lc 12,6). «Mireu les aus del cel: no sembren, ni seguen, ni recullen en graners, i el vostre Pare celestial els alimenta» (Mt 6,26).

97. El Senyor podia invitar els altres a estar atents a la bellesa que hi ha en el món perquè ell mateix estava en contacte permanent amb la naturalesa i li prestava una atenció plena d'afecte i meravella. Quan recorria cada racó de la seua terra es parava a contemplar la bellesa sembrada pel seu Pare, i convidava els seus deixebles a reconèixer en les coses un missatge diví: «Alceu els ulls i mireu els camps; ja són rossos, a punt de segar!» (Jn 4,35). «Amb el regne del cel passa com amb el gra de mostassa que un home va sembrar en el seu camp: la mostassa és la més menuda de totes les llavors; però, quan ha crescut, es fa més gran que les hortalisses i arriba a ser un arbre» (Mt 13,31-32).

98. Jesús vivia en harmonia plena amb la creació, i els altres se'n meravellaven: «Qui és este, que fins el vent i el mar l'obeïxen?» (Mt 8,27). No pareixia com un asceta separat del món o enemic de les coses agradables de la vida. Referint-se a si mateix expressava: «Ha vingut el Fill de l'home, que menja i beu, i diuen: Ací teniu un fartó i un bevedor» (Mt 11,19). Estava lluny de les filosofies que menyspreaven el cos, la matèria i les coses d'este món. Tanmateix, estos dualismes malsans arribaren a tindre una important influència en alguns pensadors cristians al llarg de la història i desfiguraren l'Evangeli. Jesús treballava amb les seues mans, prenent contacte diari amb la matèria creada per Déu a fi de donar-li forma amb la seua traça d'artesà. Crida l'atenció que la major part de la seua vida va ser consagrada a esta faena, en una existència senzilla que no despertava cap admiració: «¿No és este el fuster, el fill de Maria?» (Mc 6,3). Així santificà el treball i li atorgà un peculiar valor per a la nostra maduració. Sant Joan Pau II ensenyava que, «suportant la fatiga del treball en unió amb Crist

crucificat per nosaltres, l'home col·labora en certa manera amb el Fill de Déu en la redempció de la humanitat»⁷⁹.

99. Per a la comprensió cristiana de la realitat, el destí de tota la creació passa pel misteri de Crist, que és present des de l'origen de totes les coses: «Tot fou creat per ell i per a ell» (Col 1,16)⁸⁰. El pròleg de l'Evangeli de Joan (1,1-18) mostra l'activitat creadora de Crist com a Paraula divina (*Logos*). Però este pròleg sorprén per la seua afirmació que esta Paraula «es va fer carn» (Jn 1,14). Una Persona de la Trinitat s'inserí en el cosmos creat, i va córrer la seua sort amb esta fins a la creu. Des de l'inici del món, però de manera peculiar a partir de l'encarnació, el misteri de Crist actua de manera amagada en el conjunt de la realitat natural, sense per això afectar-ne l'autonomia.

100. El Nou Testament no sols ens parla del Jesús terrenal i de la seua relació tan concreta i amable amb el món. També el mostra com a ressuscitat i gloriós, present en tota la creació amb la seua senyoria universal: «Déu volgué que residira en ell tota la plenitud. Déu volgué reconciliar-ho tot per ell i destinar-ho a ell, posant la pau en tot el que hi ha, tant en la terra com en el cel, per la sang de la creu de Jesucrist» (Col 1,19-20). Això ens projecta a la fi dels temps, quan el Fill entregará al Pare totes les coses i «Déu serà tot en tots» (1Co 15,28). D'esta manera, les criatures d'este món ja no se'ns presenten com una realitat merament natural, perquè el Ressuscitat les embolcalla misteriosament i les orienta a un destí de plenitud. Les mateixes flors del camp i les aus que ell va contemplar admirat amb els seus ulls humans, ara estan plens de la seua presència lluminosa.

⁷⁹ Carta enc. *Laborem exercens* (14 setembre 1981), 27: AAS 73 (1981), 645.

⁸⁰ Per això sant Justí podia parlar de «llavors del Verb» en el món; cf. *II Apologia* 8, 1-2; 13, 3-6: PG 6, 457-458; 467.

CAPÍTOL TERCER

L'ARREL HUMANA DE LA CRISI ECOLÒGICA

101. No ens servirà de res descriure'n els símptomes, si no reconeixem l'arrel humana de la crisi ecològica. Hi ha una manera d'entendre la vida i l'acció humana que s'ha desviat i que contradiu la realitat fins a danyar-la. Per què no podem parar-nos a pensar-ho? En esta reflexió propose que ens concentrem en el paradigma tecnocràtic dominant i en el lloc del ser humà i de la seua acció en el món.

I. LA TECNOLOGIA: CREATIVITAT I PODER

102. La humanitat ha ingressat en una nova era en la qual l'empenta tecnològica ens posa en una cruïlla. Som els hereus de dos segles d'enormes onades de canvi: la màquina de vapor, el ferrocarril, el telègraf, l'electricitat, l'automòbil, l'avió, les indústries químiques, la medicina moderna, la informàtica i, més recentment, la revolució digital, la robòtica, les biotecnologies i les nanotecnologies. És just alegrar-se davant d'estos avanços, i entusiasmar-se enfront de les àmplies possibilitats que ens obrin estes constants novetats, perquè «la ciència i la tecnologia són un meravellós producte de la creativitat humana donada per Déu»⁸¹. La modificació de la naturalesa amb finalitats útils és una característica de la humanitat des dels seus inicis, i així la tècnica «expressa la tensió de l'ànim humà cap a la superació gradual de certs condicionaments materials»⁸². La tecnologia ha solucionat innumbrables mals que danyaven i limitaven el ser humà. No podem deixar de valorar i agrair el progrés tècnic, especialment en la medicina, l'enginyeria i les comunicacions. I com no reconèixer tots els esforços de molts científics i tècnics que han aportat alternatives per a un desenvolupament sostenible?

⁸¹ JOAN PAU II, *Discurs als representants de la ciència, de la cultura i dels alts estudis a la Universitat de les Nacions Unides*, Hiroshima (25 febrer 1981), 3: AAS 73 (1981), 422.

⁸² BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 69: AAS 101 (2009), 702.

103. La tecnociència, ben orientada, no sols pot produir coses realment valuoses per a millorar la qualitat de vida del ser humà, des d'objectes domèstics útils fins a grans mitjans de transport, ponts, edificis, llocs públics. També és capaç de produir coses belles i de fer «saltar» el ser humà immers en el món material cap a l'àmbit de la bellesa. ¿Es pot negar la bellesa d'un avió, o d'alguns gratacels? Hi ha precioses obres pictòriques i musicals aconseguides amb la utilització de nous instruments tècnics. Així, en la intenció de bellesa del productor tècnic i en el contemplador de tal bellesa, es dona el salt a una certa plenitud pròpiament humana.

104. Però no podem ignorar que l'energia nuclear, la biotecnologia, la informàtica, el coneixement del nostre propi ADN i altres capacitats que hem adquirit ens donen un tremend poder. Més ben dit, donen als qui tenen el coneixement, i sobretot el poder econòmic per a utilitzar-lo, un domini impressionant sobre el conjunt de la humanitat i del món sencer. Mai la humanitat no havia tingut tant poder sobre ella mateixa i res no garantix que el farà servir bé, sobretot si es considera la manera com l'està utilitzant. N'hi ha prou a recordar les bombes atòmiques llançades en ple segle XX, o bé el gran desplegament tecnològic ostentat pel nazisme, pel comunisme i per altres règims totalitaris al servici de la matança de milions de persones, sense oblidar que hui la guerra posseïx un instrumental cada vegada més mortífer. En mans de qui està i pot arribar a estar tant poder? És tremendament perillós que residisca en una reduïda part de la humanitat.

105. Es tendix a creure «que tot increment del poder constituïx sense més un progrés, un augment de seguretat, d'utilitat, de benestar, d'energia vital, de plenitud dels valors»⁸³, com si la realitat, el bé i la veritat brotaren espontàniament del mateix poder tecnològic i econòmic. El fet és que «l'home modern no està preparat per a utilitzar el poder amb encert»⁸⁴, perquè l'immens creixement tecnològic no ha estat acompanyat d'un desenvolupament del ser humà en responsabilitat, valors, consciència. Cada època tendix a desplegar una escassa autoconsciència dels propis límits. Per això és possible que hui la humanitat no advertisca la serietat dels desafiaments que es presenten, i «la possibilitat que l'home utilitze malament el poder creix constantment» quan no està «sotmés a cap norma

⁸³ ROMANO GUARDINI, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg 1965⁹, 87 (ed. esp.: *El ocaso de la Edad Moderna*, Madrid 1958, 111-112).

⁸⁴ *Ibid.* (ed. esp.: 112).

reguladora de la llibertat, sinó únicament als suposats imperatius de la utilitat i de la seguretat»⁸⁵. El ser humà no és plenament autònom. La seua llibertat emmalaltix quan es lliura a les forces cegues de l'inconscient, de les necessitats immediates, de l'egoisme, de la violència. En este sentit, està nu i exposat enfront del seu propi poder que continua creixent, sense tindre els elements per a controlar-lo. Pot disposar de mecanismes superficials, però podem sostindre que li manquen una ètica sòlida, una cultura i una espiritualitat que realment el limiten i el continguen en una lúcida abnegació.

II. GLOBALITZACIÓ DEL PARADIGMA TECNOCRÀTIC

106. El problema fonamental és un altre més profund encara: la manera com la humanitat de fet ha assumit la tecnologia i el seu desenvolupament *junt amb un paradigma homogeni i unidimensional*. S'hi destaca un concepte del subjecte que progressivament, en el procés lògico-racional, abraça i així posseïx l'objecte que es troba a fora. Este subjecte es desplega en l'establiment del mètode científic amb la seua experimentació, que ja és explícitament tècnica de possessió, domini i transformació. És com si el subjecte es trobara enfront d'una matèria informe totalment disponible per a la seua manipulació. La intervenció humana en la naturalesa sempre s'ha produït, però durant molt temps va tindre la característica d'acompanyar, de plegar-se a les possibilitats que oferixen les coses mateixes. Es tractava de rebre el que la realitat natural per ella mateixa permet, com allargant la mà. En canvi, ara el que interessa és extraure tot allò que siga possible de les coses per la imposició de la mà humana, que tendix a ignorar o oblidar la realitat mateixa del que té davant. Per això, el ser humà i les coses han deixat de donar-se amigablement la mà per a passar a estar enfrontats. D'ací es passa fàcilment a la idea d'un creixement infinit o il·limitat, que ha entusiasmat tant economistes, financers i tecnòlegs. Comporta la mentida de la disponibilitat infinita dels béns del planeta, que mena a «esprémer-lo» fins al límit i més enllà del límit. És el pressupòsit fals que «existix una quantitat il·limitada d'energia i de recursos utilitzables, que la seua

⁸⁵ *Ibíd.*, 87-88 (ed. esp.: 112).

regeneració immediata és possible i que els efectes negatius de les manipulacions de la naturalesa poden ser fàcilment absorbits»⁸⁶.

107. Podem dir, doncs, que, en l'origen de moltes dificultats del món actual, hi ha primer de tot la tendència, no sempre conscient, a constituir la metodologia i els objectius de la tecnociència en un paradigma de comprensió que condiona la vida de les persones i el funcionament de la societat. Els efectes de l'aplicació d'este motle a tota la realitat, humana i social, es constaten en la degradació de l'ambient, però este és tan sols un signe del reduccionisme que afecta la vida humana i la societat en totes les seues dimensions. Cal reconèixer que els objectes producte de la tècnica no són neutres, perquè creen un entramat que acaba condicionant els estils de vida i orienten les possibilitats socials en la línia dels interessos de determinats grups de poder. Certes eleccions que semblen purament instrumentals, en realitat són eleccions sobre la vida social que es vol desenvolupar.

108. No es pot pensar que siga possible sostindre un altre paradigma cultural i servir-se de la tècnica com d'un mer instrument, perquè hui el paradigma tecnològic s'ha tornat tan dominant, que és molt difícil prescindir dels seus recursos, i més difícil encara és fer-los servir sense ser dominats per la seua lògica. S'ha tornat contracultural elegir un estil de vida amb objectius que puguen ser almenys en part independents de la tècnica, dels seus costos i del seu poder globalitzador i massificador. De fet, la tècnica té una inclinació a buscar que res no quede fora de la seua fèrria lògica, i «l'home que posseïx la tècnica sap que, en el fons, esta no s'adreça ni a la utilitat ni al benestar, sinó al domini; el domini, en el sentit més extrem de la paraula»⁸⁷. Per això «intenta controlar tant els elements de la naturalesa com els de l'existència humana»⁸⁸. La capacitat de decisió, la llibertat més genuïna i l'espai per a la creativitat alternativa dels individus es veuen reduïts.

109. El paradigma tecnològic també tendix a exercir el seu domini sobre l'economia i la política. L'economia assumix tot el desenvolupament tecnològic en funció del rèdit, sense prestar atenció a eventuais

⁸⁶ CONSELL PONTIFICI JUSTÍCIA I PAU, *Compendi de la Doctrina Social de l'Església*, 462.

⁸⁷ ROMANO GUARDINI, *Das Ende der Neuzeit*, 63s (ed. esp.: *El ocaso de la Edad Moderna*, 83-84).

⁸⁸ *Ibíd.*, 64 (ed. esp.: 84).

conseqüències negatives per al ser humà. Les finances ofeguen l'economia real. No s'han après les lliçons de la crisi financera mundial i amb molta lentitud s'aprenen les lliçons del deteriorament ambiental. En alguns cercles se sosté que l'economia actual i la tecnologia resoldran tots els problemes ambientals, de la mateixa manera que s'afirma, amb llenguatges no acadèmics, que els problemes de la fam i la misèria en el món simplement es resoldran amb el creixement del mercat. No és una qüestió de teories econòmiques, que potser ningú no s'atreuix hui a defensar, sinó de la seua instal·lació en el desenvolupament fàctic de l'economia. Els qui no ho afirmen amb paraules ho sostenen amb els fets, quan no pareix que els preocupe una justa dimensió de la producció, una millor distribució de la riquesa, una cura responsable de l'ambient o els drets de les generacions futures. Amb els seus comportaments expressen que l'objectiu de maximitzar els beneficis és suficient. Però el mercat per si mateix no garantix el desenvolupament humà integral i la inclusió social ⁸⁹. Mentrestant, tenim un «superdesenvolupament malbaratador i consumista, que contrasta de manera inacceptable amb situacions persistents de misèria deshumanitzadora»⁹⁰, i no s'elaboren amb suficient celeritat institucions econòmiques i vies socials que permeten als més pobres accedir de manera regular als recursos bàsics. No s'acaba d'advertir quines són les arrels més profundes dels actuals desajustos, que tenen a veure amb l'orientació, els fins, el sentit i el context social del creixement tecnològic i econòmic.

110. L'especialització pròpia de la tecnologia implica una gran dificultat per a mirar el conjunt. La fragmentació dels sabers complix la seua funció a l'hora d'aconseguir aplicacions concretes, però sol portar a perdre el sentit de la totalitat, de les relacions que existixen entre les coses, de l'horitzó ampli, que es torna irrellevant. Això mateix impeditx trobar camins adequats per a resoldre els problemes més complexos del món actual, sobretot de l'ambient i dels pobres, que no es poden abordar des d'una sola mirada o des d'un sol tipus d'interessos. Una ciència que pretenga oferir solucions als grans afers, necessàriament hauria de sumar tot el que ha generat el coneixement en les altres àrees del saber, incloent-hi la filosofia i l'ètica social. Però este és un hàbit difícil de desenvolupar hui. Per això tampoc no es poden reconèixer verdaders horitzons ètics de referència. La

⁸⁹ Cf. BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 35: AAS 101 (2009), 671.

⁹⁰ *Ibid.*, 22: p. 657.

vida passa a ser un abandonar-se a les circumstàncies condicionades per la tècnica, entesa com el principal recurs per a interpretar l'existència. En la realitat concreta que ens interpel•la, apareixen diversos símptomes que mostren l'error, com la degradació de l'ambient, l'angoixa, la pèrdua del sentit de la vida i de la convivència. Així es mostra una vegada més que «la realitat és superior a la idea»⁹¹.

111. La cultura ecològica no es pot reduir a una sèrie de respostes urgents i parcials als problemes que van apareixent entorn de la degradació de l'ambient, l'esgotament de les reserves naturals i la contaminació. Hauria de ser una mirada distinta, un pensament, una política, un programa educatiu, un estil de vida i una espiritualitat que conformen una resistència davant l'avanç del paradigma tecnocràtic. Altrament, fins les millors iniciatives ecologistes poden acabar tancades en la mateixa lògica globalitzada. Buscar només un remei tècnic a cada problema ambiental que sorgisca és aïllar coses que en realitat estan entrelaçades i amagar els veritables i més profunds problemes del sistema mundial.

112. Així i tot, és possible tornar a ampliar la mirada, i la llibertat humana és capaç de limitar la tècnica, orientar-la, i col•locar-la al servei d'un altre tipus de progrés, més sa, més humà, més social, més integral. L'alliberament del paradigma tecnològic regnant es produïx de fet en algunes ocasions. Per exemple, quan comunitats de xicotets productors opten per sistemes de producció menys contaminants, sostenint un model de vida, de goig i de convivència no consumista. O quan la tècnica s'orienta prioritàriament a resoldre els problemes concrets dels altres, amb la passió d'ajudar altres persones a viure amb més dignitat i menys sofriment. També quan la intenció creadora de la bellesa i la seua contemplació aconseguixen superar el poder objectivador en una mena de salvació que es produïx en l'objecte bell i en la persona que el contempla. L'autèntica humanitat, que invita a una nova síntesi, pareix habitar enmig de la civilització tecnològica, quasi imperceptiblement, com la boira que es filtra per baix de la porta tancada. ¿Serà una promesa permanent, malgrat tot, brotant com una tossuda resistència d'allò que és autèntic?

113. D'altra banda, la gent ja no pareix que crega en un futur feliç, no confia cegament en un demà millor a partir de les condicions actuals del

⁹¹ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 231; AAS 105 (2013), 1114.

món i de les capacitats tècniques. Pren consciència que l'avanç de la ciència i de la tècnica no equival a l'avanç de la humanitat i de la història, i entreveu que són uns altres els camins fonamentals per a un futur feliç. No obstant això, tampoc no s'imagina renunciant a les possibilitats que ofereix la tecnologia. La humanitat s'ha modificat profundament, i l'acumulació de novetats constants consagra una fugacitat que ens arrossega per la superfície, en una única direcció. Es fa difícil parar-nos per a recuperar la profunditat de la vida. Si l'arquitectura reflecteix l'esperit d'una època, les megaestructures i les cases en sèrie expressen l'esperit de la tècnica globalitzada, en què la permanent novetat dels productes s'unix a un pesat avorriment. No ens hi resignem i no renunciem a preguntar-nos pels fins i pel sentit de tot. Altrament, només legitimarem la situació vigent i necessitarem més succedanis per a fer front al buit.

114. Allò que està passant ens posa davant la urgència d'avançar en una revolució cultural valenta. La ciència i la tecnologia no són neutrals, però poden implicar des del començament fins al final d'un procés diverses intencions o possibilitats, i poden configurar-se de distintes maneres. Ningú no pretén tornar a l'època de les caveres, però sí que és indispensable minorar la marxa per a mirar la realitat d'una altra manera, arreplegar els avanços positius i sostenibles, i alhora recuperar els valors i els grans fins arrasats per un desenfrenament megalòman.

III. CRISI I CONSEQÜÈNCIES DE L'ANTROPOCENTRISME MODERN

115. L'antropocentrisme modern, paradoxalment, ha acabat col·locant la raó tècnica sobre la realitat, perquè este ser humà «ni sent la naturalesa com a norma vàlida, ni menys encara com a refugi vivent. La veu sense fer hipòtesis, pràcticament, com a lloc i objecte d'una tasca en la qual s'inclou tot, sent-li indiferent el que amb això succeïska»⁹². D'esta manera, s'afeblíx el valor que té el món en si mateix. Però si el ser humà no redescobrix el seu verdader lloc, s'entén malament a si mateix i acaba contradient la seua pròpia realitat: «No sols la terra ha estat donada per Déu a l'home, el qual

⁹² ROMANO GUARDINI, *Das Ende der Neuzeit*, 63 (ed. esp.: *El ocaso de la Edad Moderna*, 83).

ha d'usar-la respectant la intenció originària que és un bé, segons el qual li ha estat donada; fins i tot l'home és per a si mateix un do de Déu i, per tant, ha de respectar l'estructura natural i moral de què ha estat dotat»⁹³.

116. En la modernitat hi ha hagut una gran desmesura antropocèntrica que, amb una altra vestimenta, hui continua danyant tota referència comuna i tot intent per enfortir els llaços socials. Per això ha arribat el moment de tornar a prestar atenció a la realitat amb els límits que esta imposa, que al seu torn són la possibilitat d'un desenvolupament humà i social més sa i fecund. Una presentació inadequada de l'antropologia cristiana pogué arribar a recolzar una concepció equivocada sobre la relació del ser humà amb el món. Es transmeté moltes vegades un somni prometeic de domini sobre el món que provocà la impressió que la cura de la naturalesa és cosa de febles. En canvi, la forma correcta d'interpretar el concepte del ser humà com a «senyor» de l'univers consistix a entendre'l com a administrador responsable.⁹⁴

117. La falta de preocupació per a mesurar el dany a la naturalesa i l'impacte ambiental de les decisions, és sols un reflex molt visible d'un desinterés per reconèixer el missatge que la naturalesa porta inscrit en les seues mateixes estructures. Quan no es reconeix en la realitat mateixa el valor d'un pobre, d'un embrió humà, d'una persona amb discapacitat –per posar només uns quants exemples–, difícilment s'escoltaran els crits de la mateixa naturalesa. Tot està connectat. Si el ser humà es declara autònom de la realitat i es constituïx en dominador absolut, la mateixa base de la seua existència s'afona, perquè, «en lloc d'exercir el seu paper de col·laborador de Déu en l'obra de la creació, l'home suplanta Déu i amb això provoca la rebel·lió de la naturalesa»⁹⁵.

118. Esta situació ens porta a una constant esquizofrènia, que va de l'exaltació tecnocràtica que no reconeix als altres sers un valor propi, fins a la reacció de negar tot valor peculiar al ser humà. Però no es pot prescindir de la humanitat. No hi haurà una nova relació amb la naturalesa sense un nou ser humà. No hi ha ecologia sense una adequada antropologia. Quan la persona humana és considerada sols un ser més entre altres, que procedix

⁹³ JOAN PAU II, Carta enc. *Centesimus annus* (1 maig 1991), 38: AAS 83 (1991), 841.

⁹⁴ Cf. Declaració *Love for Creation. An Asian Response to the Ecological Crisis*, Col·loqui promogut per la Federació de les Conferències Episcopals d'Àsia (Tagatay. 31 gener - 5 febrer 1993), 3.3.2.

⁹⁵ JOAN PAU II, Carta enc. *Centesimus annus* (1 maig 1991), 37: AAS 83 (1991), 840.

dels jocs de l'atzar o d'un determinisme físic, «es corre el risc que disminuïska en les persones la consciència de la responsabilitat»⁹⁶. Un antropocentrisme desviat no necessàriament ha de donar pas a un «biocentrisme», perquè això implicaria un nou desajust que no solament no resolrà els problemes sinó que n'hi afegirà d'altres. No pot exigir-se al ser humà un compromís respecte al món, si no es reconeixen i valoren al mateix temps les seues capacitats peculiars de coneixement, voluntat, llibertat i responsabilitat.

119. La crítica a l'antropocentrisme desviat tampoc no hauria de col·locar en un segon pla el valor de les relacions entre les persones. Si la crisi ecològica és una eclosió o una manifestació externa de la crisi ètica, cultural i espiritual de la modernitat, no podem pretendre sanar la nostra relació amb la naturalesa i l'ambient sense sanar totes les relacions bàsiques del ser humà. Quan el pensament cristià reclama un valor peculiar per al ser humà per damunt de les altres criatures, dóna lloc a la valoració de cada persona humana, i així provoca el reconeixement de l'altre. L'obertura a un «tu» capaç de conèixer, estimar i dialogar continua sent la gran noblesa de la persona humana. Per això, per a una adequada relació amb el món creat no fa falta afeblir la dimensió social del ser humà i tampoc la seua dimensió transcendent, la seua obertura al «Tu» diví. Perquè no es pot proposar una relació amb l'ambient aïllada de la relació amb les altres persones i amb Déu. Seria un individualisme romàntic disfressat de bellesa ecològica i una asfixiant reclusió en la immanència.

120. Vist que tot està relacionat, tampoc no és compatible la defensa de la naturalesa amb la justificació de l'avortament. No sembla factible un camí educatiu per a acollir els sers febles que ens envolten, que a vegades són molestos o inoportuns, si no es protegeix un embrió humà encara que la seua arribada siga causa de molèsties i dificultats: «Si es perd la sensibilitat personal i social per a acollir una nova vida, també es marixen altres formes d'acolliment profitoses per a la vida social»⁹⁷.

121. Està pendent el desenvolupament d'una nova síntesi que supere falses dialèctiques dels darrers segles. El mateix cristianisme, mantenint-se fidel a la seua identitat i al tresor de veritat que ha rebut de Jesucrist, sempre es

⁹⁶ BENET XVI, *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 2010*, 2: AAS 102 (2010), 41.

⁹⁷ ID., Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 28: AAS 101 (2009), 663.

repensa i s'expressa en el diàleg amb les noves situacions històriques, i es deixa brotar així la seua eterna novetat⁹⁸.

El relativisme pràctic

122. Un antropocentrisme desviat dóna lloc a un estil de vida desviat. En l'exhortació apostòlica *Evangelii gaudium* em vaig referir al relativisme pràctic que caracteritza la nostra època, i que és «encara més perillós que el doctrinal»⁹⁹. Quan el ser humà es col·loca a si mateix en el centre, acaba donant prioritat absoluta a les seues conveniències circumstancials, i tota la resta es torna relativa. Per això no hauria de cridar l'atenció que, juntament amb l'omnipresència del paradigma tecnocràtic i l'adoració del poder humà sense límits, es desenvolupa en els subjectes este relativisme en què tot es torna irrellevant si no servix els propis interessos immediats. Hi ha en això una lògica que permet comprendre com s'alimenten mútuament diverses actituds que provoquen al mateix temps la degradació ambiental i la degradació social.

123. La cultura del relativisme és la mateixa patologia que empeny una persona a aprofitar-se d'una altra i a tractar-la com a mer objecte, i l'obliga a treballs forçats o la convertix en esclava a causa d'un deute. És la mateixa lògica que porta a l'explotació sexual dels infants, o a l'abandonament dels ancians que no servixen per als propis interessos. És també la lògica interna de qui diu: Deixem que les forces invisibles del mercat regulen l'economia, perquè els seus impactes sobre la societat i sobre la naturalesa són danys inevitables. Si no hi ha veritats objectives ni principis sòlids, fora de la satisfacció dels propis projectes i de les necessitats immediates, quins límits poden tindre el tràfic de ser humans, la criminalitat organitzada, el narcotràfic, el comerç de diamants ensangonats i de pells d'animals en vies d'extinció? ¿No és la mateixa lògica relativista la que justifica la compra d'òrgans als pobres a fi de vendre'ls o d'utilitzar-los per a experimentació, o el rebuig d'infants perquè no responen al desig dels seus pares? És la mateixa lògica del «fes servir i llança», que genera tants residus només pel desig desordenat de consumir més del que realment es necessita. Llavors

⁹⁸ Cf. VICENÇ DE LERINS, *Commonitorium primum*, cap. 23: PL 50, 668 : «Ut annis scilicet consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur aetate.»

⁹⁹ N. 80: AAS 105 (2013), 1053.

no podem pensar que els projectes polítics o la força de la llei seran suficients per a evitar els comportaments que afecten l'ambient, perquè, quan és la cultura la que es corromp i ja no es reconeix cap veritat objectiva o uns principis universalment vàlids, les lleis només s'entendran com a imposicions i com a obstacles a evitar.

4.2. *Necessitat de preservar el treball*

124. En qualsevol plantejament sobre una ecologia integral, que no excloga el ser humà, és indispensable incorporar el valor del treball, tan sàviament desenvolupat per sant Joan Pau II en la seua encíclica *Laborem exercens*. Recordem que, segons el relat bíblic de la creació, Déu va col·locar el ser humà en el jardí acabat de crear (cf. Gn 2,15) no sols per a preservar les coses existents (tindre'n cura), sinó per a treballar sobre estes coses de manera que produïsquen fruits (conrear). Així, els obrers i artesans «asseguren la creació eterna» (Sir 38,34). En realitat, la intervenció humana que procura el prudent desenvolupament de les coses creades és la forma més adequada de tindre'n cura, perquè implica situar-se com a instrument de Déu per a ajudar a desplegar les potencialitats que ell mateix va col·locar en les coses: «Déu posà en la terra medecines i l'home prudent no les menysprea» (Sir 38,4).

125. Si intentem pensar quines són les relacions adequades del ser humà amb el món que l'envolta, emergix la necessitat d'una correcta concepció del treball, perquè si parlem sobre la relació del ser humà amb les coses, apareix la pregunta pel sentit i la finalitat de l'acció humana sobre la realitat. No parlem sols del treball manual o del treball amb la terra, sinó de qualsevol activitat que implique alguna transformació de les coses existents, des de la producció d'un informe social fins al disseny d'un desenvolupament tecnològic. Qualsevol forma de treball té darrere una idea sobre la relació que el ser humà pot o deu establir amb les altres coses. L'espiritualitat cristiana, juntament amb l'admiració contemplativa de les criatures que trobem en sant Francesc d'Assís, ha desenvolupat també una rica i sana comprensió sobre el treball, com podem trobar, per exemple, en la vida del beat Carles Foucauld i els seus deixebles.

126. Recollim també alguna cosa de la llarga tradició del monacat. Al començament afavoria, en certa manera, la fuga del món, intentant escapar

de la decadència urbana. Per això, els monjos buscaven el desert, convençuts que era el lloc adequat per a reconèixer la presència de Déu. Posteriorment, sant Benet de Núrsia va proposar que els seus monjos visqueren en comunitat combinant la pregària i la lectura amb el treball manual («*Ora et labora*»). Esta introducció del treball manual impregnat de sentit espiritual va ser revolucionària. S'aprengué a buscar la maduració i la santificació en la compenetració entre el recolliment i el treball. Esta manera de viure el treball ens fa tornar més acurats i respectuosos envers l'ambient, impregna de sana sobrietat la nostra relació amb el món.

127. Diem que «l'home és l'autor, el centre i el fi de tota la vida econòmico-social»¹⁰⁰. No obstant això, quan en el ser humà es danya la capacitat de contemplar i de respectar, es creen les condicions perquè el sentit del treball es desfigure¹⁰¹. Convé recordar sempre que el ser humà és «capaç de ser per si mateix agent responsable de la seua millora material, del seu progrés moral i del seu desenvolupament espiritual»¹⁰². El treball hauria de ser l'àmbit d'este múltiple desenvolupament personal, en què es posen en joc moltes dimensions de la vida: la creativitat, la projecció del futur, el desenvolupament de capacitats, l'exercici dels valors, la comunicació amb els altres, una actitud d'adoració. Per això, en l'actual realitat social mundial, més enllà dels interessos limitats de les empreses i d'una qüestionable racionalitat econòmica, cal que «es continue buscant com a prioritat l'objectiu de l'accés al treball per part de tots»¹⁰³.

128. Estem cridats al treball des de la nostra creació. No ha de buscar-se que el progrés tecnològic reemplace cada vegada més el treball humà, amb la qual cosa la humanitat es faria mal a ella mateixa. El treball és una necessitat, part del sentit de la vida en esta terra, camí de maduració, de desenvolupament humà i de realització personal. En este sentit, ajudar els pobres amb diners ha de ser sempre una solució provisional per a resoldre urgències. El gran objectiu hauria de ser sempre permetre'ls una vida digna a través del treball. Però l'orientació de l'economia ha propiciat un tipus d'avanç tecnològic per a reduir costos de producció en raó de la disminució dels llocs de treball, que es reemplacen per màquines. És una manera més

¹⁰⁰ CONC. ECUM. VAT. II, Const. past. *Gaudium et spes*, sobre l'Església en el món actual, 63.

¹⁰¹ Cf. JOAN PAU II, Carta enc. *Centesimus annus* (1 maig 1991), 37: AAS 83 (1991), 282.

¹⁰² PAU VI, Carta enc. *Populorum progressio* (26 març 1967), 34: AAS 59 (1967), 274.

¹⁰³ BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 32: AAS 101 (2009), 666.

de com l'acció del ser humà pot girar-se en contra d'ell mateix. La disminució dels llocs de treball «té també un impacte negatiu en el pla econòmic pel progressiu desgast del “capital social”, és a dir, del conjunt de relacions de confiança, fiabilitat i respecte de les normes, que són indispensables en tota convivència civil»¹⁰⁴. En definitiva, «els costos humans són sempre també costos econòmics i les disfuncions econòmiques comporten igualment costos humans»¹⁰⁵. Deixar d'invertir en les persones per obtenir un major rèdit immediat és molt mal negoci per a la societat.

129. Perquè continue sent possible donar ocupació, és imperiós promoure una economia que afavorisca la diversitat productiva i la creativitat empresarial. Per exemple, hi ha una gran varietat de sistemes alimentaris agrícoles i de xicoteta escala que continua alimentant la major part de la població mundial, utilitzant una baixa proporció del territori i de l'aigua i produint menys residus, siga en xicotetes parcel·les agrícoles, hortes, caça i recol·lecció silvestre o en pesca artesanal. Les economies d'escala, especialment en el sector agrícola, acaben forçant els xicotets agricultors a vendre les seues terres o a abandonar els seus conreus tradicionals. Els intents d'alguns d'ells per a avançar en altres formes de producció, més diversificades, acaben sent inútils per la dificultat de connectar-se amb els mercats regionals i globals o perquè la infraestructura de venda i de transport està al servici de les grans empreses. Les autoritats tenen el dret i la responsabilitat de prendre mesures de clar i ferm suport als xicotets productors i a la varietat productiva. Perquè hi haja una llibertat econòmica de la qual tots efectivament es beneficien, a vegades pot ser necessari posar límits als qui tenen majors recursos i poder financer. Una llibertat econòmica només declamada, però en què les condicions *reals* impedeixen que molts puguin accedir-hi realment, i en què es deteriora l'accés al treball, es convertix en un discurs contradictori que deshonra la política. L'activitat empresarial, que és una noble vocació orientada a produir riquesa i a millorar el món per a tots, pot ser una manera molt fecunda de promoure la regió on instal·la les seues empreses, sobretot si entén que la creació de llocs de treball és part ineludible del seu servici al bé comú.

¹⁰⁴ *Ibíd.*

¹⁰⁵ *Ibíd.*

Innovació biològica a partir de la recerca

130. En la visió filosòfica i teològica de la creació que he mirat de proposar, queda clar que la persona humana, amb la peculiaritat de la seua raó i de la seua ciència, no és un factor extern que haja de ser totalment exclòs. No obstant això, si bé el ser humà pot intervindre en vegetals i animals, i fer-ne ús quan és necessari per a la seua vida, el *Catecisme* ensenya que les experimentacions amb animals només són legítimes «si es mantenen en límits raonables i contribueixen a cuidar o salvar vides humanes»¹⁰⁶. Recorda amb fermesa que el poder humà té límits i que «és contrari a la dignitat humana fer patir inútilment els animals i sacrificar sense necessitat les seues vides»¹⁰⁷. Tot ús i experimentació «exigix un respecte religiós de la integritat de la creació»¹⁰⁸.

131. Vull recollir ací l'equilibrada posició de sant Joan Pau II, el qual ressaltava els beneficis dels avanços científics i tecnològics, que «manifesten la noblesa de la vocació de l'home a participar responsablement en l'acció creadora de Déu», però al mateix temps recordava que «tota intervenció en una àrea de l'ecosistema ha de considerar les seues conseqüències en altres àrees»¹⁰⁹. Expressava que l'Església valora l'aportació «de l'estudi i de les aplicacions de la biologia molecular, completada amb altres disciplines, com la genètica, i la seua aplicació tecnològica en l'agricultura i en la indústria»¹¹⁰, encara que també deia que això no ha de donar lloc a una «indiscriminada manipulació genètica»¹¹¹ que ignore els efectes negatius d'estes intervencions. No és possible frenar la creativitat humana. Si no es pot prohibir a un artista el desplegament de la seua capacitat creadora, tampoc no es poden inhabilitar els qui tenen especials dons per al desenvolupament científic i tecnològic, les capacitats dels quals han estat donades per Déu per al servei als altres. Al mateix temps, no poden deixar de replantejar-se els objectius, els

¹⁰⁶ *Catecisme de l'Església Catòlica*, 2417.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 2418.

¹⁰⁸ *Ibid.*, 2415.

¹⁰⁹ *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 1990*, 6: AAS 82 (1990), 150.

¹¹⁰ *Discurs a la Pontifícia Acadèmia de les Ciències* (3 octubre 1981), 3: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (8 novembre 1981), p. 7.

¹¹¹ *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 1990*, 7: AAS 82 (1990), 151.

efectes, el context i els límits ètics d'esta activitat humana que és una forma de poder amb alts riscos.

132. En este marc hauria de situar-se qualsevol reflexió a propòsit de la intervenció humana sobre els vegetals i animals, que hui implica mutacions genètiques generades per la biotecnologia, amb vista a aprofitar les possibilitats presents en la realitat material. El respecte de la fe a la raó implica prestar atenció al que la mateixa ciència biològica, desenvolupada de manera independent respecte als interessos econòmics, pot ensenyar a propòsit de les estructures biològiques i de les seues possibilitats i mutacions. En tot cas, una intervenció legítima és aquella que actua en la naturalesa «per tal d'ajudar-la a desenvolupar-se en la seua línia, la de la creació, la volguda per Déu»¹¹².

133. És difícil emetre un juí general sobre els desenvolupaments de transgènics (en sigla anglesa, OMG, organisme genèticament modificat), vegetals o animals, mèdics o agropecuaris, ja que poden ser molt diversos entre ells i requerir diferents consideracions. D'altra banda, els riscos no sempre s'atribuïxen a la tècnica mateixa sinó a la seua aplicació inadequada o excessiva. En realitat, les mutacions genètiques moltes vegades han estat i són produïdes per la mateixa naturalesa. Ni tan sols les provocades per la intervenció humana no són un fenomen modern. La domesticació d'animals, l'encreuament d'espècies i altres pràctiques antigues i universalment acceptades poden incloure's en estes consideracions. Es pot recordar que l'inici dels desenvolupaments científics de cereals transgènics estigué en l'observació d'un bacteri que naturalment i espontàniament produïa una modificació en el genoma d'un vegetal. Però en la naturalesa estos processos tenen un ritme lent que no es compara amb la velocitat que imposen els avanços tecnològics actuals, encara que estos avanços tinguen un desenvolupament científic d'uns quants segles.

134. Si bé no hi ha comprovació contundent a propòsit del dany que podrien causar els cereals transgènics als ser humans, i en algunes regions la seua utilització ha provocat un creixement econòmic que ha ajudat a resoldre problemes, hi ha dificultats importants que no han de ser relativitzades. En molts llocs, tot just després de la introducció d'estos cultius, es constata una concentració de terres productives en mans de pocs,

¹¹² JOAN PAU II, *Discurs a la 35a Assemblea General de l'Associació Mèdica Mundial* (29 octubre 1983), 6: AAS 76 (1984), 394.

deguda a la «progressiva desaparició de xicotets productors, que, com a conseqüència de la pèrdua de les terres explotades, s'han vist obligats a retirar-se de la producció directa»¹¹³. Els més fràgils es convertixen en treballadors precaris, i molts empleats rurals acaben migrant a miserables assentaments de les ciutats. L'expansió de la frontera d'estos conreus arrasa el complex entramat dels ecosistemes, disminueix la diversitat productiva i afecta el present o el futur de les economies regionals. En diversos països s'advertix una tendència al desenvolupament d'oligopolis en la producció de grans i d'altres productes necessaris per al seu conreu, i la dependència s'agreuja si es pensa en la producció de grans estèrils que acabaria obligant els camperols a comprar-ne a les empreses productores.

135. Sens dubte cal una atenció constant que porte a considerar tots els aspectes ètics implicats. A tal fi, cal assegurar una discussió científica i social que siga responsable i àmplia, capaç de considerar tota la informació disponible i anomenar les coses pel seu nom. A vegades no es posa sobre la taula la totalitat de la informació, que se selecciona d'acord amb els propis interessos, siguen polítics, econòmics o ideològics. Això fa difícil formar-se un juí equilibrat i prudent sobre les diverses qüestions, considerant totes les variables pertinents. Cal comptar amb espais de discussió on tots aquells qui d'alguna manera es pogueren veure directament o indirectament afectats (agricultors, consumidors, autoritats, científics, empreses productores de llavors, poblacions veïnes als camps fumigats i altres) puguin exposar les seues problemàtiques o accedir a informació àmplia i fidedigna per a prendre decisions tendents al bé comú present i futur. És una qüestió ambiental de caràcter complex, per la qual cosa el seu tractament exigeix una mirada integral de tots els seus aspectes, i això requeriria almenys un major esforç per a finançar diverses línies de recerca lliure i indiscriminada que puguin aportar nova llum.

136. D'altra banda, és preocupant que, quan alguns moviments ecologistes defensen la integritat de l'ambient, i amb raó reclamen certs límits a la recerca científica, a vegades no apliquen estos mateixos principis a la vida humana. Se sol justificar que es traspassen tots els límits quan s'experimenta amb embrions humans vius. S'oblida que el valor inalienable d'un ser humà va més enllà del grau del seu desenvolupament. De la mateixa manera, quan la tècnica desconeix els grans principis ètics, acaba

¹¹³ COMISSIÓ EPISCOPAL DE PASTORAL SOCIAL DE L' ARGENTINA, *Una tierra para todos* (juny 2005), 19.

considerant legítima qualsevol pràctica. Com hem vist en este capítol, la tècnica separada de l'ètica difícilment serà capaç d'autolimitar el seu poder.

CAPÍTOL QUART

UNA ECOLOGIA INTEGRAL

137. Vist que tot està íntimament relacionat, i que els problemes actuals requerixen una mirada que tinga en compte tots els factors de la crisi mundial, propose que ens parem ara a pensar en els diferents aspectes d'una *ecologia integral*, que incorpore clarament les dimensions humanes i socials.

I. ECOLOGIA AMBIENTAL, ECONÒMICA I SOCIAL

138. L'ecologia estudia les relacions entre els organismes vivents i l'ambient on es despleguen. També exigix detindre's a pensar i a discutir sobre les condicions de vida i de supervivència d'una societat, amb l'honestedat per a posar en dubte models de desenvolupament, producció i consum. No està de més insistir que tot està connectat. El temps i l'espai no són independents entre ells, i ni tan sols els àtoms o les partícules subatòmiques no es poden considerar per separat. Així com els diferents components del planeta –físics, químics i biològics– estan relacionats entre ells, també les espècies vives conformen una xarxa que mai no acabem de reconèixer i de comprendre. Bona part de la nostra informació genètica és compartida per molts sers vius. Per això, els coneixements fragmentaris i aïllats poden convertir-se en una forma d'ignorància si es resistixen a integrar-se en una visió més àmplia de la realitat.

139. Quan es parla de «medi ambient», s'indica particularment una relació, la que existix entre la naturalesa i la societat que l'habita. Això ens impedit d'entendre la naturalesa com una cosa separada de nosaltres o com un mer marc de la nostra vida. Hi estem inclosos, en som part i estem interpenetrats. Les raons per les quals un lloc es contamina exigixen una anàlisi del funcionament de la societat, de la seua economia, del seu comportament, de les seues maneres d'entendre la realitat. Vista la magnitud dels canvis, ja no és possible trobar una resposta específica i independent per a cada part del problema. És fonamental buscar solucions

integrals que consideren les interaccions dels sistemes naturals entre ells i amb els sistemes socials. No hi ha dos crisis separades, una ambiental i una social, sinó una sola i complexa crisi sòcio-ambiental. Les trajectòries per a la solució requereixen una aproximació integral per a combatre la pobresa, per a retornar la dignitat als exclosos i simultàniament per a protegir la naturalesa.

140. A causa de la quantitat i varietat d'elements a tindre en compte, a l'hora de determinar l'impacte ambiental d'una iniciativa concreta, resulta indispensable donar als investigadors un lloc preponderant i facilitar la seua interacció, amb àmplia llibertat acadèmica. Esta recerca constant hauria de permetre reconèixer també com les distintes criatures es relacionen conformant estes unitats majors que hui anomenem «ecosistemes». No els tenim en compte solament per a determinar quin és el seu ús racional, sinó perquè posseïxen un valor intrínsec independent d'este ús. Així com cada organisme és bo i admirable en si mateix pel fet de ser una criatura de Déu, el mateix passa amb el conjunt harmoniós d'organismes en un espai determinat, funcionant com un sistema. Encara que no en tinguem consciència, depenem d'este conjunt per a la nostra pròpia existència. Es pot recordar que els ecosistemes intervenen en el segrest d'anhídrid carbònic, en la purificació de l'aigua, en el control de malalties i plagues, en la formació del sòl, en la descomposició de residus, i en moltíssims altres servicis que oblidem o ignorem. Quan advertixen això, moltes persones tornen a prendre consciència que vivim i actuem a partir d'una realitat que ens ha estat prèviament regalada, que és anterior a les nostres capacitats i a la nostra existència. Per això, quan es parla d'un «ús sostenible», sempre cal incorporar una consideració sobre la capacitat de regeneració de cada ecosistema en les seues diverses àrees i aspectes.

141. D'altra banda, el creixement econòmic tendix a produir automatismes i a homogeneïtzar, amb vista a simplificar procediments i a reduir costos. Per això és necessària una ecologia econòmica, capaç d'obligar a considerar la realitat de manera més àmplia. Perquè «la protecció del medi ambient haurà de constituir part integrant del procés de desenvolupament i no podrà considerar-se en forma aïllada»¹¹⁴. Però al mateix temps resulta actual la necessitat imperiosa de l'humanisme, que per ell mateix convida els diferents sabers, també l'econòmic, cap a una mirada més integral i

¹¹⁴ *Declaració de Rio sobre el medi ambient i el desenvolupament* (14 juny 1992), Principi 4.

integradora. Hui l'anàlisi dels problemes ambientals és inseparable de l'anàlisi dels contextos humans, familiars, laborals, urbans i de la relació de cada persona amb ella mateixa, que genera una determinada manera de relacionar-se amb els altres i amb l'ambient. Hi ha una interacció entre els ecosistemes i entre els diversos mons de referència social, i així es mostra una vegada més que «el tot és superior a la part»¹¹⁵.

142. Si tot està relacionat, també la salut de les institucions d'una societat té conseqüències en l'ambient i en la qualitat de vida humana: «Qualsevol detriment de la solidaritat i del civisme produïx danys ambientals»¹¹⁶. En este sentit, l'ecologia social és necessàriament institucional, i assolix progressivament les distintes dimensions que van des del grup social primari, la família, passant per la comunitat local i la nació, fins a la vida internacional. Dins de cada un dels nivells socials i entre ells, es desenrotllen les institucions que regulen les relacions humanes. Tot allò que les danye comporta efectes nocius, com la pèrdua de la llibertat, la injustícia i la violència. Diversos països es regixen amb un nivell institucional precari, a costa del sofriment de les poblacions i en benefici dels qui es lucren amb este estat de coses. Tant dins l'administració de l'Estat, com en les diferents expressions de la societat civil, o en les relacions dels habitants entre ells, es registren amb excessiva freqüència conductes allunyades de les lleis. Estes poden ser dictades en forma correcta, però solen quedar com a lletra morta. ¿Pot esperar-se llavors que la legislació i les normes relacionades amb el medi ambient siguin realment eficaces? Sabem, per exemple, que països posseïdors d'una legislació clara per a la protecció de boscos continuen sent testimonis muts de la freqüent violació d'estes lleis. A més, el que passa en una regió exercix, directament o indirectament, influències en les altres regions. Així, per exemple, el consum de narcòtics en les societats opulentes provoca una constant o creixent demanda de productes originats en regions empobrides, on es corrompen conductes, es destrüïxen vides i s'acaba degradant l'ambient.

II. ECOLOGIA CULTURAL

¹¹⁵ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 237: AAS 105 (2013), 1116.

¹¹⁶ BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 51: AAS 101 (2009), 687.

143. Juntament amb el patrimoni natural, hi ha un patrimoni històric, artístic i cultural, igualment amenaçat. És part de la identitat comuna d'un lloc i una base per a construir una ciutat habitable. No es tracta de destruir i de crear noves ciutats suposadament més ecològiques, on no sempre resulta desitjable viure. Cal incorporar la història, la cultura i l'arquitectura d'un lloc, mantenint-ne la identitat original. Per això l'ecologia també comporta la cura de les riqueses culturals de la humanitat en el seu sentit més ampli. De manera més directa, reclama prestar atenció a les cultures locals a l'hora d'analitzar qüestions relacionades amb el medi ambient, posant en diàleg el llenguatge científic-tècnic amb el llenguatge popular. És la cultura no sols en el sentit dels monuments del passat, sinó especialment en el seu sentit viu, dinàmic i participatiu, que no pot excloure's a l'hora de repensar la relació del ser humà amb l'ambient.

144. La visió consumista del ser humà, encoratjada pels engranatges de l'actual economia globalitzada, tendix a homogeneïtzar les cultures i a afeblir la immensa varietat cultural, que és un tresor de la humanitat. Per això, pretendre resoldre totes les dificultats a través de normatives uniformes o d'intervencions tècniques porta a desatendre la complexitat de les problemàtiques locals, que requereixen la intervenció activa dels habitants. Els nous processos que es vas gestant no sempre poden ser incorporats en esquemes establits des de fora, sinó que han de partir de la mateixa cultura local. Així com la vida i el món són dinàmics, la cura del món ha de ser flexible i dinàmica. Les solucions merament tècniques corren el risc d'atendre símptomes que no responen a les problemàtiques més profundes. Fa falta incorporar la perspectiva dels drets dels pobles i cultures, i així entendre que el desenvolupament d'un grup social comporta un procés històric dins un context cultural i requereix el continu protagonisme dels actors socials locals *des de la seua pròpia cultura*. Ni tan sols la noció de qualitat de vida no pot imposar-se, sinó que ha d'entendre's dins el món de símbols i hàbits propis de cada grup humà.

145. Moltes formes altament concentrades d'explotació i degradació del medi ambient no sols poden posar fi als recursos de subsistència locals, sinó també a capacitats socials que han permès una manera viure que durant molt temps ha atorgat identitat cultural i un sentit de l'existència i de la convivència. La desaparició d'una cultura pot ser tant o més greu que la

desaparició d'una espècie animal o vegetal. La imposició d'un estil hegemònic de vida lligat a un mode de producció pot ser tan danyosa com l'alteració dels ecosistemes.

146. En este sentit, és indispensable prestar especial atenció a les comunitats aborígens amb les seues tradicions culturals. No són una simple minoria entre altres, sinó que han de convertir-se en els principals interlocutors sobretot a l'hora d'avançar en grans projectes que afecten els seus espais. Per a ells la terra no és un bé econòmic, sinó do de Déu i dels avantpassats que hi reposen, un espai sagrat amb el qual necessiten interactuar per a sostindre la seua identitat i els seus valors. Quan romanen en els seus territoris, són precisament ells els qui més bé en tenen cura. Tanmateix, en diverses parts del món, són objecte de pressions perquè abandonen les seues terres a fi de deixar-les lliures per a projectes extractius i agropecuaris que no presten atenció a la degradació de la naturalesa i de la cultura.

III. ECOLOGIA DE LA VIDA QUOTIDIANA

147. Perquè puga parlar-se d'un autèntic desenvolupament, caldrà assegurar que es produïska una millora integral en la qualitat de vida humana, i això implica analitzar l'espai on transcorre l'existència de les persones. Els escenaris que ens envolten influïxen en la nostra manera de veure la vida, de sentir i d'actuar. Alhora, en la nostra habitació, en la nostra casa, en el nostre lloc de treball i en el nostre barri, usem l'ambient per a expressar la nostra identitat. Ens esforcem per adaptar-nos al medi i, quan l'ambient és desordenat, caòtic i carregat de contaminació visual i acústica, l'excés d'estímul ens desafia a intentar configurar una identitat integrada i feliç.

148. És admirable la creativitat i la generositat de persones i grups que són capaços de revertir els límits de l'ambient, modificant els efectes adversos dels condicionaments, i aprenent a orientar la seua vida enmig del desordre i la precarietat. Per exemple, en alguns llocs, on les façanes dels edificis estan molt deteriorades, hi ha persones que tenen cura amb molta dignitat de l'interior dels seus habitatges, o se senten còmodes per la cordialitat i l'amistat de la gent. La vida social positiva i benèfica dels habitants vessa

llum sobre un ambient aparentment desfavorable. A vegades és encomiable l'ecologia humana que poden desenvolupar els pobres enmig de tantes limitacions. La sensació d'asfíxia produïda per l'aglomeració en residències i espais amb alta densitat poblacional, es contraresta si es desenvolupen relacions humanes properes i càlides, si es creen comunitats, si els límits de l'ambient es compensen a l'interior de cada persona, que se sent continguda per una xarxa de comunió i de pertinença. D'esta manera, qualsevol lloc deixa de ser un infern i es convertix en el context d'una vida digna.

149. També és cert que la manca extrema que es viu en alguns ambients que no posseïxen harmonia, amplitud i possibilitats d'integració facilita l'aparició de comportaments inhumans i la manipulació de les persones per part d'organitzacions criminals. Per als habitants de barris molt precaris, el pas quotidià de l'amuntegament a l'anonimat social que es viu en les grans ciutats pot provocar una sensació de desarrelament que afavorix les conductes antisocials i la violència. Tanmateix, vull insistir que l'amor pot més. Moltes persones, en estes condicions, són capaces de teixir llaços de pertinença i de convivència que convertixen l'amuntegament en una experiència comunitària en què es trenquen les parets del jo i se superen les barreres de l'egoisme. Esta experiència de salvació comunitària és el que sol provocar reaccions creatives per a millorar un edifici o un barri¹¹⁷.

150. Vista la interrelació entre l'espai i la conducta humana, els qui dissenyen edificis, barris, espais públics i ciutats necessiten l'aportació de diverses disciplines que permeten entendre els processos, el simbolisme i els comportaments de les persones. No n'hi ha prou amb la recerca de la bellesa en el disseny, perquè més valuós encara és el servei a una altra bellesa: la qualitat de vida de les persones, la seua adaptació a l'ambient, el trobar-se uns i altres i l'ajut mutu. També per això és tan important que les perspectives dels pobladors sempre completen l'anàlisi del planejament urbà.

151. Cal tindre cura dels llocs comuns, els marcs visuals i les fites urbanes que acreixen el nostre sentit de pertinença, la nostra sensació d'arrelament, el nostre sentiment de «ser a casa» dins la ciutat que ens conté i ens unix.

¹¹⁷ Alguns autors han mostrat els valors que solen viure's, per exemple, en les «villas», «chabolas» o «favelas» d'Amèrica Latina: cf. JUAN CARLOS SCANNONE, S.J., «La irrupción del pobre y la lógica de la gratuidad», en JUAN CARLOS SCANNONE y MARCELO PERINE (eds.), *Irrupción del pobre y quehacer filosófico. Hacia una nueva racionalidad*, Buenos Aires 1993, 225-230.

És important que les diferents parts d'una ciutat estiguen ben integrades i que els habitants puguin tindre una visió de conjunt en lloc de tancar-se en un barri, privant-se així de viure la ciutat sencera com un espai propi compartit amb els altres. Tota intervenció en el paisatge urbà o rural hauria de considerar com els diferents elements del lloc conformen un tot que és percebut pels habitants com un quadre coherent amb la seua riquesa de significats. Així els altres deixen de ser estranys, els podem sentir com una part d'un «nosaltres» que construïm junts. Per esta mateixa raó, tant en l'ambient urbà com en el rural, convé preservar alguns llocs on s'eviten intervencions humanes que els modifiquen constantment.

152. La falta d'habitatges és greu en moltes parts del món, tant en les zones rurals com en les grans ciutats, perquè els pressupostos estatals només solen cobrir una part minúscula de la demanda. No sols els pobres, sinó una gran part de la societat patixen serioses dificultats per a accedir a un habitatge propi. La possessió d'un habitatge té molt a veure amb la dignitat de les persones i amb el desenvolupament de les famílies. És una qüestió central de l'ecologia humana. Si en un lloc ja s'han desenvolupat conglomerats caòtics de cases precàries, es tracta sobretot d'urbanitzar estos barris, no d'eradicar i expulsar. Quan els pobres viuen en suburbis contaminats o en conglomerats perillosos, «en el cas que s'haja de procedir al seu trasllat, i per no afegir més sofriment al que ja patixen, cal proporcionar una informació adequada i prèvia, oferir alternatives d'allotjaments dignes i implicar directament els interessats»¹¹⁸. Al mateix temps, la creativitat hauria de dur a integrar els barris precaris en una ciutat acollidora: «Que boniques són les ciutats que superen la desconfiança malaltissa i integren els diferents, i que fan d'esta integració un nou factor de desenvolupament! Que belles són les ciutats que, fins i tot en el seu disseny arquitectònic, estan plenes d'espais que connecten, relacionen, afavorixen el reconeixement de l'altre!»¹¹⁹.

153. La qualitat de vida en les ciutats té molt a veure amb el transport, que sol ser causa de grans sofriments per als habitants. En les ciutats circulen molts automòbils utilitzats per una o dos persones, amb la qual cosa el trànsit es fa complicat, el nivell de contaminació és alt, es consumixen quantitats enormes d'energia no renovable i es fa necessària la construcció

¹¹⁸ CONSELL PONTIFICI JUSTÍCIA I PAU, *Compendi de la Doctrina Social de l'Església*, 482.

¹¹⁹ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 210: AAS 105 (2013), 1107.

de més autopistes i llocs d'estacionament que perjudiquen la trama urbana. Molts especialistes coincidixen en la necessitat de prioritzar el transport públic. Però algunes mesures necessàries difícilment seran pacíficament acceptades per la societat sense una millora substancial d'este transport, que en moltes ciutats significa un tracte indigne a les persones a causa de l'aglomeració, la incomoditat o la baixa freqüència dels servicis i la inseguretat.

154. El reconeixement de la dignitat peculiar del ser humà moltes vegades contrasta amb la vida caòtica que han de dur les persones en les nostres ciutats. Però això no hauria de fer perdre de vista l'estat d'abandonament i oblit que sofriren també alguns habitants de zones rurals, on no arriben servicis essencials, i hi ha treballadors reduïts a situacions d'esclavitud, sense drets ni expectatives d'una vida més digna.

155. L'ecologia humana implica també una cosa molt fonda: la necessària relació de la vida del ser humà amb la llei moral escrita en la seua pròpia naturalesa, necessària per a poder crear un ambient més digne. Benet XVI deia que existix una «ecologia de l'home» perquè «també l'home posseïx una naturalesa que ell ha de respectar i que no pot manipular al seu capritx»¹²⁰. En esta línia, es pot reconèixer que el nostre propi cos ens situa en una relació directa amb l'ambient i amb els altres sers vivents. L'acceptació del propi cos com a do de Déu és necessària per a acollir i acceptar el món sencer com a regal del Pare i casa de tots, mentre que una lògica de domini sobre el propi cos es transforma en una lògica a vegades subtil de domini sobre la creació. Aprendre a rebre el propi cos, a tindre'n cura i a respectar-ne els significats, és essencial per a una verdadera ecologia humana. També la valoració del propi cos en la seua feminitat o masculinitat és necessària per a reconèixer-se a si mateix en la trobada amb el diferent. D'esta manera és possible acceptar joiosament el do específic de l'altre (home o dona), obra del Déu creador, i enriquir-se recíprocament. Per tant, no és sana una actitud que pretenga «esborrar la diferència sexual perquè ja no sap confrontar-s'hi»¹²¹.

¹²⁰ *Discurs al Deutscher Bundestag, Berlín* (22 setembre 2011): AAS 103 (2011), 668.

¹²¹ *Catequesi* (15 abril 2015): *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (17 abril 2015), p. 2.

IV. EL PRINCIPI DEL BÉ COMÚ

156. L'ecologia humana és inseparable de la noció de bé comú, un principi que acomplix un rol central i unificador en l'ètica social. És «el conjunt de condicions de la vida social que fan possible a les associacions i a cada un dels seus membres la consecució més plena i més fàcil de la pròpia perfecció»¹²².

157. El bé comú pressuposa el respecte a la persona humana com a tal, amb drets bàsics i inalienables ordenats al seu desenvolupament integral. També reclama el benestar social i el desenvolupament dels diversos grups intermedis, aplicant el principi de la subsidiarietat. Entre ells es destaca especialment la família, com la cèl•lula bàsica de la societat. Finalment, el bé comú requerix la pau social, és a dir, l'estabilitat i seguretat d'un cert orde, que no es produïx sense una atenció particular a la justícia distributiva, la violació de la qual sempre engendra violència. Tota la societat –i en esta, de manera especial l'Estat– té l'obligació de defensar i promoure el bé comú.

158. En les condicions actuals de la societat mundial, on hi ha tantes injustícies i cada vegada són més les persones descartables, privades de drets humans bàsics, el principi del bé comú es convertix immediatament, com a lògica i ineludible conseqüència, en una crida a la solidaritat i en una opció preferencial pels més pobres. Esta opció implica traure les conseqüències de la destinació comuna dels béns de la terra, però, com he intentat expressar en l'exhortació apostòlica *Evangelii gaudium*¹²³, exigix contemplar primer de tot la immensa dignitat del pobre a la llum de les més pregones conviccions creients. N'hi ha prou a mirar la realitat per a entendre que esta opció hui és una exigència ètica fonamental per a la realització efectiva del bé comú.

V. LA JUSTÍCIA INTERGENERACIONAL

¹²² CONC. ECUM. VAT. II, Const. past. *Gaudium et spes*, sobre l'Església en el món actual, 26.

¹²³ Cf. núms. 186-201: AAS 105 (2013), 1098-1105.

159. La noció de bé comú incorpora també les generacions futures. Les crisis econòmiques internacionals han mostrat amb cruesa els efectes danyosos que comporta el desconeixement d'un destí comú, del qual no poden ser exclosos els qui vénen darrere de nosaltres. Ja no pot parlar-se de desenvolupament sostenible sense una solidaritat intergeneracional. Quan pensem en la situació en què es deixa el planeta a les generacions futures, entrem en una altra lògica, la del do gratuït que rebem i comuniquem. Si la terra ens és donada, ja no podem pensar solament des d'un criteri utilitarista d'eficiència i productivitat per al benefici individual. No estem parlant d'una actitud opcional, sinó d'una qüestió bàsica de justícia, ja que la terra que rebem pertany també als qui vindran. Els Bisbes de Portugal han exhortat a assumir este deure de justícia: «L'ambient se situa en la lògica de la recepció. És un préstec que cada generació rep i ha de transmetre a la generació següent»¹²⁴. Una ecologia integral posseïx esta mirada àmplia.

160. Quin tipus de món volem deixar als qui ens succeiran, als infants que estan creixent? Esta pregunta no afecta sols l'ambient de manera aïllada, perquè no es pot plantejar la qüestió de forma fragmentària. Quan ens interroguem pel món que volem deixar, entenem sobretot la seua orientació general, el seu sentit, els seus valors. Si no està bategant esta pregunta de fons, no crec que les nostres preocupacions ecològiques puguin aconseguir efectes importants. Però si esta pregunta es planteja amb valentia, ens porta inexorablement a altres qüestionaments molt directes: Per què passem per este món? Per a què hem vingut a esta vida? Per a què treballem i lluitem? Per a què ens necessita esta terra? Per això, ja no n'hi ha prou a dir que hem de preocupar-nos per les futures generacions. Es requerix advertir que allò que està en joc és la nostra pròpia dignitat. Som nosaltres els primers interessats a deixar un planeta habitable per a la humanitat que ens succeirà. És un drama per a nosaltres mateixos, perquè això posa en crisi el sentit del propi pas per esta terra.

161. Les prediccions catastròfiques ja no poden ser mirades amb menyspreu i ironia. A les pròximes generacions podríem deixar-los massa deixalles, deserts i brutícia. El ritme de consum, de malbaratament i d'alteració del medi ambient ha superat les possibilitats del planeta, de tal manera que l'estil de vida actual, sent insostenible, només pot acabar en

¹²⁴ CONFERÈNCIA EPISCOPAL PORTUGUESA, Carta pastoral *Responsabilidade solidária pelo bem comum* (15 setembre 2003), 20.

catàstrofes, com de fet ja està passant periòdicament en diverses regions. L'atenuació dels efectes de l'actual desequilibri depén del que fem ara mateix, sobretot si pensem en la responsabilitat que ens atribuiran els qui hauran de suportar les pitjors conseqüències.

162. La dificultat per a prendre's seriosament este desafiament té a veure amb un deteriorament ètic i cultural, que acompanya el deteriorament ecològic. L'home i la dona del món postmodern corren el risc permanent de tornar-se profundament individualistes, i molts problemes socials es relacionen amb l'immediatisme egoista actual, amb les crisis dels llaços familiars i socials, amb les dificultats per al reconeixement de l'altre. Moltes vegades hi ha un consum immediatista i excessiu dels pares que afecta els propis fills, els quals tenen cada vegada més dificultats per a adquirir una casa pròpia i fundar una família. A més, la nostra incapacitat per a pensar seriosament en les futures generacions està lligada a la nostra incapacitat per a ampliar els interessos actuals i pensar en els qui queden exclosos del desenvolupament. No cal que imaginem solament els pobres del futur; n'hi ha prou a recordar els pobres de hui, que tenen pocs anys de vida en esta terra i no poden continuar esperant. Per això, «a més de la lleial solidaritat intergeneracional, s'ha de reiterar la urgent necessitat moral d'una renovada solidaritat intrageneracional»¹²⁵.

¹²⁵ BENET XVI, *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 2010*, 8: AAS 102 (2010), 45.

CAPÍTOL CINQUÉ

ALGUNES LÍNIES D'ORIENTACIÓ I ACCIÓ

163. He intentat analitzar la situació actual de la humanitat, tant en les esquerdes que s'observen en el planeta que habitem com en les causes més profundament humanes de la degradació ambiental. Si bé esta contemplació de la realitat en si mateixa ja ens indica la necessitat d'un canvi de rumb i ens suggereix algunes accions, provem ara de delinear grans camins de diàleg que ens ajuden a eixir de l'espiral d'autodestrucció en què ens estem submergint.

I. EL DIÀLEG SOBRE EL MEDI AMBIENT EN LA POLÍTICA INTERNACIONAL

164. Des de mitjan segle passat, i superant moltes dificultats, s'ha anat afirmant la tendència a concebre el planeta com a pàtria, i la humanitat com a poble que habita una casa de tots. Un món interdependent no significa únicament entendre que les conseqüències perjudicials dels estils de vida, producció i consum afecten a tots, sinó, principalment, procurar que les solucions es proposen des d'una perspectiva global i no sols en defensa dels interessos d'alguns països. La interdependència ens obliga a pensar en *un sol món, en un projecte comú*. Però la mateixa intel·ligència que s'ha utilitzat per a un enorme desenvolupament tecnològic no aconsegueix trobar formes eficients de gestió internacional amb vista a resoldre les greus dificultats ambientals i socials. Per a afrontar els problemes de fons, que no poden ser resolts per accions de països aïllats, és indispensable un consens mundial que porte, per exemple, a programar una agricultura sostenible i diversificada, a desenvolupar formes renovables i poc contaminants d'energia, a fomentar una major eficiència energètica, a promoure una gestió més adequada dels recursos forestals i marins, a assegurar a tots l'accés a l'aigua potable.

165. Sabem que la tecnologia basada en combustibles fòssils molt contaminants –sobretot el carbó, però també el petroli i, en menor mesura,

el gas– necessita ser reemplaçada progressivament i sense demora. Mentre no hi haja un ampli desenvolupament d'energies renovables, que hauria d'estar ja en marxa, és legítim optar per la cosa menys roïn i acudir a solucions transitòries. Tanmateix, en la comunitat internacional no s'aconsegueixen acords suficients sobre la responsabilitat dels qui han de suportar els costos de la transició energètica. En les darreres dècades, les qüestions ambientals han generat un gran debat públic que ha fet créixer en la societat civil espais de molt de compromís i de lliurament generós. La política i l'empresa reaccionen amb lentitud, lluny d'estar a l'altura dels desafiaments mundials. En este sentit es pot dir que, mentre la humanitat del període postindustrial potser serà recordada com una de les més irresponsables de la història, és d'esperar que la humanitat de començaments del segle XXI pugui ser recordada per haver assumit amb generositat les seues greus responsabilitats.

166. El moviment ecològic mundial ha fet ja un llarg recorregut, enriquit per l'esforç de moltes organitzacions de la societat civil. No seria possible ací esmentar-les totes ni recórrer la història de les seues aportacions. Però, gràcies a tant lliurament, les qüestions ambientals han estat cada vegada més presents en l'agenda pública i s'han convertit en una invitació constant a pensar a llarg termini. No obstant això, les Cimera mundials sobre l'ambient dels darrers anys no han respost a les expectatives perquè, per falta de decisió política, no han obtingut acords ambientals globals realment significatius i eficaços.

167. Es pot destacar la Cimera de la Terra, celebrada en 1992 a Rio de Janeiro. S'hi proclamà que «els sers humans constitueixen el centre de les preocupacions relacionades amb el desenvolupament sostenible»¹²⁶. Reprement continguts de la Declaració d'Estocolm (1972), consagrà la cooperació internacional per a tindre cura de l'ecosistema de tota la terra, l'obligació per part del qui contamina a fer-se'n càrrec econòmicament, el deure d'avaluar l'impacte ambiental de tota obra o projecte. Proposà l'objectiu d'estabilitzar les concentracions de gas d'efecte hivernacle en l'atmosfera per a revertir el calfament global. També elaborà una agenda amb un programa d'acció i un conveni sobre diversitat biològica, declarà principis en matèria forestal. Si bé aquella cimera va ser veritablement superadora i profètica per a la seua època, els acords han tingut un baix

¹²⁶ *Declaració de Rio sobre el medi ambient i el desenvolupament* (14 juny 1992), Principi 1.

nivell d'implementació perquè no s'establiren mecanismes adequats de control, de revisió periòdica i de punició dels incompliments. Els principis enunciats continuen reclamant camins eficaços i àgils d'execució pràctica.

168. Com a experiències positives es poden esmentar, per exemple, el Conveni de Basilea sobre les deixalles perilloses, amb un sistema de notificació, estàndards i controls; també la Convenció vinculant que regula el comerç internacional d'espècies amenaçades de fauna i flora silvestre, que inclou missions de verificació del compliment efectiu. Gràcies a la Convenció de Viena per a la protecció de la capa d'ozó i a la seua implementació mitjançant el Protocol de Mont-real i les seues esmenes, el problema de l'aprimament d'esta capa pareix haver entrat en una fase de solució.

169. En la cura de la diversitat biològica i en el que es relaciona amb la desertificació, els avanços han estat molt menys significatius. Pel que fa al canvi climàtic, els avanços són lamentablement molt escassos. La reducció de gasos d'efecte hivernacle requereix honestedat, valentia i responsabilitat, sobretot dels països més poderosos i més contaminants. La Conferència de les Nacions Unides sobre el desenvolupament sostenible denominada Rio+20 (Rio de Janeiro 2012) va emetre una extensa i ineficaç Declaració final. Les negociacions internacionals no poden avançar significativament per les posicions dels països que privilegien els seus interessos nacionals sobre el bé comú global. Els qui sofriran les conseqüències que nosaltres intentem dissimular recordaran esta falta de consciència i de responsabilitat. Mentre s'elaborava esta encíclica, el debat ha adquirit una particular intensitat. Els creients no podem deixar de demanar a Déu per l'avanç positiu en les discussions actuals, de manera que les generacions futures no patisquen les conseqüències d'imprudents retards.

170. Algunes de les estratègies de baixa emissió de gasos contaminants busquen la internacionalització dels costos ambientals, amb el perill d'imposar als països de menors recursos feixucs compromisos de reducció d'emissions comparables als dels països més industrialitzats. La imposició d'estes mesures perjudica els països més necessitats de desenvolupament. D'esta manera, s'afegix una nova injustícia embolcallada en la vestimenta de la cura de l'ambient. Com sempre, el fil es trenca per la part més feble. Vist que els efectes del canvi climàtic es faran sentir durant molt de temps, fins i tot si ara es prenen mesures estrictes, alguns països amb escassos

recursos necessitaran ajuda per a adaptar-se a efectes que ja s'estan produint i que afecten les seues economies. Continua sent veritat que hi ha responsabilitats comunes però diferenciades, senzillament perquè, com han dit els Bisbes de Bolívia, «els països que s'han beneficiat per un alt grau d'industrialització, a costa d'una enorme emissió de gasos d'hivernacle, tenen major responsabilitat a aportar la solució dels problemes que han causat»¹²⁷.

171. L'estratègia de compravenda de «bons de carboni» pot donar lloc a una nova forma d'especulació, i no servir per a reduir l'emissió global de gasos contaminants. Este sistema sembla una solució ràpida i fàcil, amb l'aparença de cert compromís amb el medi ambient, però que de cap manera no implica un canvi radical a l'altura de les circumstàncies. Més aviat pot convertir-se en un recurs diversiu que permeta sostindre el sobreconsum d'alguns països i sectors.

172. Els països pobres necessiten tindre com a prioritat l'eradicació de la misèria i el desenvolupament social dels seus habitants; encara que hagen d'analitzar el nivell escandalós de consum d'alguns sectors privilegiats de la seua població, i controlar més bé la corrupció. També és veritat que han de desenvolupar formes menys contaminants de producció d'energia, però a tal fi requereixen comptar amb l'ajuda dels països que han crescut molt a costa de la contaminació actual del planeta. L'aprofitament directe de l'abundant energia solar requereix que s'establisquen mecanismes i subsidis de manera que els països en desenvolupament puguin accedir a transferència de tecnologies, assistència tècnica i recursos financers, però sempre prestant atenció a les condicions concretes, ja que «no sempre és adequadament avaluada la compatibilitat dels sistemes amb el context per al qual foren dissenyats»¹²⁸. Els costos serien baixos si es compararen amb els riscos del canvi climàtic. De tota manera, és abans que res una decisió ètica, fonamentada en la solidaritat de tots els pobles.

173. Calen acords internacionals que es complisquen, vista la fragilitat de les instàncies locals per a intervindre de manera eficaç. Les relacions entre Estats han de resguardar la sobirania de cada u, però també establir camins consensuats per a evitar catàstrofes locals que acabarien afectant a tots.

¹²⁷ CONFERÈNCIA EPISCOPAL BOLIVIANA, Carta pastoral sobre medi ambient i desenvolupament humà a Bolívia *El universo, don de Dios para la vida* (2012), 86.

¹²⁸ CONSELL PONTIFICI JUSTÍCIA I PAU, *Energia, justícia i pau*, IV, 1, Ciutat del Vaticà 2013, 57.

Calen marcs reguladors globals que imposen obligacions i que impedisquen accions intolerables, com el fet que països poderosos expulsen a altres països residus i indústries altament contaminants.

174. Esmentem també el sistema de governança dels oceans. Perquè, si bé hi ha hagut diverses convencions internacionals i regionals, la fragmentació i l'absència de severs mecanismes de reglamentació, control i sanció acaben minant tots els esforços. El creixent problema dels residus marins i la protecció de les àrees marines més enllà de les fronteres nacionals continua plantejant un desafiament especial. En definitiva, necessitem un acord sobre els règims de governança per a tota la gamma dels anomenats «béns comuns globals».

175. La mateixa lògica que dificulta prendre decisions dràstiques per a invertir la tendència al calfament global és la que ens permet complir l'objectiu d'eradicar la pobresa. Necessitem una reacció global més responsable, que implica encarar al mateix temps la reducció de la contaminació i el desenvolupament dels països i regions pobres. El segle XXI, mentre manté un sistema de governança propi d'èpoques passades, és escenari d'un afebliment de poder dels Estats nacionals, sobretot perquè la dimensió econòmico-financera, de característiques transnacionals, tendix a predominar sobre la política. En este context, resulta indispensable la maduració d'institucions internacionals més fortes i eficaçment organitzades, amb autoritats designades equitativament per acord entre els governs nacionals, i dotades de poder per a sancionar. Com ha afirmat Benet XVI en la línia ja desenvolupada per la doctrina social de l'Església, «per a governar l'economia mundial, per a sanejar les economies afectades per la crisi, per a previndre'n l'empitjorament i majors desequilibris consegüents, per a aconseguir un oportú desarmament integral, la seguretat alimentària i la pau, per a garantir la salvaguarda de l'ambient i regular els fluxos migratoris, és urgent la presència d'una veritable Autoritat política mundial, com fou ja esbossada pel meu predecessor, Joan XXIII»¹²⁹. En tal perspectiva, la diplomàcia adquirix una importància inèdita, amb vista a promoure estratègies internacionals que s'anticipen als problemes més greus que acaben afectant a tots.

¹²⁹ BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 67: AAS 101 (2009), 700.

II. EL DIÀLEG CAP A NOVES POLÍTIQUES NACIONALS I LOCALS

176. No solament hi ha guanyadors i perdedors entre els països, sinó també dins dels països pobres, on han d'identificar-se diverses responsabilitats. Per això, les qüestions relacionades amb l'ambient i amb el desenvolupament econòmic ja no es poden plantejar tan sols des de les diferències entre els països, sinó que requereixen prestar atenció a les polítiques nacionals i locals.

177. Davant la possibilitat d'una utilització irresponsable de les capacitats humanes, són funcions impostergables de cada Estat planificar, coordinar, vigilar i sancionar dins del seu propi territori. La societat, ¿com ordena i custodia el seu futur en un context de constants innovacions tecnològiques? Un factor que actua com a moderador executiu és el dret, que estableix les regles per a les conductes admeses a la llum del bé comú. Els límits que ha d'imposar una societat sana, madura i sobirana s'associen amb: previsió i precaució, regulacions adequades, vigilància de l'aplicació de les normes, control de la corrupció, accions de control operatiu sobre els efectes emergents no desitjats dels processos productius, i intervenció oportuna davant riscos incerts o potencials. Hi ha una creixent jurisprudència orientada a disminuir els efectes contaminants de les iniciatives de les empreses. Però el marc polític i institucional no existix sols per a evitar males pràctiques, sinó també per a encoratjar les millors pràctiques, per a estimular la creativitat que busca nous camins, per a facilitar les iniciatives personals i col•lectives.

178. El drama de l'«immediatisme» polític, sostingut també per poblacions consumistes, provoca la necessitat de produir creixement a curt termini. Responent a interessos electorals, els governs no s'exposen fàcilment a irritar la població amb mesures que puguin afectar el nivell de consum o posar en perill inversions estrangeres. La miopia de la construcció de poder paralitza la integració de l'agenda ambiental amb mirada àmplia en l'agenda pública dels governs. S'oblida així que «el temps és superior a l'espai»¹³⁰, que sempre som més fecunds quan ens preocupem per generar processos que no per dominar espais de poder. La grandesa política es mostra quan, en moments difícils, s'actua per grans principis i pensant en el bé comú a

¹³⁰ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 222: AAS 105 (2013), 1111.

llarg termini. Al poder polític li costa molt assumir este deure en un projecte de nació.

179. En alguns llocs, s'estan desenvolupant cooperatives per a l'explotació d'energies renovables que permeten l'autoabastiment local i fins i tot la venda d'excedents. Este senzill exemple indica que, mentre l'ordre mundial existent es mostra impotent per a assumir responsabilitats, la instància local pot marcar-ne una diferència. Perquè allí es pot generar una major responsabilitat, un fort sentit comunitari, una especial capacitat de cura i una creativitat més generosa, un entranyable amor a la pròpia terra, així com es pensa en el que es deixa als fills i als néts. Estos valors tenen un arrelament molt pregon en les poblacions aborígens. Vist que el dret a vegades es mostra insuficient per culpa de la corrupció, es requereix una decisió política pressionada per la població. La societat, a través d'organismes no governamentals i associacions intermèdies, ha d'obligar els governs a desenvolupar normatives, procediments i controls més rigorosos. Si els ciutadans no controlen el poder polític –nacional, regional i municipal–, tampoc no és possible un control dels danys ambientals. D'altra banda, les legislacions dels municipis poden ser més eficaces si hi ha acords entre poblacions veïnes per a sostindre les mateixes polítiques ambientals.

180. No es pot pensar en receptes uniformes, perquè hi ha problemes i límits específics de cada país o regió. També és veritat que el realisme polític pot exigir mesures i tecnologies de transició, sempre que vagen acompanyades del disseny i l'acceptació de compromisos graduals vinculants. Però en els àmbits nacionals i locals sempre hi ha molt per fer, com promoure les formes d'estalvi d'energia. Això implica afavorir formes de producció industrial amb màxima eficiència energètica i menys quantitat de matèria primera, eliminant del mercat els productes que són poc eficaços des del punt de vista energètic o que són més contaminants. També podem esmentar una bona gestió del transport o formes de construcció i de sanejament d'edificis que en reduïsquen el consum energètic i el nivell de contaminació. Per altra banda, l'acció política local pot orientar-se a la modificació del consum, al desenvolupament d'una economia de residus i de reciclatge, a la protecció d'espècies i a la programació d'una agricultura diversificada amb rotació de conreus. És possible encoratjar el millorament agrícola de regions pobres mitjançant inversions en infraestructures rurals,

en l'organització del mercat local o nacional, en sistemes de reg, en el desenvolupament de tècniques agrícoles sostenibles. Es poden facilitar formes de cooperació o d'organització comunitària que defensen els interessos dels xicotets productors i preserven els ecosistemes locals de la depredació. És tant el que sí que es pot fer!

181. És indispensable la continuïtat, perquè no es poden modificar les polítiques relacionades amb el canvi climàtic i la protecció de l'ambient cada vegada que canvia un govern. Els resultats requereixen molt de temps, i comporten costos immediats amb efectes que no podran ser mostrats dins de l'actual període de govern. Per això, sense la pressió de la població i de les institucions sempre hi haurà resistència a intervindre, més encara quan hi haja urgències a resoldre. Que un polític assumisca estes responsabilitats amb els costos que impliquen, no respon a la lògica eficientista i immediatista de l'economia i de la política actual, però si s'atreuix a fer-ho, tornarà a reconèixer la dignitat que Déu li ha donat com a humà i deixarà darrere el seu pas per esta història un testimoniatge de generosa responsabilitat. Cal concedir un lloc preponderant a una sana política, capaç de reformar les institucions, coordinar-les i dotar-les de millors pràctiques, que permeten superar pressions i inèrcies vicioses. Així i tot, cal afegir que els millors mecanismes acaben sucumbint quan falten els grans fins, els valors, una comprensió humanista i rica de sentit que atorguen a cada societat una orientació noble i generosa.

III. DIÀLEG I TRANSPARÈNCIA EN ELS PROCESSOS DE DECISIÓ

182. La previsió de l'impacte ambiental de les iniciatives i projectes requereix processos polítics transparents i subjectes al diàleg, mentre que la corrupció que amaga el verdader impacte ambiental d'un projecte a canvi de favors sol portar a acords espuris que eviten informar i debatre àmpliament.

183. Un estudi d'impacte ambiental no hauria de ser posterior a l'elaboració d'un projecte productiu o de qualsevol política, pla o programa a desplegar. Ha d'inserir-se des del principi i elaborar-se de manera interdisciplinària, transparent i independent de tota pressió econòmica o política. Ha de

connectar-se amb l'anàlisi de les condicions de treball i dels possibles efectes en la salut física i mental de les persones, en l'economia local, en la seguretat. Els resultats econòmics podran així deduir-se de forma més realista, tenint en compte els escenaris possibles i eventualment preveient la necessitat d'una inversió major per a resoldre efectes indesitjables que puguin ser corregits. Sempre cal aconseguir consensos entre els diferents actors socials, que poden aportar diferents perspectives, solucions i alternatives. Però en la taula de discussió han de tindre un lloc privilegiat els habitants locals, els quals es pregunten pel que volen per a ells i per als seus fills, i poden considerar els fins que transcendixen l'interés econòmic immediat. Cal deixar de pensar en «intervencions» sobre l'ambient per a donar lloc a polítiques pensades i discutides per totes les parts interessades. La participació requerix que tots siguen adequadament informats dels diversos aspectes i dels diferents riscos i possibilitats, i no es reduïx a la decisió inicial sobre un projecte, sinó que implica també accions de seguiment o monitorització constant. Cal sinceritat i veritat en les discussions científiques i polítiques, sense reduir-se a considerar què està permés o no per la legislació.

184. Quan apareixen eventuais perills per a l'ambient que afecten el bé comú present i futur, esta situació exigix «que les decisions es basen en una comparació entre els riscos i els beneficis hipotètics que comporta cada decisió alternativa possible»¹³¹. Això val sobretot si un projecte pot produir un increment d'utilització de recursos naturals, d'emissions o abocaments, de generació de residus, o una modificació significativa en el paisatge, en l'hàbitat d'espècies protegides o en un espai públic. Alguns projectes, no prou analitzats, poden afectar profundament la qualitat de vida d'un lloc a causa de qüestions tan diverses entre elles com una contaminació acústica no prevista, la reducció de l'amplitud visual, la pèrdua de valors culturals, els efectes de l'ús d'energia nuclear. La cultura consumista, que dóna prioritat al curt termini i a l'interés privat, pot encoratjar tràmits massa ràpids o consentir l'ocultació d'informació.

185. En tota discussió a propòsit d'una iniciativa, una sèrie de preguntes haurien de plantejar-se amb vista a discernir si conduirà a un verdader desenvolupament integral: Per a què? Per què? On? Quan? De quina manera? Per a qui? Quins són els riscos? Amb quin cost? Qui paga els

¹³¹ CONSELL PONTIFICI JUSTÍCIA I PAU, *Compendi de la Doctrina Social de l'Església*, 469.

costos i com ho farà? En este discerniment, hi ha qüestions que han de tindre prioritat. Per exemple, sabem que l'aigua és un recurs escàs i indispensable i és un dret fonamental que condiciona l'exercici d'altres drets humans. Això és indubtable i supera tota anàlisi d'impacte ambiental d'una regió.

186. En la Declaració de Rio de 1992 se sosté que, «quan hi haja perill de dany greu o irreversible, la falta de certesa científica absoluta no haurà d'utilitzar-se com a raó per a postergar l'adopció de mesures eficaces»¹³² que impedisquen la degradació del medi ambient. Este principi de precaució permet la protecció dels més febles, que disposen de pocs mitjans per a defensar-se i per a aportar proves irrefutables. Si la informació objectiva conduïx a preveure un dany greu i irreversible, encara que no hi haja una comprovació indiscutible, qualsevol projecte hauria d'aturar-se o modificar-se. Així s'invertix el pes de la prova, ja que en estos casos cal aportar una demostració objectiva i contundent que l'activitat proposada no generarà danys greus a l'ambient o als qui l'habiten.

187. Això no implica oposar-se a qualsevol innovació tecnològica que permeta millorar la qualitat de vida d'una població. Però en tot cas ha de quedar clar i ras que la rendibilitat no pot ser l'únic criteri a tindre en compte i que, en el moment en què apareguen nous elements de juí a partir de l'evolució de la informació, hauria d'haver-hi una nova avaluació amb participació de totes les parts interessades. El resultat de la discussió podria ser la decisió de no avançar en un projecte, però també podria ser la seua modificació o el desenvolupament de propostes alternatives.

188. Hi ha discussions sobre qüestions relacionades amb l'ambient en què és difícil aconseguir consensos. Una vegada més expresse que l'Església no pretén definir les qüestions científiques ni substituir la política, però invite a un debat honest i transparent, perquè les necessitats particulars o les ideologies no afecten el bé comú.

IV. POLÍTICA I ECONOMIA EN DIÀLEG PER A LA PLENITUD HUMANA

¹³² *Declaració de Rio sobre el medi ambient i el desenvolupament* (14 juny 1992), Principi 15.

189. La política no ha de sotmetre's a l'economia i esta no ha de sotmetre's als dictàmens i al paradigma eficientista de la tecnocràcia. Hui, pensant en el bé comú, necessitem imperiosament que la política i l'economia, en diàleg, es col·loquen decididament al servici de la vida, especialment de la vida humana. La salvació dels bancs a tota costa, fent-ne pagar el preu a la població, sense la ferma decisió de revisar i reformar el sistema sencer, referma un domini absolut de les finances que no té futur i que només podrà generar noves crisis després d'una llarga, costosa i aparent curació. La crisi financera de 2007-2008 era l'ocasió per al desplegament d'una nova economia més atenta als principis ètics i per a una nova regulació de l'activitat financera especulativa i de la riquesa fictícia. Però no hi va haver una reacció que portara a repensar els criteris obsolets que continuen regint el món. La producció no és sempre racional, i sol estar lligada a variables econòmiques que fixen per als productes un valor que no coincidix amb el seu valor real. Això porta moltes vegades a una sobreproducció d'algunes mercaderies, amb un impacte ambiental innecessari, que al mateix temps perjudica moltes economies regionals¹³³. La bombolla financera també sol ser una bombolla productiva. En definitiva, allò que no s'afronta amb energia és el problema de l'economia real, la que fa possible que se'n diversifiqui se'n millori la producció, que les empreses funcionen adequadament, que les petites i mitjanes empreses es desenvolupen i creen ocupació.

190. En este context, sempre cal recordar que «la protecció ambiental no pot assegurar-se tan sols en base al càlcul financer de costos i beneficis. L'ambient és un d'estos béns que els mecanismes del mercat no són capaços de defensar o de promoure adequadament»¹³⁴. Una vegada més, convé evitar una concepció màgica del mercat, que tendix a pensar que els problemes es resolen només amb el creixement dels beneficis de les empreses o dels individus. ¿És realista esperar que el qui s'obsessiona pel màxim benefici es pare a pensar en els efectes ambientals que deixarà a les pròximes generacions? Dins de l'esquema del rèdit no hi ha lloc per a pensar en els ritmes de la naturalesa, en els seus temps de degradació i de regeneració, i en la complexitat dels ecosistemes que poden ser greument alterats per la intervenció humana. A més, quan es parla de biodiversitat, es

¹³³ Cf. CONFERÈNCIA DE L'EPISCOPAT MEXICÀ. COMISSIÓ EPISCOPAL PER A LA PASTORAL SOCIAL, *Jesucristo, vida y esperanza de los indígenas y campesinos* (14 gener 2008).

¹³⁴ CONSELL PONTIFICI JUSTÍCIA I PAU, *Compendi de la Doctrina Social de l'Església*, 470.

pensa a tot estirar com un depòsit de recursos econòmics que podria ser explotat, però no es considera seriosament el valor real de les coses, el seu significat per a les persones i les cultures, els interessos i les necessitats dels pobres.

191. Quan es plantegen estes qüestions, alguns reaccionen acusant els altres de pretendre parar irracionalment el progrés i el desenvolupament humà. Però ens hem de convèncer que desaccelerar un determinat ritme de producció i de consum pot donar lloc a un altre tipus de progrés i desenvolupament. Els esforços per a un ús sostenible dels recursos naturals no són una despesa inútil, sinó una inversió que podrà oferir altres beneficis econòmics a mitjà termini. Si no tenim estretor de mires, podem descobrir que la diversificació d'una producció més innovadora i amb menor impacte ambiental, pot ser molt rendible. Es tracta d'obrir camí a oportunitats diferents, que no impliquen parar la creativitat humana i el seu somni de progrés, sinó orientar esta energia amb canals nous.

192. Per exemple, un camí de desenvolupament productiu més creatiu i més ben orientat podria corregir el fet que hi haja una inversió tecnològica excessiva per al consum i poca per a resoldre problemes pendents de la humanitat; podria generar formes intel·ligents i rendibles de reutilització, refuncionalització i reciclatge; podria millorar l'eficiència energètica de les ciutats, etc. La diversificació productiva dóna amplíssimes possibilitats a la intel·ligència humana per a crear i innovar, alhora que protegeix l'ambient i crea més fonts de treball. Esta seria una creativitat capaç de fer florir novament la noblesa del ser humà, perquè és més digne fer servir la intel·ligència, amb audàcia i responsabilitat, per a trobar formes de desenvolupament sostenible i equitatiu, en el marc d'una noció més àmplia del que és la qualitat de vida. En canvi, és més indigne, superficial i menys creatiu insistir a crear formes d'espoliació de la naturalesa només per a oferir noves possibilitats de consum i de rèdit immediat.

193. De tota manera, si en alguns casos el desenvolupament sostenible implicarà noves formes de créixer, en altres casos, enfront del creixement voraç i irresponsable que s'ha produït durant moltes dècades, cal pensar també a detindre un poc la marxa, a posar-hi alguns límits racionals i fins i tot a tornar arrere abans que no siga tard. Sabem que és insostenible el comportament d'aquells qui consumixen i destrüïxen més i més, mentre que altres encara no poden viure d'acord amb la seua dignitat humana. Per això

ha arribat l'hora d'acceptar cert decreixement en algunes parts del món aportant recursos perquè es pugui créixer sanament en altres parts. Benet XVI deia que «cal que les societats tecnològicament avançades estiguen disposades a afavorir comportaments caracteritzats per la sobrietat, disminuint el propi consum d'energia i millorant-ne les condicions d'ús»¹³⁵.

194. Perquè sorgisquen nous models de progrés, necessitem «canviar el model de desenvolupament global»¹³⁶, la qual cosa implica reflexionar responsablement «sobre el sentit de l'economia i la seua finalitat, per tal de corregir-ne les disfuncions i distorsions»¹³⁷. No n'hi ha prou a conciliar, en un termini mitjà, la protecció de la naturalesa amb la renda financera, o la preservació de l'ambient amb el progrés. En este tema els termes mitjans són només una poqueta demora en l'enfonsament. Simplement es tracta de redefinir el progrés. Un desenvolupament tecnològic i econòmic que no deixa un món millor i una qualitat de vida integralment superior no pot considerar-se progrés. Per altra banda, moltes vegades la qualitat real de la vida de les persones disminueix –pel deteriorament de l'ambient, la baixa qualitat dels productes alimentaris i l'esgotament d'alguns recursos– en el context d'un creixement de l'economia. En este marc, el discurs del creixement sostenible sol convertir-se en un recurs diversiu i exculpatori que absorbeix valors del discurs ecologista dins de la lògica de les finances i de la tecnocràcia, i la responsabilitat social i ambiental de les empreses sol reduir-se a una sèrie d'accions de màrqueting i imatge.

195. El principi de maximització del guany, que tendeix a aïllar-se de tota altra consideració, és una distorsió conceptual de l'economia: si augmenta la producció, interessa poc que es produïsca a costa dels recursos futurs o de la salut de l'ambient; si la tala d'un bosc augmenta la producció, ningú no mesura en este càlcul la pèrdua que implica desertificar un territori, danyar la biodiversitat o augmentar la contaminació. És a dir, les empreses obtenen guanys calculant i pagant una part ínfima dels costos. Només podria considerar-se ètic un comportament en el qual «els costos econòmics i socials que es deriven de l'ús dels recursos ambientals comuns es reconeguen de manera transparent i siguen sufragats totalment per

¹³⁵ *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 2010*, 9: AAS 102 (2010), 46.

¹³⁶ *Ibíd.*

¹³⁷ *Ibíd.*, 5: p. 43.

aquells qui se'n beneficien, i no per altres o per les futures generacions»¹³⁸. La racionalitat instrumental, que sols aporta una anàlisi estàtica de la realitat en funció de necessitats actuals, està present tant quan el qui assigna els recursos és el mercat com quan ho fa un Estat planificador.

196. Què passa amb la política? Recordem el principi de subsidiarietat, que atorga llibertat per al desplegament de les capacitats presents en tots els nivells, però al mateix temps exigeix més responsabilitat pel bé comú a qui té més poder. És veritat que hui alguns sectors econòmics exercixen més poder que els mateixos Estats. Però no es pot justificar una economia sense política, que seria incapaç de propiciar una altra lògica que regisca els diversos aspectes de la crisi actual. La lògica que no permet preveure una preocupació sincera per l'ambient és la mateixa que torna imprevisible una preocupació per a integrar els més fràgils, perquè «en el vigent model “exitista” i “privatista” no pareix tindre sentit invertir perquè els lents, febles o menys dotats puguin obrir-se camí en la vida»¹³⁹.

197. Ens cal una política que pense amb visió àmplia, i que duga a terme un replantejament integral, incorporant en un diàleg interdisciplinari els diversos aspectes de la crisi. Moltes vegades la política és responsable del seu propi descrèdit, per la corrupció i per la falta de bones polítiques públiques. Si l'Estat no complix el seu rol en una regió, alguns grups econòmics poden aparèixer com a benefactors i detindre el poder real, i així se senten autoritzats a no complir certes normes, fins a donar lloc a diverses formes de criminalitat organitzada, tràfic de persones, narcotràfic i violència, molt difícils d'eradicar. Si la política no és capaç de trencar una lògica perversa, i també queda subsumida en discursos empobrits, continuarem sense afrontar els grans problemes de la humanitat. Una estratègia de canvi real exigeix repensar la totalitat dels processos, ja que no n'hi ha prou a incloure consideracions ecològiques superficials mentre no es qüestione la lògica subjacent en la cultura actual. Una sana política hauria de ser capaç d'assumir este desafiament.

198. La política i l'economia tendixen a culpar-se mútuament pel que fa a la pobresa i a la degradació de l'ambient. Però allò que s'espera és que reconeguen els seus propis errors i troben formes d'interacció orientades al

¹³⁸ BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 50: AAS 101 (2009), 686.

¹³⁹ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 209: AAS 105 (2013), 1107.

bé comú. Mentre uns es desesperen només pel rèdit econòmic i altres s'obsessionen només per conservar i créixer el poder, el que tenim són guerres o acords espuris en què allò que menys interessa a totes dues parts és preservar l'ambient i cuidar els més febles. Ací també val que «la unitat és superior al conflicte»¹⁴⁰.

V. LES RELIGIONS EN EL DIÀLEG AMB LES CIÈNCIES

199. No es pot sostindre que les ciències empíriques expliquen completament la vida, l'entramat de totes les criatures i el conjunt de la realitat. Això seria sobrepassar indegudament els seus confins metodològics limitats. Si es reflexiona amb este marc tancat, desapareixen la sensibilitat estètica, la poesia i fins i tot la capacitat de la raó per a percebre el sentit i la finalitat de les coses¹⁴¹. Vull recordar que «els textos religiosos clàssics poden oferir un significat per a totes les èpoques, tenen una força motivadora que obri sempre nous horitzons [...]. ¿És raonable i culte relegar-los a l'obscuritat, només per haver sorgit en el context d'una creença religiosa?»¹⁴². En realitat, és ingenu pensar que els principis ètics puguen presentar-se d'una manera purament abstracta, deslligats de tot context, i el fet que apareguen amb un llenguatge religiós no els resta cap valor en el debat públic. Els principis ètics que la raó és capaç de percebre poden reaparèixer amb vestimentes diferents i ser expressats amb llenguatges diversos, fins i tot religiosos.

200. Per altra banda, qualsevol solució tècnica que pretenguen aportar les ciències serà impotent per a resoldre els greus problemes del món si la humanitat perd el seu rumb, si s'obliden les grans motivacions que fan

¹⁴⁰ *Ibid.*, 228: p. 1113.

¹⁴¹ Cf. Carta enc. *Lumen fidei* [29 juny 2013], 34: AAS 105 (2013), 577: «La llum de la fe, unida a la veritat de l'amor, no és aliena al món material, perquè l'amor es viu sempre en cos i ànima; la llum de la fe és una llum encarnada, que procedix de la vida lluminosa de Jesús. Il·lumina fins i tot la matèria, confia en el seu ordenament, sap que en ella s'obri un camí d'harmonia i de comprensió cada vegada més ampli. La mirada de la ciència es beneficia així de la fe: esta invita el científic a estar obert a la realitat, en tota la seua riquesa inesgotable. La fe desperta el sentit crític, en quant no permet que la recerca es conforme amb les seues fórmules i l'ajuda a adonar-se que la natura no es reduïx a estes. Invitant a meravellar-se davant el misteri de la creació, la fe eixampla els horitzons de la raó per il·luminar millor el món que es presenta als estudis de la ciència.»

¹⁴² Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 256: AAS 105 (2013), 1123.

possible la convivència, el sacrifici, la bondat. En tot cas, caldrà interpel·lar els creients a ser coherents amb la seua pròpia fe i a no contradir-la amb les seues accions, caldrà reclamar-los que tornen a obrir-se a la gràcia de Déu i a beure en la profunditat de les seues pròpies conviccions sobre l'amor, la justícia i la pau. Si una mala comprensió dels nostres principis a vegades ens ha dut a justificar el maltracte a la naturalesa o el domini despòtic del ser humà sobre les coses creades o les guerres, la injustícia i la violència, els creients podem reconèixer que d'esta manera hem estat infidels al tresor de saviesa que havíem de custodiar. Moltes vegades els límits culturals de diverses èpoques han condicionat esta consciència del propi cabal ètic i espiritual, però és precisament el retorn a les seues fonts allò que permet a les religions respondre millor a les necessitats actuals.

201. La major part dels habitants del planeta es declaren creients, i això hauria de provocar a les religions d'entrar en un diàleg entre elles orientat a la protecció de la naturalesa, a la defensa dels pobres, a la construcció d'una xarxa de respecte i de fraternitat. És imperiós també un diàleg entre les ciències mateixes, perquè cada una sol recloure's en els límits del seu propi llenguatge, i l'especialització tendix a convertir-se en aïllament i en absolutització del propi saber. Això impeditx d'afrontar adequadament els problemes del medi ambient. També es torna necessari un diàleg obert i amable entre els diferents moviments ecologistes, en què no falten les lluites ideològiques. La gravetat de la crisi ecològica ens exigeix a tots pensar en el bé comú i avançar en un camí de diàleg que requereix paciència, ascesi i generositat, recordant sempre que «la realitat és superior a la idea»¹⁴³.

¹⁴³ *Ibíd.*, 231: p. 1114.

CAPÍTOL SISÉ

EDUCACIÓ I ESPIRITUALITAT ECOLÒGICA

202. Moltes coses han de reorientar el seu rumb, però primer de tot la humanitat necessita canviar. Ens cal la consciència d'un origen comú, d'una pertinença mútua i d'un futur compartit per tots. Esta consciència bàsica permetria el desenvolupament de noves conviccions, actituds i formes de vida. Es destaca així un gran desafiament cultural, espiritual i educatiu que comportarà llargs processos de regeneració.

I. APOSTAR PER UN ALTRE ESTIL DE VIDA

203. Vist que el mercat tendix a crear un mecanisme consumista compulsiu per a col·locar els seus productes, les persones acaben submergides en el remolí de les compres i les despeses innecessàries. El consumisme obsessiu és el reflex subjectiu del paradigma tecnoeconòmic. Passa el que ja assenyalava Romano Guardini: el ser humà «accepta els objectes i les formes de vida, tal com li són imposats per la planificació i pels productes fabricats en sèrie, i, després de tot, actua així amb el sentiment que això és la cosa racional i encertada»¹⁴⁴. Tal paradigma fa creure a tots que és lliure, mentre tinga una suposada llibertat per a consumir, quan els qui en realitat posseeixen la llibertat són els qui integren la minoria que deté el poder econòmic i financer. En esta confusió, la humanitat postmoderna no ha trobat una nova comprensió de si mateixa que puga orientar-la, i esta falta d'identitat es viu amb angoixa. Tenim massa mitjans per a uns fins escassos i raquítics.

204. La situació actual del món «provoca una sensació d'inestabilitat i inseguretat que al seu torn afavorix formes d'egoisme col·lectiu»¹⁴⁵. Quan les persones es tornen autoreferencials i s'aïllen en la seua pròpia consciència, acreixen la seua voracitat. Mentre més buit està el cor de la

¹⁴⁴ *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg 1965⁹, 66-67 (ed. esp.: *El ocaso de la Edad Moderna*, Madrid 1958, 87).

¹⁴⁵ JOAN PAU II, *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau* 1990, 1: AAS 82 (1990), 147.

persona, més necessita objectes per a comprar, posseir i consumir. En este context, no sembla possible que algú accepte que la realitat li marque límits. Tampoc no existix en este horitzó un veritable bé comú. Si tal tipus de subjecte és el que tendix a predominar en una societat, les normes només seran respectades en la mesura en què no contradiguen les pròpies necessitats. Per això, no pensem tan sols en la possibilitat de terribles fenòmens climàtics o en grans desastres naturals, sinó també en catàstrofes derivades de crisis socials, perquè l'obsessió per un estil de vida consumista, sobretot quan només uns pocs puguen sostindre-lo, solament podrà provocar violència i destrucció recíproca.

205. Tot i amb això, no tot està perdut, perquè els sers humans, capaços de degradar-se fins a l'extrem, també poden sobreposar-se, tornar a optar pel bé i regenerar-se, més enllà de tots els condicionaments mentals i socials que els imposen. Són capaços de mirar-se a si mateixos amb honestetat, de traure a la llum el seu propi fastig i d'iniciar camins nous cap a la veritable llibertat. No hi ha sistemes que anul·len per complet l'obertura al bé, a la veritat i a la bellesa, ni la capacitat de reacció que Déu continua encoratjant des del més pregon dels cors humans. A cada persona d'este món li demane que no oblide esta dignitat seua que ningú no té dret a llevar-li-la.

206. Un canvi en els estils de vida podria arribar a exercir una sana pressió sobre els qui tenen poder polític, econòmic i social. És el que passa quan els moviments de consumidors aconseguixen que deixen d'adquirir-se certs productes i així es tornen efectius per a modificar el comportament de les empreses, forçant-les a considerar l'impacte ambiental i els patrons de producció. És un fet que, quan els hàbits de la societat afecten el rèdit de les empreses, estes es veuen pressionades a produir d'una altra manera. Això ens recorda la responsabilitat social dels consumidors. «Comprar és sempre un acte moral, i no sols econòmic»¹⁴⁶. Per això, hui «el tema del deteriorament ambiental qüestiona els comportaments de cada u de nosaltres»¹⁴⁷.

207. La Carta de la Terra ens invitava a tots a deixar arrere una etapa d'autodestrucció i a començar de nou, però encara no hem desenvolupat una consciència universal que ho faça possible. Per això m'atreisc a

¹⁴⁶ BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 66: AAS 101 (2009), 699.

¹⁴⁷ ID., *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 2010*, 11: AAS 102 (2010), 48.

proposar novament aquell preciós desafiament: «Com mai abans en la història, el destí comú ens fa una crida a cercar un nou començament [...]. Que el nostre siga un temps que es recorde pel desvetlament d'una nova reverència davant de la vida; per la ferma resolució d'aconseguir la sostenibilitat; per l'acceleració en la lluita per la justícia i la pau i per l'alegre celebració de la vida»¹⁴⁸.

208. Sempre és possible tornar a desenvolupar la capacitat de eixir de si mateix cap a l'altre. Sense esta capacitat, no reconeixem les altres criatures en el seu propi valor, no interessa tindre cura d'alguna cosa per als altres, no hi ha voluntat de posar-se límits per a evitar el sofriment o el deteriorament del que ens envolta. L'actitud bàsica d'autotranscendir-se, trencant la consciència aïllada i l'autoreferencialitat, és l'arrel que fa possible tota cura dels altres i del medi ambient, i que fa brollar la reacció moral de considerar l'impacte que provoca cada acció i cada decisió personal fora d'u mateix. Quan som capaços de superar l'individualisme, realment es pot desenvolupar un estil de vida alternatiu i es possibilita un canvi important en la societat.

II. EDUCACIÓ PER A L'ALIANÇA ENTRE LA HUMANITAT I L'AMBIENT

209. La consciència de la gravetat de la crisi cultural i ecològica necessita traduir-se en nous hàbits. Molts saben que el progrés actual i la mera acumulació d'objectes o plaers no basten per a donar sentit i goig al cor humà, però no se senten capaços de renunciar al que el mercat els oferix. En els països que haurien de produir els majors canvis d'hàbits de consum, els jóvens tenen una nova sensibilitat ecològica i un esperit generós, i alguns d'ells lluiten admirablement per la defensa de l'ambient, però han crescut en un context d'altíssim consum i benestar que fa difícil el desenvolupament d'altres hàbits. Per això ens trobem davant d'un desafiament educatiu.

210. L'educació ambiental ha anat ampliant els seus objectius. Si al començament estava molt centrada en la informació científica i en la

¹⁴⁸ *Carta de la Terra*, La Haia (29 juny 2000).

conscienciació i prevenció de riscos ambientals, ara tendix a incloure una crítica dels «mites» de la modernitat basats en la raó instrumental (individualisme, progrés indefinit, competència, consumisme, mercat sense regles) i també a recuperar els diferents nivells de l'equilibri ecològic: l'intern amb u mateix, el solidari amb els altres, el natural amb tots els sers vius, l'espiritual amb Déu. L'educació ambiental hauria de disposar-nos a fer este salt cap al Misteri, des d'on una ètica ecològica adquirix el seu sentit més pregon. Per altra part, hi ha educadors capaços de replantejar els itineraris pedagògics d'una ètica ecològica, de manera que ajuden efectivament a créixer en la solidaritat, la responsabilitat i l'atenció basada en la compassió.

211. Tanmateix, esta educació, destinada a ser una «ciutadania ecològica», a vegades es limita a informar i no aconsegueix desenvolupar hàbits. L'existència de lleis i normes no és suficient a llarg termini per a limitar els mals comportaments, encara que n'hi haja un control efectiu. Perquè la norma jurídica produïska efectes importants i duradors, cal que la major part dels membres de la societat l'haja acceptada a partir de motivacions adequades, i reaccione des d'una transformació personal. Només a partir del conreu de virtuts sòlides és possible la donació de si en un compromís ecològic. Si una persona, encara que la pròpia economia li permeta consumir i gastar més, adopta l'hàbit d'abrigar-se un poc en lloc d'encendre la calefacció, això suposa que ha incorporat conviccions i sentiments favorables a la preservació de l'ambient. És molt noble assumir el deure de cuidar la creació amb xicotetes accions quotidianes, i és meravellós que l'educació siga capaç de motivar-les fins a conformar un estil de vida. L'educació en la responsabilitat ambiental pot encoratjar diversos comportaments que tenen una incidència directa i important en l'atenció ambiental, com evitar l'ús de material plàstic i de paper, reduir el consum d'aigua, separar els residus, cuinar només el que raonablement es podrà menjar, tractar atentament els altres sers vius, fer servir transport públic o compartir un mateix vehicle entre diverses persones, plantar arbres, apagar els llums innecessaris. Tot això és part d'una generosa i digna creativitat, que mostra la part millor del ser humà. El fet de reutilitzar alguna cosa en lloc de tirar-la ràpidament, a partir de profundes motivacions, pot ser un acte d'amor que expresse la nostra pròpia dignitat.

212. No s'ha de pensar que estos esforços no vagen a canviar el món. Estes accions aboquen un bé en la societat que sempre produïx fruits més enllà del que es puga constatar, perquè provoquen en el si d'esta terra un bé que sempre tendix a difondre's, a vegades invisiblement. A més, el desenvolupament d'estos comportaments ens retorna el sentiment de la pròpia dignitat, ens porta a una major profunditat vital, ens permet experimentar que paga la pena passar per este món.

213. Els àmbits educatius són diversos: l'escola, la família, els mitjans de comunicació, la catequesi, etc. Una bona educació escolar en la infantesa sembla llavors que poden produir efectes al llarg de tota una vida. Però vull destacar la importància central de la família, perquè «és l'àmbit on la vida, do de Déu, pot ser acollida i protegida de manera adequada contra els múltiples atacs a què està exposada, i pot desenvolupar-se segons les exigències d'un autèntic creixement humà. Contra l'anomenada cultura de la mort, la família constituïx la seu de la cultura de la vida»¹⁴⁹. En la família es conreen els primers hàbits d'amor i d'atenció a la vida, com ara l'ús correcte de les coses, l'orde i la netedat, el respecte a l'ecosistema local i la protecció de tots els sers creats. La família és el lloc de la formació integral, on es despleguen els diferents aspectes, íntimament relacionats entre ells, de la maduració personal. En la família s'aprén a demanar permís sense avassallar, a dir «gràcies» com a expressió d'una sentida valoració de les coses que rebem, a dominar l'agressivitat o la voracitat, i a demanar perdó quan produïm algun dany. Estos senzills gestos de cortesia sincera ajuden a construir una cultura de la vida compartida i del respecte a tot allò que ens envolta.

214. A la política i a les diverses associacions els pertoca un esforç de conscienciació de la població. També a l'Església. Totes les comunitats cristianes tenen un rol important a complir en esta educació. Espere també que en els nostres seminaris i cases religioses de formació s'eduque per a una austeritat responsable, per a la contemplació agraïda del món, per a la cura de la fragilitat dels pobres i de l'ambient. Vist que és molt el que hi ha en joc, així com es necessiten institucions dotades de poder per a sancionar els atacs al medi ambient, així també necessitem controlar-nos i educar-nos els uns als altres.

¹⁴⁹ JOAN PAU II, Carta enc. *Centesimus annus* (1 maig 1991), 39: AAS 83 (1991), 482.

215. En este context, «no ha de descurar-se la relació que hi ha entre una educació estètica adequada i la preservació d'un ambient sa»¹⁵⁰. Prestar atenció a la bellesa i estimar-la ens ajuda a eixir del pragmatisme utilitarista. Quan algú no aprén a parar-se per a percebre i valorar allò que és bell, no és estrany que tot es convertisca per a ell en objecte d'ús i abús inescrupolós. Al mateix temps, si es volen aconseguir canvis profunds, cal tindre present que els paradigmes de pensament influïxen realment en els comportaments. L'educació serà ineficaç i els seus esforços seran estèrils si no procura també difondre un nou paradigma a propòsit del ser humà, la vida, la societat i la relació amb la naturalesa. Altrament, continuarà avançant el paradigma consumista que es transmet pels mitjans de comunicació i a través dels eficaços engranatges del mercat.

III. CONVERSIÓ ECOLÒGICA

216. La gran riquesa de l'espiritualitat cristiana, generada per vint segles d'experiències personals i comunitàries, oferix una bella aportació a l'intent de renovar la humanitat. Vull proposar als cristians algunes línies d'espiritualitat ecològica que naixen de les conviccions de la nostra fe, perquè allò que l'Evangeli ens ensenya té conseqüències en la nostra forma de pensar, sentir i viure. No es tracta de parlar tant d'idees, com sobretot de les motivacions que brollen de l'espiritualitat per a alimentar una passió per la cura del món. Perquè no serà possible comprometre's en coses grans solament amb doctrines sense una mística que ens anime, sense «uns mòbils interiors que impulsen, motiven, encoratgen i donen sentit a l'acció personal i comunitària»¹⁵¹. Hem de reconèixer que no sempre els cristians hem recollit i desenvolupat les riqueses que Déu ha donat a l'Església, on l'espiritualitat no està desconnectada del propi cos ni de la naturalesa o de les realitats d'este món, sinó que es viu amb estes i en estes, en comunió amb tot el que ens envolta.

¹⁵⁰ ID., *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau* 1990, 14: AAS 82 (1990), 155.

¹⁵¹ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 261: AAS 105 (2013), 1124.

217. Si «els deserts exteriors es multipliquen en el món, perquè s'han estés els deserts interiors»¹⁵², la crisi ecològica és una crida a una profunda conversió interior. Però també hem de reconèixer que alguns cristians compromesos i orants, amb una excusa de realisme i pragmatisme, solen burlar-se de les preocupacions pel medi ambient. Altres són passius, no es decidixen a canviar els seus hàbits i es comporten incoherentment. Els cal llavors una *conversió ecològica*, que implica deixar brotar totes les conseqüències de la seua trobada amb Jesucrist en les relacions amb el món que ens envolta. Viure la vocació de ser protectors de l'obra de Déu és part essencial d'una existència virtuosa, no consistix en una mera opció ni en un aspecte secundari de l'experiència cristiana.

218. Recordem el model de sant Francesc d'Assís, per tal de proposar una sana relació amb les coses creades com una dimensió de la conversió íntegra de la persona. Això implica també reconèixer els propis errors, pecats, vicis o negligències, i penedir-se de cor, canviar des de dins. Els Bisbes australians van saber expressar la conversió en termes de reconciliació amb la creació: «Per a realitzar esta reconciliació hem d'examinar les nostres vides i reconèixer de quina manera ofenem la creació de Déu amb les nostres accions i la nostra incapacitat d'actuar. Hem de fer l'experiència d'una conversió, d'un canvi del cor»¹⁵³.

219. Així i tot, no és suficient que cada u procure ser millor per a resoldre una situació tan complexa com la que afronta el món actual. Els individus aïllats poden perdre la seua capacitat i la seua llibertat per a superar la lògica de la raó instrumental i acaben a mercé d'un consumisme sense ètica i sense sentit social i ambiental. A problemes socials es respon amb xarxes comunitàries, no amb la mera suma de béns individuals: «Les exigències d'esta tasca seran tan enormes, que no hi ha forma de satisfer-les amb les possibilitats de la iniciativa individual i de la unió de particulars formats en l'individualisme. Es requeriran una reunió de forces i una unitat de realització»¹⁵⁴. La conversió ecològica que es requerix per a crear un dinamisme de canvi durador és també una conversió comunitària.

¹⁵² BENET XVI, *Homilia en el solemne inici del ministeri petrí* (24 abril 2005): AAS 97 (2005), 710.

¹⁵³ CONFERÈNCIA DELS BISBES CATÒLICS D'AUSTRÀLIA, *A New Earth – The Environmental Challenge* (2002).

¹⁵⁴ ROMANO GUARDINI, *Das Ende der Neuzeit*, 72 (ed. esp.: *El ocaso de la Edad Moderna*, 93).

220. Esta conversió suposa diverses actituds que es conjuguen per a mobilitzar una cura generosa i plena de tendresa. En primer lloc implica gratitud i gratuïtat, és a dir, un reconeixement del món com un do rebut de l'amor del Pare, que provoca com a conseqüència actituds gratuïtes de renúncia i gestos generosos encara que ningú no els veja o els reconega: «Mira que la mà esquerra no sàpia què fa la dreta [...] i el teu Pare, que veu les coses amagades, t'ho recompensarà» (Mt 6,3-4). També implica l'amorosa consciència de no estar desconnectats de les altres criatures, de formar amb els altres sers de l'univers una preciosa comunió universal. Per al creient, el món no es contempla des de fora sinó des de dins, reconeixent els llaços amb què el Pare ens ha unit a tots els sers. A més, fent créixer les capacitats peculiars que Déu li ha donat, la conversió ecològica porta el creient a desenvolupar la seua creativitat i el seu entusiasme, per a resoldre els drames del món, oferint-se a Déu «com un sacrifici viu, sant i agradable» (Rm 12,1). No entén la seua superioritat com a motiu de glòria personal o de domini irresponsable, sinó com una capacitat diferent que al seu torn li imposa una greu responsabilitat que brolla de la seua fe.

221. Diverses conviccions de la nostra fe examinades al començament d'esta encíclica, ajuden a enriquir el sentit d'esta conversió, com la consciència que cada criatura reflectix alguna cosa de Déu i té un missatge per a ensenyar-nos, o la seguretat que Crist ha assumit en ell mateix este món material i ara, ressuscitat, habita en la intimitat de cada ser, envoltant-los amb el seu afecte i penetrant-lo amb la seua llum. També el reconeixement que Déu ha creat el món inscrivint-hi un orde i un dinamisme que el ser humà no té dret a ignorar. Quan es llegix en l'Evangeli que Jesús parla de les aus, i diu que «Déu no n'oblida ni una de sol» (Lc 12,6), ¿serà capaç de maltractar-les o de causar-los dany? Invite tots els cristians a explicitar esta dimensió de la seua conversió, permetent que la força i la llum de la gràcia rebuda s'esplaien també en la seua relació amb les altres criatures i amb el món que els envolta, i provoqe esta sublim fraternitat amb totes les coses creades que tan lluminosament visqué sant Francesc d'Assís.

IV. GOIG I PAU

222. L'espiritualitat cristiana proposa una manera alternativa d'entendre la qualitat de vida, i encoratja un estil de vida profètic i contemplatiu, capaç de gaudir profundament sense obsessionar-se pel consum. És important incorporar un vell ensenyament, present en diverses tradicions religioses, i també en la Bíblia. Es tracta de la convicció que «menys és més». La constant acumulació de possibilitats per a consumir distrau el cor i impedit valorar cada cosa i cada moment. En canvi, fer-se present serenament davant de cada realitat, per menuda que siga, ens obri moltes més possibilitats de comprensió i de realització personal. L'espiritualitat cristiana proposa un creixement amb sobrietat i una capacitat de gaudir amb poc. És un retorn a la simplicitat que ens permet parar-nos a valorar les coses menudes, agrair les possibilitats que oferix la vida sense enganxar-nos al que tenim ni entristir-nos pel que no posseïm. Això implica evitar la dinàmica del domini i de la mera acumulació de plaers.

223. La sobrietat, que es viu amb llibertat i consciència, és alliberadora. No és menys vida, no és una baixa intensitat sinó tot el contrari. En realitat, els qui fruïxen més i viuen millor cada moment són els qui deixen de picotejar ací i allà, buscant sempre el que no tenen, i experimenten el que és valorar cada persona i cada cosa, aprenen a prendre contacte i saben gaudir amb les coses més senzilles. Així són capaços de disminuir les necessitats insatisfetes i reduïxen el cansament i l'obsessió. Es pot necessitar poc i viure molt, sobretot quan hom és capaç de generar altres plaers i troba satisfacció en les trobades frateres, en el servici, en el desplegament dels carismes, en la música i l'art, en el contacte amb la naturalesa, en la pregària. La felicitat demana saber limitar algunes necessitats que ens atordixen i quedar així disponibles per a les múltiples possibilitats que oferix la vida.

224. La sobrietat i la humilitat no han gaudit d'una valoració positiva en el darrer segle. Però quan s'afeblix de manera generalitzada l'exercici d'alguna virtut en la vida personal i social, això acaba provocant múltiples desequilibris, també ambientals. Per això, ja no n'hi ha prou a parlar només de la integritat dels ecosistemes. Cal atrevir-se a parlar de la integritat de la vida humana, de la necessitat d'encoratjar i conjugar tots els grans valors. La desaparició de la humilitat, en un ser humà desafortadament entusiasmat amb la possibilitat de dominar-ho tot sense cap límit només pot acabar perjudicant la societat i l'ambient. No és fàcil practicar esta sana humilitat i

una felicitat sobrietat si ens tornem autònoms, si excloem de la nostra vida Déu i el nostre jo ocupa el seu lloc, si creiem que és la nostra pròpia subjectivitat la que determina allò que està bé o allò que està malament.

225. D'altra banda, cap persona no pot madurar en una felicitat sobrietat si no està en pau amb si mateix. Part d'una comprensió adequada de l'espiritualitat consisteix a ampliar el que entenem per pau, que és molt més que l'absència de guerra. La pau interior de les persones té molt a veure amb la cura de l'ecologia i amb el bé comú, perquè, autènticament viscuda, es reflecteix en un estil de vida equilibrat unit a una capacitat d'admiració que porta a la profunditat de la vida. La naturalesa està plena de paraules d'amor, però ¿com podem escoltar-les enmig del soroll constant, de la distracció permanent i ansiosa, o del culte a l'aparença? Moltes persones experimenten un profund desequilibri que les mou a fer les coses a tota velocitat per a sentir-se ocupades, en una pressa constant que al seu torn les duu a atropellar tot el que tenen al seu voltant. Això té un impacte en la manera com es tracta l'ambient. Una ecologia integral implica dedicar un poc de temps a recuperar la serena harmonia amb la creació, a reflexionar a propòsit del nostre estil de vida i dels nostres ideals, a contemplar el Creador, que viu entre nosaltres i en el que ens envolta, la presència del qual «no ha de ser fabricada sinó descoberta, revelada»¹⁵⁵.

226. Estem parlant d'una actitud del cor, que ho viu tot amb serena atenció, que sap estar plenament present davant d'algú sense estar pensant en el que ve després, que es lliura a cada moment com a do diví que ha de ser plenament viscut. Jesús ens ensenyava esta actitud quan ens invitava a mirar els lliris del camp i els ocells del cel, o quan, davant la presència d'un home inquiet, «aturà en ell la seua mirada, i l'estimà» (Mc 10,21). Ell sí que estava plenament present davant de cada ser humà i davant de cada criatura, i així ens va mostrar un camí per a superar l'ansietat malaltissa que ens fa tornar superficials, agressius i consumistes desenfrenats.

227. Una expressió d'esta actitud és parar-se a donar gràcies a Déu abans i després dels àpats. Propose als creients que reprenguen este valuós costum i el visquen amb profunditat. Este moment de la benedicció, encara que siga molt breu, ens recorda la nostra dependència de Déu per a la vida, enforteix el nostre sentit de gratitud pels dons de la creació, reconeix a

¹⁵⁵ Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 novembre 2013), 71: AAS 105 (2013), 1050.

aquells qui amb el seu treball proporcionen estos béns i reforça la solidaritat amb els més necessitats.

V. AMOR CIVIL I POLÍTIC

228. La protecció de la naturalesa és part d'un estil de vida que implica capacitat de convivència i de comunió. Jesús ens va recordar que tenim Déu com el nostre Pare comú i que això ens fa germans. L'amor fratern només pot ser gratuït, mai no pot ser un pagament pel que l'altre realitzi ni un avanç pel que esperem que faci. Per això és possible estimar els enemics. Esta mateixa gratitud ens porta a estimar i acceptar el vent, el sol o els núvols, encara que no se sotmeten al nostre control. Per això podem parlar d'una *fraternitat universal*.

229. Cal tornar a sentir que ens necessitem els uns als altres, que tenim una responsabilitat pels altres i pel món, que val la pena ser bons i honestos. Ja hem tingut molt temps de degradació moral, burlant-nos de l'ètica, de la bondat, de la fe, de l'honestetat, i ha arribat l'hora d'advertir que esta alegre superficialitat ens ha servit de poc. Esta destrucció de tot fonament de la vida social acaba enfrontant-nos els uns amb els altres per a preservar els propis interessos, provoca l'aparició de noves formes de violència i crueltat i impedeix el desplegament d'una verdadera cultura de la protecció de l'ambient.

230. L'exemple de santa Teresa de Lisieux ens invita a la pràctica del xicotet camí de l'amor, a no perdre l'oportunitat d'una paraula amable, d'un somriure, de qualsevol gest mínim que sembli pau i amistat. Una ecologia integral també està feta de simples gestos quotidians en què trenquem la lògica de la violència, de l'aprofitament, de l'egoisme. Mentrestant, el món del consum exacerbada és al mateix temps el món del maltractament de la vida en totes les seues formes.

231. L'amor, ple de xicotets gestos de mútua dedicació, és també civil i polític, i es manifesta en totes les accions que busquen construir un món millor. L'amor a la societat i el compromís pel bé comú són una forma excel·lent de la caritat, que no sols afecta les relacions entre els individus, sinó «les macro-relacions, com les relacions socials, econòmiques i

polítiques»¹⁵⁶. Per això, l'Església va proposar al món l'ideal d'una «civilització de l'amor»¹⁵⁷. L'amor social és la clau d'un autèntic desenvolupament: «Per a plasmar una societat més humana, més digna de la persona, cal revalorar l'amor en la vida social –a nivell polític, econòmic, cultural–, fent-ne la norma constant i suprema de l'acció»¹⁵⁸. En este marc, juntament amb la importància dels xicotets gestos quotidians, l'amor social ens mou a pensar en grans estratègies que detinguen eficaçment la degradació ambiental i encoratgen una *cultura de la protecció* que impregne tota la societat. Quan algú reconeix la crida de Déu a intervindre juntament amb els altres en estes dinàmiques socials, ha de recordar que això és part de la seua espiritualitat, que és exercici de la caritat i que és així com madura i se santifica.

232. No tots estem cridats a treballar de manera directa en la política, però en el si de la societat germina una innumerable varietat d'associacions que intervenen a favor del bé comú preservant l'ambient natural i urbà. Per exemple, es preocupen per un lloc comú (un edifici, una font, un monument abandonat, un paisatge, una plaça), per tal de protegir, sanejar, millorar i embellir una cosa que és de tots. Al seu voltant es desenrotllen i es recuperen vincles i naix un nou teixit social local. Així una comunitat s'allibera de la indiferència consumista. Això inclou el conreu d'una identitat comuna, d'una història que es conserva i es transmet. D'esta manera es té cura del món i de la qualitat de vida dels més pobres, amb un sentit solidari que és al mateix temps consciència d'habitar una casa de tots que Déu ens ha prestat. Estes accions comunitàries, quan expressen un amor que s'entrega, poden convertir-se en intenses experiències espirituals.

VI. SIGNES SACRAMENTALS I EL REPÒS CELEBRATIU

233. L'univers es desplega en Déu, que ho ompli tot. Llavors hi ha mística en una fulla, en un camí, en la rosada, en el rostre del pobre¹⁵⁹. L'ideal no és

¹⁵⁶ BENET XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 juny 2009), 2: AAS 101 (2009), 642.

¹⁵⁷ PAU VI, *Missatge per a la Jornada Mundial de la Pau 1977*: AAS 68 (1976), 709.

¹⁵⁸ CONSELL PONTIFICI JUSTÍCIA I PAU, *Compendi de la Doctrina Social de l'Església*, 582.

¹⁵⁹ Un escriptor espiritual no cristià, des de la seua pròpia experiència, també destacava la necessitat de no separar massa les criatures del món de l'experiència de Déu a l'interior. Deia: «No fa falta criticar

sols passar de l'exterior a l'interior per a descobrir l'acció de Déu en l'ànima, sinó també arribar a trobar-lo en totes les coses, com ensenyava sant Bonaventura: «La contemplació és tant més eminent com més sent en si l'home l'efecte de la divina gràcia o també com més bé sap trobar Déu en les criatures exteriors»¹⁶⁰.

234. Sant Joan de la Creu ensenyava que tota la part bona que hi ha en les coses i experiències del món «està en Déu eminentment en infinita manera, o, per dir-ho més bé, cada una d'estes grandeses que es diuen és Déu»¹⁶¹. No és perquè les coses limitades del món siguen realment divines, sinó perquè el místic experimenta l'íntima connexió que hi ha entre Déu i tots els sers, i així «sent que totes les coses són Déu»¹⁶². Si li desperta admiració la grandesa d'una muntanya, no pot separar això de Déu, i percep que esta admiració interior que ell viu ha de depositar-se en el Senyor: «Les muntanyes tenen altures, són abundants, amples i belles, o gracioses, florides i oloroses. Estes muntanyes són per a mi el meu Amat. Les valls solitàries són quietes, amenes, fresques, ombrívols, plenes de dolces aigües i, en la varietat de les seues arbredes i en el suau cant dels pardals, generen gran recreació i delit als sentits i, en la seua solitud i silenci, donen refrigeri i descans. Estes valls són per a mi el meu Amat»¹⁶³.

235. Els Sagraments són una manera privilegiada de com la naturalesa és assumida per Déu i es convertix en mediació de la vida sobrenatural. A través del culte som invitats a abraçar el món en un nivell distint. L'aigua, l'oli, el foc i els colors són assumits amb tota la seua força simbòlica i s'incorporen a l'alabança. La mà que beneïx és instrument de l'amor de Déu i reflex de la proximitat de Jesucrist, que va vindre a acompanyar-nos en el camí de la vida. L'aigua que es vessa sobre el cos de l'infant que es bateja és signe de vida nova. No escapem del món ni neguem la naturalesa quan volem trobar-nos amb Déu. Això es pot percebre particularment en

prejudicialment els qui cerquen l'èxtasi en la música o en la poesia. Hi ha un secret subtil en cada un dels moviments i sons d'este món. Els iniciats arriben a captar el que diuen el vent que bufa, els arbres que es dobleguen, l'aigua que corre, les mosques que brunzixen, les portes que cruixen, el cant dels ocells, el so de les cordes o les flautes, el sospir dels malalts, el gemec dels afligits»: ALI AL-KHAWAS, en *I mistici dell'Islam* (Parma 1978), 199.

¹⁶⁰ *In II Sent.*, 23, 2, 3.

¹⁶¹ *Càntic espiritual*, XIV-XV, 5.

¹⁶² *Ibíd.*

¹⁶³ *Ibíd.*, XIV, 6-7.

l'espiritualitat cristiana oriental: «La bellesa, que a l'Orient és un dels noms amb què més sovint se sol expressar la divina harmonia i el model de la humanitat transfigurada, es mostra arreu: en les formes del temple, en els sons, en els colors, en les llums i en els perfums»¹⁶⁴. Per a l'experiència cristiana, totes les criatures de l'univers material troben el seu veritable sentit en el Verb encarnat, perquè el Fill de Déu ha incorporat en la seua persona part de l'univers material, on ha introduït una llavor de transformació definitiva: «El Cristianisme no rebutja la matèria, la corporeïtat; al contrari, la valora plenament en l'acte litúrgic, en el qual el cos humà mostra la seua naturalesa íntima de temple de l'Esperit i arriba a unir-se al Senyor Jesús, fet també ell cos per a la salvació del món»¹⁶⁵.

236. En l'Eucaristia les coses creades troben la seua major elevació. La gràcia, que tendix a manifestar-se de manera sensible, aconsegueix una expressió meravellosa quan Déu mateix, fet home, arriba a fer-se menjar per la seua criatura. El Senyor, en el sùmmum del misteri de l'Encarnació, volgué arribar a la nostra intimitat a través d'un tros de matèria. No des de dalt, sinó des de dins, perquè en el nostre propi món poguérem trobar-lo a ell. En l'Eucaristia ja està realitzada la plenitud, i és el centre vital de l'univers, el focus desbordant d'amor i de vida inesgotable. Unit al Fill encarnat, present en l'Eucaristia, tot el cosmos dóna gràcies a Déu. En efecte, l'Eucaristia és per ella mateixa un acte d'amor còsmic: «Sí, còsmic! Perquè també quan se celebra sobre l'altaret d'una església rural, l'Eucaristia se celebra, en cert sentit, *sobre l'altar del món*»¹⁶⁶. L'Eucaristia unix el cel i la terra, abraça i penetra totes les coses creades. El món que va eixir de les mans de Déu torna a ell en feliç i plena adoració. En el Pa eucarístic, «la creació està orientada cap a la divinització, cap a les santes bodes, cap a la unificació amb el Creador mateix»¹⁶⁷. Per això, l'Eucaristia és també font de llum i de motivació per a les nostres preocupacions per l'ambient, i ens orienta a ser custodis de totes les coses creades.

237. Cada diumenge, la participació en l'Eucaristia té una importància especial. Este dia, així com el dissabte jueu, s'oferix com a dia de la curació de les relacions del ser humà amb Déu, amb si mateix, amb els altres i amb

¹⁶⁴ JOAN PAU II, Carta ap. *Orientale lumen* (2 maig 1995), 11: AAS 87 (1995), 757.

¹⁶⁵ *Ibíd.*

¹⁶⁶ ID., Carta enc. *Ecclesia de Eucharistia* (17 abril 2003), 8: AAS 95 (2003), 438.

¹⁶⁷ BENET XVI, *Homilia en la Missa de Corpus Christi* (15 juny 2006): AAS 98 (2006), 513.

el món. El diumenge és el dia de la Resurrecció, el «primer dia» de la nova creació, la primícia de la qual és la humanitat ressuscitada del Senyor, garantia de la transfiguració final de tota la realitat creada. A més, este dia anuncia «el repòs etern de l'home en Déu»¹⁶⁸. D'esta manera, l'espiritualitat cristiana incorpora el valor del repòs i de la festa. El ser humà tendix a reduir el descans contemplatiu a l'àmbit de les coses infecundes o innecessàries, oblidant que així es lleva a l'obra que es realitza la part més important: el seu sentit. Estem cridats a incloure en el nostre obrar una dimensió receptiva i gratuïta, que és cosa diferent d'un mer no fer res. Es tracta d'una altra manera d'obrar que forma part de la nostra essència. D'esta manera, l'acció humana és preservada no solament de l'activisme buit, sinó també del desenfrenament voraç i de la consciència aïllada que duu a perseguir només el benefici personal. La llei del repòs setmanal imposava abstinència del treball el seté dia «perquè reposen el teu bou i el teu ase i puguin respirar els fills de la teua esclava i l'emigrant» (Ex 23,12). El descans és una ampliació de la mirada que permet tornar a reconèixer els drets dels altres. Així, el dia de repòs, el centre del qual és l'Eucaristia, escampa la seua llum sobre la setmana sencera i ens motiva a incorporar en ella la protecció de la naturalesa i dels pobres.

VII. LA TRINITAT I LA RELACIÓ ENTRE LES CRIATURES

238. El Pare és la font última de tot, fonament amorós i comunicatiu de les coses que existixen. El Fill, que el reflectix, i a través del qual tot ha estat creat, es va unir a esta terra quan es formà en el si de Maria. L'Esperit, llaç infinit d'amor, està íntimament present en el cor de l'univers, animant i suscitant nous camins. El món va ser creat per les tres Persones com un únic principi diví, però cada una d'elles realitza esta obra comuna segons la seua propietat personal. Per això, «quan contemplem amb admiració l'univers en la seua grandesa i bellesa, hem d'alabar tota la Trinitat»¹⁶⁹.

¹⁶⁸ *Catecisme de l'Església Catòlica*, 2175.

¹⁶⁹ JOAN PAU II, *Catequesi* (2 agost 2000), 4: *L'Osservatore Romano*, ed. setmanal en llengua espanyola (4 agost 2000), p. 8.

239. Per als cristians, creure en un sol Déu que és comunió trinitària porta a pensar que tota la realitat conté en el seu si una marca pròpiament trinitària. Sant Bonaventura arribà a dir que el ser humà, abans del pecat, podia descobrir com cada criatura «testifica que Déu és tri». El reflex de la Trinitat es podia reconèixer en la naturalesa «quan ni este llibre era obscur per a l'home ni l'ull de l'home s'havia enterbolit»¹⁷⁰. El sant franciscà ens ensenya que *tota criatura porta en ella una estructura pròpiament trinitària*, tan real que podria ser espontàniament contemplada si la mirada del ser humà no fóra limitada, obscura i fràgil. Així ens indica el desafiament de mirar de llegir la realitat en clau trinitària.

240. Les Persones divines són relacions subsistents, i el món, creat segons el model diví, és una trama de relacions. Les criatures tendixen cap a Déu, i al seu torn és propi de tot ser vivent tendir cap a una altra cosa, de tal manera que en el si de l'univers podem trobar un sens fi de relacions constants que s'entrellacen secretament¹⁷¹. Això no sols ens invita a admirar les múltiples connexions que existixen entre les criatures, sinó que ens porta a descobrir una clau de la nostra pròpia realització. Perquè la persona humana més creix, més madura i més se santifica a mesura que entra en relació, quan ix de si mateixa per a viure en comunió amb Déu, amb els altres i amb totes les criatures. Així assumix en la seua pròpia existència este dinamisme trinitari que Déu ha imprés en ell des de la seua creació. Tot està connectat, i això ens invita a madurar una espiritualitat de la solidaritat global que brolla del misteri de la Trinitat.

VIII. REINA DE TOTES LES COSES CREADES

241. Maria, la mare que cuidà Jesús, ara té cura amb afecte i dolor maternal d'este món ferit. Així com plorà amb el cor traspasat la mort de Jesús, ara es compadix del sofriment dels pobres crucificats i de les criatures d'este món arrasades pel poder humà. Ella viu amb Jesús completament transfigurada, i totes les criatures canten la seua bellesa. És la Dona «vestida de sol, amb la lluna davall dels seus peus, i una corona de dotze

¹⁷⁰ *Quaest. disp. de Myst. Trinitatis*, 1, 2, concl.

¹⁷¹ Cf. TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologiae* I, q. 11, art. 3; q. 21, art. 1, ad 3; q. 47, art. 3.

estrelles damunt del seu cap» (Ap 12,1). Elevada al cel, és Mare i Reina de totes les coses creades. En el seu cos glorificat, juntament amb Crist ressuscitat, part de la creació ha assolit tota la plenitud de la seua bellesa. Ella no sols guarda en el seu cor tota la vida de Jesús, que conservava acuradament (cf. Lc 2,19.51), sinó que també comprén ara el sentit de totes les coses. Per això podem demanar-li que ens ajude a mirar este món amb ulls més savis.

242. Juntament amb ella, en la família santa de Natzaret, es destaca la figura de sant Josep. Ell va cuidar i defensar Maria i Jesús amb el seu treball i la seua presència generosa, i els alliberà de la violència dels injustos portant-los a Egipte. En l'Evangeli apareix com un home just, treballador, fort. Però de la seua figura emergix també una gran tendresa, que no és pròpia dels febles sinó dels verdaderament forts, atents a la realitat per a estimar i servir humilment. Per això va ser declarat custodi de l'Església universal. Ell també pot ensenyar-nos a cuidar, pot motivar-nos a treballar amb generositat i tendresa per a protegir este món que Déu ens ha confiat.

IX. MÉS ENLLÀ DEL SOL

243. Al final ens trobarem cara a cara davant de la infinita bellesa de Déu (cf. 1Co 13,12) i podrem llegir amb feliç admiració el misteri de l'univers, que participarà amb nosaltres de la plenitud sense fi. Sí, estem viatjant cap al dissabte de l'eternitat, cap a la nova Jerusalem, cap a la casa de tots del cel. Jesús ens diu: «Jo faig noves totes les coses» (Ap 21,5). La vida eterna serà una meravella compartida, on cada criatura, lluminosament transformada, ocuparà el seu lloc i tindrà alguna cosa a aportar als pobres definitivament alliberats.

244. Mentrestant, ens unim per a fer-nos càrrec d'esta casa que ens ha estat confiada, sabent que totes les coses bones que conté seran assumides en la festa celestial. Juntament amb totes criatures, caminem per esta terra buscant Déu, perquè, «si el món té un principi i ha estat creat, busca el qui l'ha creat, busca el qui li ha donat inici, el qui és el seu Creador»¹⁷².

¹⁷² BASILI EL GRAN, *Hom. in Hexaemeron*, 1, 2, 6: PG 29, 8.

Caminem cantant. Que les nostres lluites i la nostra preocupació per este planeta no ens lleven el goig de l'esperança.

245. Déu, que ens convoca al lliurament generós i a donar-ho tot, ens oferix les forces i la llum que necessitem per a tirar avant. En el cor d'este món continua present el Senyor de la vida que ens estima tant. Ell no ens abandona, no ens deixa sols, perquè s'ha unit definitivament a la nostra terra, i el seu amor sempre ens duu a trobar nous camins. Lloat siga.

246. Després d'esta prolongada reflexió, joiosa i dramàtica alhora, propose dues pregàries, una que puguem compartir tots els qui creiem en un Déu creador i pare, i una altra perquè els cristians sapiem assumir els compromisos amb la creació que ens planteja l'Evangeli de Jesús.

Pregària per la nostra terra

Pare nostre que esteu present en tot l'univers
i en la més menuda de les vostres criatures,
vós que envolteu amb la vostra tendresa tot el que existix,
vesseu en nosaltres la força del vostre amor
perquè tinguem cura de la vida i de la bellesa.
Inundeu-nos de pau, perquè visquem com a germans i germanes
sense fer mal a ningú.
Pare dels pobres,
ajudeu-nos a rescatar els abandonats i oblidats d'esta terra
que tant valen als vostres ulls.
Guariu les nostres vides,
perquè siguem protectors del món i de cap manera depredadors,
perquè sembrem bellesa
i no contaminació i destrucció.
Toqueu els cors
dels qui busquen només beneficis
a costa dels pobres i de la terra.
Ensenyeu-nos a descobrir el valor de cada cosa,
a contemplar admirats,
a reconèixer que estem profundament units

amb totes les criatures
en el nostre camí cap a la vostra llum infinita.
Gràcies perquè esteu amb nosaltres cada dia.
Encoratgeu-nos, per favor, en la nostra lluita
per la justícia, l'amor i la pau.

Pregària cristiana amb la creació

Vos lloem, Pare, amb totes les vostres criatures,
que van eixir de la vostra mà poderosa.
Són vostres, i estan plenes de la vostra presència i de la vostra tendresa.
Lloat sigueu.

Fill de Déu, Jesús,
per vós foren creades totes les coses.
Vós vos formàreu en el si maternal de Maria,
vos féreu part d'esta terra,
i miràreu este món amb ulls humans.
Hui sou viu en cada criatura
amb la vostra glòria de ressuscitat.
Lloat sigueu.

Esperit Sant, que amb la vostra llum
orienteu este món cap a l'amor del Pare
i acompanyeu el gemec de la creació,
vós viviu també en els nostres cors
per a impulsar-nos al bé.
Lloat sigueu.

Senyor U i Tri, comunitat preciosa d'amor infinit,
ensenyau-nos a contemplar-vos
en la bellesa de l'univers,
on tot ens parla de vós.
Desvetleu la nostra lloança i la nostra gratitud
per cada ser que heu creat.
Doneu-nos la gràcia de sentir-nos íntimament units
amb tot el que existix.

Déu d'amor, mostreu-nos el nostre lloc en este món
com a instruments del vostre afecte
envers tots els sers d'esta terra,
perquè cap d'ells és oblidat davant vós.
Il•lumineu els amos del poder i del diner
perquè es guarden del pecat de la indiferència,
estimen el bé comú, promoguen els febles,
i tinguen cura d'este món que habitem.
Els pobres i la terra estan clamant:
Senyor, preneu-nos a nosaltres amb el vostre poder i la vostra llum,
per a protegir tota vida,
per a preparar un futur millor,
perquè vinga el vostre Regne
de justícia, de pau, d'amor i de bellesa.
Lloat sigueu.
Amén.

Donat a Roma, junt a Sant Pere, el 24 de maig, solemnitat de la Pentecosta,
de l'any 2015, tercer del meu Pontificat.

ÍNDIX

Laudato si', mi Signore [1-2]

Res d'este món ens és indiferent [3-6]

Units per una mateixa preocupació [7-9]

Sant Francesc d'Assís [10-12]

La meua crida [13-16]

CAPÍTOL PRIMER

EL QUE ESTÀ PASSANT A LA NOSTRA CASA [17-61]

- I. Contaminació i canvi climàtic [20-26]
Contaminació, deixalles i cultura del rebuig [20-22]
El clima com a bé comú [23-26]
- II. La qüestió de l'aigua [27-31]
- III. Pèrdua de biodiversitat [32-42]
- IV. Deteriorament de la qualitat de la vida humana i degradació social [43-47]
- V. Injustícia planetària [48-52]
- VI. La feblesa de les reaccions [53-59]
- VII. Diversitat d'opinions [60-61]

CAPÍTOL SEGON

L'EVANGELI DE LA CREACIÓ [62-100]

- I. La lum que oferix la fe [63-64]
- II. La saviesa dels relats bíblics [65-75]
- III. El misteri de l'univers [76-83]
- IV. El missatge de cada criatura en l'harmonia de totes les coses creades [84-88]
- V. Una comunió universal [89-92]
- VI. Destinació comuna dels béns [93-95]
- VII. La mirada de Jesús [96-100]

CAPÍTOL TERCER

L'ARREL HUMANA DE LA CRISI ECOLÒGICA [101-136]

- I. La tecnologia: creativitat i poder [102-105]
- II. Globalització del paradigma tecnocràtic [106-114]
- III. Crisi i conseqüències de l'antropocentrisme modern [115-136]
El relativisme pràctic [122-123]
Necessitat de preservar el treball [124-129]
Innovació biològica a partir de la recerca [130-136]

CAPÍTOL QUART

UNA ECOLOGIA INTEGRAL [137-162]

- I. Ecologia ambiental, econòmica i social [138-142]
- II. Ecologia cultural [143-146]
- III. Ecologia de la vida quotidiana [147-155]

- IV. El principi del bé comú [156-158]
- V. Una justícia intergeneracional [159-162]

CAPÍTOL CINQUÉ

ALGUNES LÍNIES D'ORIENTACIÓ I ACCIÓ [163]

- I. El diàleg sobre el medi ambient en la política internacional [164-175]
- II. El diàleg cap a noves polítiques nacionals i locals [176-181]
- III. Diàleg i transparència en els processos de decisió [182-188]
- IV. Política i economia en diàleg per a la plenitud humana [189-198]
- V. Les religions en el diàleg amb les ciències [199-201]

CAPÍTOL SISÉ

EDUCACIÓ I ESPIRITUALITAT ECOLÒGICA [202-246]

- I. Apostar per un altre estil de vida [203-208]
- II. Educació per a l'aliança entre la humanitat i l'ambient [209-215]
- III. Conversió ecològica [216-221]
- IV. Goig i pau [222-227]
- V. Amor civil i polític [228-232]
- VI. Signes sacramentals i el repòs celebratiu [233-237]
- VII. La Trinitat i la relació entre les criatures [238-240]
- VIII. Reina de totes les coses creades [241-242]
- IX. Més enllà del sol [243-245]

Pregària per la nostra terra

Pregària cristiana amb la creació